

БЪЛГАРСКА АСОЦИАЦИЯ ЗА ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ (БЕКСА)

ПРИБЩАВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИКОНОМИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

пог редакцията на
ТАТЯНА ХУБЕНОВА

ХУБЕНОВА (реж.)
ПРИБЩАВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИКОНОМИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

ISBN 978-954-9543-09-4

9 789549 543094

**ПРИБЩАВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ
КЪМ ИКОНОМИКАТА
НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**

**БЪЛГАРСКА АСОЦИАЦИЯ ЗА ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ
(БЕКСА)**

**БЪЛГАРСКА АСОЦИАЦИЯ
ЗА ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ
(БЕКСА)**

ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6, ет. 6. п.к. 11, София 1113
тел.: 8716595, факс: 9793026
www.becsa.org

**ПРИБЩАВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ
КЪМ ИКОНОМИКАТА
НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**

СБОРНИК С ДОКЛАДИ ОТ КОНФЕРЕНЦИЯ

под редакцията на
ТАТЯНА ХУБЕНОВА

София, ноември 2007 г.

*Настоящият сборник е резултат
от едноименната конференция, организирана
на 22 май 2007 г. в Свищов съвместно от*

**СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„ДИМИТЪР ЦЕНОВ“
КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНИ
ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ“**

И

ХУБЕНОВА, Татяна (ред.): **ПРИОБЩАВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ КЪМ
ИКОНОМИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**, Българска асоциация
за изследвания на Европейската общност (БЕКСА), София, ноември 2007 г.,
178 стр., ISBN 978-954-9543-09-4

Издател: Българска асоциация за изследвания на Европейската общност
(БЕКСА); Научна редакция: Татяна Хубенова; Автори: Галина Захари-
ева, Георги Герганов, Георги Маринов, Евгения Колданова, Иван Спири-
донов, Калоян Симеонов, Камен Каменов, Татяна Хубенова; **Корича и
предпечат:** „Ибис“; **Печат:** „Инвестпрес“

© Българска асоциация за изследвания на Европейската общност (БЕКСА)
(издател); © Татяна Хубенова (научен редактор); © Галина Захариева, Ге-
орги Герганов, Георги Маринов, Евгения Колданова, Иван Спиридонов,
Калоян Симеонов, Камен Каменов, Татяна Хубенова (автори)

* * *

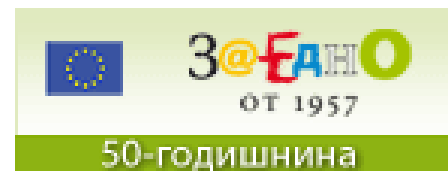
HOUBENOVA, Tatiana (ed.): **INCORPORATING BULGARIA IN THE
EUROPEAN UNION ECONOMY**, Bulgarian European Community
Studies Association (BECSA), Sofia, November 2007, 178 pages, ISBN 978-
954-9543-09-4

Publisher: Bulgarian European Community Studies Association (BECSA);
Scientific editor: Tatiana Houbenova; Authors: Galina Zaharieva, Georgi
Gerganov, Georgi Marinov, Evgenia Koldanova, Ivan Spiridonov, Kaloyan
Simeonov, Kamen Kamenov, Tatiana Houbenova; **Cover and preprint:**
„Ibis“; **Print:** Investpress

**БЪЛГАРСКА АСОЦИАЦИЯ
ЗА ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ
(БЕКСА)**

*като част от инициативата на г-н **Ивайло Калфин**,
Заместник-министър председател и Министър на
външните работи, за отбелязване 50-годишнината от
подписване на Римските договори за създаване на ЕС*

*БЕКСА изразява специална благодарност лично на **проф.
д.ик.н. Атанас Дамянов**, а също и на **г.л.ас. Драгомир
Илиев** и на **г.л.ас. Симеон Момчев**, за приноса им в
организиране на форума в Свищов.*

БЕКСА участва в отбелязването на **50-годишнината от подписване на Римските договори за създаване на ЕО**, като организира три академични дискуссионни форума през първата половина на 2007 г.

Пловдив, 13 април 2007 г.

**ОТ РИМСКИТЕ ДОГОВОРИ КЪМ БЪДЕЩЕТО
НА РАЗШИРЕНИЯ ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ:**

конституция, гражданско участие, идентичности

съорганизатор:

Философско-исторически факултет

на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Свищов, 22 май 2007 г.

**ПРИБОЩАВАНЕ НА БЪЛГАРИЯ
КЪМ ИКОНОМИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ**

съорганизатор:

катедра „Международни икономически отношения“

на Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

Варна, 8-9 юни 2007 г.

**УЧАСТИЕТО НА БЪЛГАРИЯ В ОБЩАТА ВЪНШНА
ПОЛИТИКА И ПОЛИТИКА НА СЪСЕДСТВО
НА ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ –
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА**

съорганизатор:

Професионално направление

„Политически науки и обществени комуникации“

на Варненския свободен университет

„Черноризец Храбър“

*Събитията се финансират в рамките
на Комуникационната стратегия за присъединяване
на България към ЕС.*

СЪДЪРЖАНИЕ

Contents (in English)	9
Увод	11
Приобщаването на България към икономиката на ЕС: възможности и предизвикателства ЕВГЕНИЯ КОЛДАНОВА	15
<i>Част 1. ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР</i>	
Аграрната политика на България в рамките на ЕС ГЕОРГИ ГЕРГАНОВ	29
Прилагане правилата на вътрешния пазар на ЕС в България КАЛОЯН СИМЕОНОВ	41
Отражение на членството на България в ЕС върху кредити, инфлация и пазар на недвижими имоти ГЕОРГИ МАРИНОВ	66
<i>Част 2. МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ</i>	
Асиметрии на икономическото управление в ЕС КАМЕН КАМЕНОВ	89
Конкурентоспособност на българската икономика в ЕС ИВАН СПИРИДОНОВ и ГАЛИНА ЗАХАРИЕВА	104
Участието на България в приходната и разходната част на бюджета на ЕС ТАТЯНА ХУБЕНОВА	126
Заклучение	159

За авторите	163
Програма на конференцията	165
Публикации на БЕКСА	168
About the authors (in English)	171
Conference programme (in English)	173
BECSA publications (in English)	177

*Този сборник се издава
с финансовата подкрепа
на Министерство на външните работи
на Република България.*

CONTENTS

Introduction	11
Incorporating Bulgaria in the EU Economy – Opportunities and Challenges EVGENIA KOLDANOVA	15
 <i>Part 1: INTERNAL MARKET ISSUES</i>	
Bulgaria’s Agricultural Policy within the EU GEORGI GERGANOV	29
Implementation of EU Internal Market Rules in Bulgaria KALOYAN SIMEONOV	41
The Impact of Bulgaria’s EU Membership on Credits, Inflation and the Real estate market GEORGI MARINOV	66
 <i>Part 2: MACROECONOMIC ISSUES</i>	
Economic Governance Asymmetries in the EU KAMEN KAMENOV	89
The Competitiveness of Bulgaria’s Economy within the EU IVAN SPIRIDONOV and GALINA ZAHARIEVA	104
Bulgaria’s Participation in the Revenue and Expenditure parts of the EU budget TATIANA HOUBENOVA	126
Conclusions	159
About the authors	163
Conference programme	165

BECSA publications	168
About the authors (in English)	171
Conference programme (in English)	173
BECSA publications (in English)	177

*This volume is published
with the financial support of the
Ministry of Foreign Affairs
of the Republic of Bulgaria.*

УВОД

Татяна Хубенова

Настоящата публикация представя официалните обръщения и докладите на участниците в научната конференция, посветена на приобщаването на българската икономика към Европейския съюз (ЕС). Членството на България в ЕС от 2007 г. открива нов етап в участието на страната ни в европейския процес на политически и социален прогрес чрез задълбочаване икономическата и политическа интеграция в ЕС.

Тематичният обхват на конференцията дава възможност да бъдат осветлени и дискутирани важни аспекти от икономическата интеграция в ЕС в историческата им еволюция и в съвременния им контекст с оглед на българската икономика. Проблемите на адаптацията на българската икономика към политиките на ЕС и икономическата интеграция в нейните конкретни проявления чрез Единния европейски пазар и подготовката за участие в Икономическия и валутен съюз са безспорно най-важните аспекти на включване на България в европейския интеграционен процес.

В началото на сборника е поместено обръщението на г-жа Евгения Колдамова, заместник-министър на външните работи. В своя доклад тя синтезира положителните оценки относно напредъка, постигнат от България в процеса на подготовката за присъединяване, след което характеризира ясно и убедително приоритетите на бъдещото развитие на българската икономика и възможностите и перспективите за активното ѝ участие като член на ЕС в задълбочаването на интеграцията в Съюза.

Като отразява напълно програмата на научната конференция, настоящата публикация представя докладите в две части.

Първата част обхваща интерпретация на проблеми на българската икономика във връзка със секторни политики

и с приобщаването към Единния вътрешен пазар на ЕС. Докладът на доц. Георги Герганов е посветен на аграрната политика на България в рамките на ЕС. Аргументирано авторът обосновава необходимостта от комасацията и от поземленото банкиране като инструменти за управление на поземлените отношения в България, както и като предпоставка за прилагане елементите на Общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС.

В доклада на д-р Калоян Симеонов се отделя място на прилагането на правилата на вътрешния пазар на ЕС в България. С присъединяването на България към ЕС българският пазар стана част от един много по-голям и водещ в света пазар с близо петстотин милиона потребители. С този процес са свързани много нови възможности и положителни аспекти за потребителите и за бизнеса, както и за страната като цяло. Авторът се спира конкретно на новите предизвикателства и отговорности за всички икономически субекти в България във връзка със стриктното прилагане на правилата на вътрешния пазар в България относно свободното движение на стоки, услуги, капитали и работна сила. Безспорно участието на България в Единния вътрешен пазар е предимство, тъй като правилата и изискванията на този пазар са базирани на съвременни принципи за регулиране на конкуренцията и защита на потребителя и по този начин осигуряват на икономическите субекти възможности за развитие и растеж при конкурентни, ясни и прозрачни условия.

Докладът на д-р Георги Маринов е на тема: „Отражението на членството на България в ЕС върху кредити, инфлация и пазар на недвижими имоти“. Авторът подчертава благотворното влияние на присъединяването на България към ЕС и НАТО за притока на чуждестранни инвестиции благодарение на подобрената политическа стабилност и перспективите за икономическо развитие. Успоредно с напредъка чрез привличането на чуждестранни инвестиции авторът анализира и съпътстващи икономически ефекти,

най-вече повишаването на темпа на инфлация, обема на кредитната експанзия, и в частност повишаването на цените на недвижимите имоти, които служат за своеобразен буфер при сближаването на ценовите равнища в България и ЕС.

Специално внимание на проблемите на спецификата на усъвършенствуване на управлението и на развитието на институционален капацитет във връзка с членството на България в ЕС се отделя в доклада на доц. Камен Каменов „Асиметрии на икономическото управление в Европейския съюз“. Изграждането на икономическата система на страните от ЕС е проблем, чието решаване е натоварено с много предизвикателства с оглед осигуряването за всяка страна на адекватно политическо целеполагане за стопанско развитие и създаването на институционална структура с приложима нормативна база. Авторът изтъква важноста на отчитането на националните особености и традиции в историята на стопанството за целите на постигане на устойчивост на управленския процес и усъвършенствуване на институционалната структура на държавната власт в интерес на приобщаване към интеграцията в ЕС.

Във **втората част** на настоящата публикация са включени доклади, които са посветени на важни аспекти на макроикономическото развитие на България в условията на членство в ЕС.

В доклада на доц. Иван Спиридонов и Галина Захариева се отделя внимание на конкурентоспособността на икономиката на България в рамките на ЕС. Сравнителният анализ очертава важни тенденции на българското стопанско развитие, проблемните области и динамичните фактори, които могат да допринесат за повишаване на конкурентоспособността на българската икономика в условията на членство в ЕС.

В доклада на доц. д-р Татяна Хубенова се разглеждат проблеми и перспективи на българското участие в бюджета на ЕС. Изтъкват се приоритетните области на развитие на националната бюджетна политика в съответствие с изискванията на координацията на бюджетните политики на

страните от ЕС съобразно приоритетите на развитие на ЕС, както и в изпълнение на приоритетите на бюджета на самия Съюз. Като охарактеризира най-важните последици от европеизацията на бюджетната политика на България анализът отделя внимание и на въздействието на реформата в ЕС върху перспективите на данъчната хармонизация и усвояването на европейските средства в България чрез необходимия капацитет за управление и контрол върху използването на средствата от бюджета на ЕС. Фискалната политика и консолидация се разглеждат и като инструментални за изпълнение на критериите за включване на България в Икономическия и валутен съюз и приемане на еврото.

Публикуваните в настоящия труд изследвания отразяват личните възгледи на авторите, които са водещи университетски и академични учени и по никакъв начин те не ангажират официалната позиция на която и да е институция. Проблематиката на икономическите ефекти от членството на България в ЕС тепърва предстои да се развива и има основания да се счита, че на тази изследователска „територия“ може да намерят изява много експертни мнения и алтернативни схващания. С настоящата публикация Българската асоциация за европейски изследвания се стреми да насърчи аналитичното осмисляне на проблемите и перспективите на приобщаването на българската икономика към ЕС. Членството на България в ЕС безспорно е още едно ярко потвърждение на успеха на европейската идея за интеграция в нейното половин вековно развитие в рамките на Европейския съюз.

ПРИБОЩАВАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИКОНОМИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Евгения Колганова

Скъпи преподаватели и студенти,
Уважаеми дами и господа,

Много се радвам, че имам възможността днес да бъда сред вас. Днес е 22 май – два дни преди най-българския празник – 24 май и два дни след първите избори в нашата страна за европейски депутати.

Живеем в историческо за България време. И това не е високопарна фразеология. Ние сме в началото на нашето членство в ЕС. Извървяхме дълъг път, положихме много усилия, модернизирахме страната си. Българското законодателство е почти изцяло хармонизирано с европейското. И макар, че реформите в държавните институции са извършени в основна степен, на всички нас ни предстои още работа:

- на Парламента – да приеме процесуалното законодателство, което е включено в т.нар. benchmarks – Закона за съдебната власт, Гражданско-процесуалния кодекс, АПК;
- на правителството – да създаде условия и работи за изпълнението на критериите за членство, както и да обезпечи участието на българските представители във всички органи на ЕС;
- на обществото – да засили активността си, да поеме ролята си на основен движещ фактор за просперитета на страната.

Скъпи приятели, вярвам, че като млади, интелигентни и образовани хора сте ангажирани с бъдещето на България. Вашият университет традиционно подготвя висококвалифици-

цирани специалисти в областта на икономиката. С вашите знания и поведение на бъдещи експерти, вие ще работите в условията на Единния европейския пазар, част от който от 1 януари 2007 година е и нашата страна.

Според пролетните икономически прогнози на Европейската комисия, икономиката на ЕС¹, базирайки се на стабилни инвестиции и засилено частно потребление, се очаква да нарастне с 2,9% през 2007 г. и с 2,7% през 2008 год. Очаква се, че през 2006-2008 г. ЕС ще създаде **9 млн. нови работни места**, от които 6 млн. са само в еврозоната. Това ще помогне за намаляване на **безработицата през 2007 г. до 7%**, предвид факта, че през 2005 г. тя беше почти 9%. Икономическият растеж ще продължи да влияе благотворно върху публичните финанси с прогнози общият държавен дефицит да падне до около 1% в ЕС и еврозоната – ниво, което не е било постигано от много години насам.

Ползите от интегрирането на България към икономиката на ЕС

През последните няколко години българската икономика отбелязва значителен икономически растеж. За 2006 г. растежът на БВП възлезе на 6.1 %. Безработицата в страната непрекъснато намалява. През 2006 г. бе регистрирано равнище на безработица от 9.0 %, което бе близко до средното за ЕС, а за април т.г. е 8,38%. През 2006 г. преките чуждестранни инвестиции бяха 4.1 милиарда евро. В резултат на прилагането на стриктната фискална политика, бюджетният излишък за 2006 г. е в размер на 3.2 % от БВП. Инфлацията за същия период е 6.2 %.

Какви са основните причини за постигането на тези добри макроикономически резултати?

¹ Европейска комисия, доклад “Spring economic forecast 2007- 2008: unemployment and public accounts to improve further growth stays solid”, Брюксел, 7 май 2007 г.

На първо място искам да отбележа политическата стабилност и предсказуемост на провежданите политики и реформи. Вече трето българско правителство определя като основен свой приоритет интегрирането на България в ЕС. Независимо от динамиката на политическите процеси, тази национална цел неотклонно се преследва и за това заслуга има и всеки един български гражданин.

Подобряването на инвестиционния климат в страната даде допълнителен стимул за по-бърз икономически растеж. Българското законодателство по отношение на инвестиционния климат постоянно се подобрява, като отразява икономическия напредък, глобализацията и насоките за политическо развитие. За периода 2007-2009 г. се очаква делът на общия размер на инвестициите в БВП да възлиза средно на 31%.

Предприсъединителната помощ на ЕС значително помогна за реформите в страната, а достъпът на България след 1 януари 2007 г. до финансова помощ по линия на Общата селскостопанска политика, Структурните фондове, Кохезионния фонд и други европейски източници за финансиране се явяват важен инструмент за повишаване на конкурентноспособността на икономиката, развитие на земеделието, селските региони, инфраструктурата, опазването на околната среда и провеждането на институционалните реформи.

Основните приоритети за работа на правителството в икономическата политика в периода след присъединяването към ЕС

След присъединяването си, **България активно се включи в изработването на дневния ред на Европа**, в това число и в разработката и изпълнението на политическите, **икономически**, социални и външнополитически приоритети на ЕС.

Страната ни разработи редица стратегически документи, които отговарят и на новите стратегически цели в икономически план, които Общността си е поставила.

В изпълнение на обновената **Лисабонската стратегия**, правителството прие Първата българска **Национална програма за реформи**, която обхваща периода 2006-2009г. и доразвива политиките, очертани в Предприсъединителна икономическа програма на страната.

По същество ННР на България е стратегически документ, който систематизира усилията на правителството за постигане на високи и устойчиви темпове на икономически растеж и заетост, и който очертава свързаната с тази основна цел средносрочна рамка от мерки и приоритети в областта на макро- и микроикономическото развитие, устойчивостта на публичните финанси, подобряването на бизнес средата, повишаването на гъвкавостта на продуктовете и капиталовите пазари, развитието на предприемачеството, повишаването на иновационната активност, развитието на инфраструктурата, както и развитие на пазара на труда и на човешкия капитал¹.

България се фокусира върху следните пет приоритетни области:

- Поддържане на макроикономическата стабилност (ограничаване на дефицита по текущата сметка и по-нататъшно намаляване на инфлационния натиск въз основа на комплекс от разумни политики, който включва структурни реформи във всички сектори на икономиката, устойчива фискална позиция и допълнителни мерки за подобряване на качеството и ефективността на публичните разходи);
- Модернизация и развитие на инфраструктурата, в частност на транспортните и енергийните мрежи, както и на ИКТ инфраструктурата;
- Подобряване на бизнес средата и стимулиране на пре-

¹ Очаква се в резултат на изпълнението на ННР през периода 2007 – 2009 г. да бъдат постигнати темпове на икономически растеж от 6% годишно, бюджетен излишък от 1-1,5% от БВП, както и намаляване на инфлацията и на различието в доходите с останалите страни от ЕС. Политиките по отношение на пазара на труда имат за цел регистриране на 61% заетост на трудоспособното население и намаляване на безработица до 8% през 2009 г.

дприемачеството (вкл. по-добро регулиране, приложение на законодателство за вътрешния пазар, насърчаване на МСП, защита на конкуренцията и ключовите приоритетни действия, идентифицирани от пролетния Европейски съвет от 2006 г.);

- Повишаване на качеството на човешкия капитал чрез подобрен достъп на всички до качествено образование и обучение (вкл. учене през целия живот) с оглед повишаване на производителността и постигане на по-голямо съответствие на уменията с потребностите на пазара на труда;
- Активиране на предлагането на труд чрез въвеждане на подхода flexicurity (гъвкавост и сигурност) и активни политики на пазара на труда (акцентирание върху ефективни услуги по заетостта, подпомагане на намирането на работа и усъвършенстване на уменията).

България ще даде своя принос за постигането на една устойчива Европа.

Защитата на околната среда и преодоляването на промяната на климата е друг приоритет на обновената Лисабонската стратегия. Инвестициите в тези две сфери са инвестиции в бъдещото качество на живот в Европа и в България. Ето защо страната ни е предвидила редица мерки и инвестиции, които ще бъдат финансирани със средствата от Структурните и Кохезионния фондове. (Съгласно новата Регулаторна рамка на структурните фондове за 2007-2013г., в най-слабо развитите региони 60% от наличните средства са предназначени за постигане на целите на Лисабонската стратегия.)

Енергийната политика – основен приоритет на ЕС и на България

Принципите, върху които си изгражда общата енергийна политика на ЕС са:

- гарантиране на сигурността на енергийните доставки

- диверсификация на ресурси и трасета
- защита на околната среда от вредното въздействие на енергийните технологии
- либерализиране на енергийните пазари

България подкрепя формулирането и провеждането на обща и добре координирана външна енергийна политика на ЕС. Страната ни защитава възможността за това всяка страна да определя енергийния си микс. В този контекст, развитието на атомната енергетика значително ще допринесе за гарантирането на сигурността на енергийните доставки на национално и регионално ниво, преодоляване на трудностите във връзка с климатичните изменения, насърчаването на конкурентноспособността и устойчивото развитие на енергийния сектор.

Интеграция на България в европейския пазар и приоритети по отношение на развитието му

През последните години, ярко доказателство за това, че българската икономика се приобщава към тази на ЕС е постоянно нарастващата **търговия** със страните от ЕС.

Търговският обмен на България с ЕС през 2005 г. възлиза на 52.4% от общия търговски обмен на страната. През 2006 г. номиналният растеж на стокообмена България – ЕС (25) е 20.48% спрямо предишната година. Близко 57% от стоките, които изнася България, са насочени за Общността. Внесените у нас стоки от страните членки са около половината от стойността на общия внос. В рамките на съюза основните търговски партньори на нашата страна са Италия, Германия и Гърция.

Износът на България за ЕС (25) за 2006 г. е 6 595.4 млн. евро, като нарасна с 23.4% спрямо 2005 г. **Вносът от страните от ЕС (25)** за 2006 г. е 8 594.9 млн. евро, като нарасна с 18 % спрямо 2005 г. За отчетния период делът на тази група страни в общия внос на страната е 46.8%. (като

намалението на дела се дължи на намаления дял на вноса от Германия, Италия, Франция и Великобритания).

Отрицателното салдо на търговския обмен на България с ЕС се дължи предимно на големия дял на вноса на инвестиционни стоки, суровини и материали. Анализът на структурата на вноса от ЕС показва, че за вътрешното производство и инвестициите в страната ни са осигурени сравнително поевтини и по-качествени суровини и инвестиционни стоки. По този начин се осигурява необходимата модерна материална база за местното производство, което в крайна сметка рефлектира върху повишаване на неговата ефективност, а оттам – и на икономическия ръст.

Допълнителните придобивки от либерализацията на търговията включват подобрената международна конкурентна позиция на страната, повишаване на благосъстоянието на потребителите поради по-ниските вносни цени и привличане на инвестиции от експортно-ориентирани компании.

За съжаление, част от държавите-членки на ЕС наложиха ограничения на **достъпа на български граждани до техните пазари на труда (Чехия, Финландия, Литва, Латвия, Естония, Словакия)**. Отчитайки правото на държавите-членки да предприемат ограничителни мерки на основание на Договора за присъединяване, България многократно отбелязва пред партньорите, че не съществуват икономически причини за налагането на такива мерки спрямо нашите граждани. Очакваме ограниченията относно свободното движение на работници да отпаднат в най-кратки срокове с цел пълноценното и пълноправно интегриране на страната ни в европейския пазар (Великобритания, Ирландия, Германия, Франция – квотен принцип, Швеция и Полша, Гърция, Испания, Италия, Португалия, Кипър – частични рестрикции).

Единният пазар е сърцевината на европейското начинание. За гражданите, той означава правото да живеят и работят в друга европейска държава, както и да имат достъп до по-широка гама от качествени стоки и услуги на по-ниски

цени. За бизнеса, той означава поле за дейност на вътрешен пазар от 500 милиона души, който е основан на върховенството на закона и е изграден с взаимно уважение и доверие. Единният пазар е по-важен от всякога.

На 21 февруари 2007 г. Европейската комисия представи своята визия за единния пазар на 21 век. В наши дни пред него стоят нови предизвикателства, свързани със *структурните промени, по-добрата адаптация към глобализирания свят на 21 век, промените в климата, тенденциите в демографските процеси, разширяването на ЕС*. Необходимо е по-нататъшно задълбочаване на интеграционните процеси в секторите на *енергетиката, финансовите услуги, телекомуникациите и пощенските услуги*. Единният пазар трябва в нарастваща степен да се концентрира върху увеличаване на ефективността на пазарите за високотехнологични и с висока добавена стойност стоки и услуги, както и да стимулира по-високи нива на иновациите. Общоевропейската цел, залегнала в обновената Лисабонска стратегия за растеж и заетост, е постигане на дял от 3% от БВП на разходите за научно-изследователска и развойна дейност до 2010 г. Насочването на повече средства към образованието, иновациите и науката е залог за изграждането на икономика, базирана на знанието, което е от ключово значение за повишаването на конкурентоспособността и икономическия растеж на ЕС.

Преговори в рамките на СТО

Добре функциониращият единен пазар е от съществено значение за моделирането и използването на глобализацията в полза на Европа, както и да се позволи на нейните фирми да се конкурират успешно в световното пазарно пространство. От друга страна, изработването и прилагането на справедливи многостранни правила има много важно значение за **конкурентоспособността на ЕС**. В тази връзка, България

участва в дискусиите и отдава голямо значение на възобновяването и своевременното приключване на настоящия кръг от преговори по *Програмата за развитие от Доха*. Считаме, че ключовите фактори към успешното приключване на преговорите са:

- Подобен достъп до пазара и нови икономически възможности за индустриалните стоки, услугите и селскостопанските стоки;
- Консолидиране на реформата в селското стопанство на развитите държави чрез значително намаляване на разстройващата търговията вътрешна подкрепа и пълно премахване на экспортните субсидии;
- Засилено приложение на правилата на Световната търговска организация.

Финансовата помощ от ЕС – важен инструмент за икономическа интеграция

Средствата за България в рамките на финансовата перспектива за 2007-2013 г. са общо **11, 057 милиарда евро**. Националната стратегическа референтна рамка за периода 2007-2013 г. (НСРР) е програмният документ, който извежда целите и приоритетите на страната, които следва да бъдат финансирани от Структурните фондове и Кохезионния фонд¹.

С присъединяването на България към ЕС се откриха множество възможности за развитие на частния сектор. Голяма част от тези възможности са свързани с участието на страната ни в Структурните фондове на Европейския съюз. В тази връзка усилията ни ще бъдат насочени към интервен-

¹ Очаква се в резултат на изпълнението на НРР през периода 2007 – 2009 г. да бъдат постигнати темпове на икономически растеж от 6% годишно, бюджетен излишък от 1-1,5% от БВП, както и намаляване на инфлацията и на различието в доходите с останалите страни от ЕС. Политиките по отношение на пазара на труда имат за цел регистриране на 61% заетост на трудоспособното население и намаляване на безработица до 8% през 2009 г.

ции водещи до дългосрочни ефекти върху подобряването на конкурентоспособността на предприятията. Приоритетно ще бъде подпомагано въвеждането на технологии във връзка с покриването на изискванията на ЕС и хармонизираните стандарти, с цел да се подобрят възможностите за износ на МСП. Повишаване на енергийната ефективност на предприятията, което е една от основните предпоставки за подобряване на конкурентоспособността на икономиката, заема централно място в НСРР под формата на финансиране на дейности за въвеждане на енергоспестяващи технологии. Централно място в националните усилия ще бъде отделено на улесняването на създаването, разпространението и приложението на знанието чрез изграждането на добре функционираща иновационна система като предпоставка за ускорен и устойчив икономически растеж и увеличаване на производителността на предприятията.

Подкрепата на ЕС за българския бизнес посредством Структурните и Кохезионния фонд е важна възможност, от която предприемачеството следва максимално да се възползва, но тази подкрепа допълва, а не измества необходимостта от допълнителни усилия от страна на правителството и представителите на частния сектор. От една страна, ролята на държавата е изключително важна за подобряване на условията за стартиране и развитие на бизнеса. От друга – партньорството между предприятията, включването им в различни видове бизнес мрежи, по-добрия мениджмънт, подобряването на квалификацията на персонала, както и на иновационната активност са важни условия за справянето на българската икономически акттори с нелекия конкурентен натиск от страна на европейските партньори от Единния европейски пазар.

Интегриране на България в Европейския валутен механизъм (ERM II)

Вътрешният пазар е изключително важен за нормалното функциониране на Икономическия и валутен механизъм защото ускорява възможността за приспособяване при икономически шокове посредством създаването на една по-конкурентна бизнес среда.

България е заявила намерението си да започне участие си в Европейския валутен механизъм (ERM II) възможно най-скоро след ефективното си присъединяване към Европейския съюз на 1 януари 2007 г.

Към настоящия момент **България изпълнява четири от петте критерия от Маастрихт** (наричани още „критерии за номинална конвергенция), а именно критериите по отношение на дългосрочните лихвени проценти, бюджетния дефицит, валутния курс и съотношение между държавния дълг и брутният вътрешен продукт.

Единственото предизвикателство по отношение на изпълнението на критериите за членство в еврозоната остава темпът на инфлация, който за момента надвишава референтната стойност на съответния критерий от Маастрихт. Съгласно приетата Конвергентна програма (2006-2009 г.) и предвидените параметри на фискалната политика на страната се предвижда още през 2007 г. темпът на инфлация да се забави значително, като в средносрочен план бъде постигнато и устойчиво изпълнение на Маастрихтския критерий.

Конвергентната програма на Република България бе изготвена съгласно изискванията на Пакта за стабилност и растеж на ЕС. Тя е елемент от процеса на координиране и многостранно наблюдение на икономическите политики на страните-членки на ЕС. Приложението ѝ е свързано с изпълнението на критериите за членство в Икономическия и паричен съюз (ИПС), а основната ѝ цел е постигането на конвергенция на икономическите показатели на страната към тези на най-напредналите страни-членки.

От въвеждането на Паричния съвет до този момент, имаме забележителни бюджетни постижения и многократно реализиран бюджетен излишък. Следва да се подчертае, че бюджетът за 2007 г. е първият бюджет с планиран излишък от 2 %, който да обезпечи. финансовата тежест в първата година от членството ни в ЕС.

Заклучение

Страната ни се отличава с политическа и икономическа стабилност, функционираща пазарна икономика, стратегическо географско разположение, нисък инвестиционен риск, ценова конкурентоспособност на пазара на труда и по-ниски производствени разходи в сравнение с други европейски страни, нисък корпоративен данък, както и редуцираните и оптимизирани регулаторни режими. Българската промишленост е реструктурирана, търговските потоци са либерализирани и националната икономика е част от икономиката на Европейския съюз. Повишеният интерес на чуждестранните инвеститори към страната ни до голяма степен се дължи на приемането и прилагането на законодателството на ЕС, което се възприема като гаранция за прозрачност и предвидимост на политиките на страната.

Разпространението на еврото, придвижването към единен европейски трудов пазар и интеграцията на мрежовите индустрии ще допринесат за по-нататъшното интегриране на страната ни в европейската икономика. Този процес е от изключително значение за постигане на устойчив икономически растеж. На ниво граждани или фирма това означава повече доходи/печалби, по-евтин достъп до кредити, повече работни места и възможности за бизнес.

Част 1.

ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР

Аграрната политика на България в рамките на Европейския съюз

Георги Герганов

Аграрната политика на всяка страна от Югоизточна Европа след приемане в ЕС включва като свой елемент провеждане на структурни промени в земеделието, които имат различен характер и са свързани с историческия етап от нейното развитие. Те включват:

- поземлена реформа, в т.ч. уедряване размера на производствените единици и консолидация на собствеността върху земята;
- концентрация и вертикална интеграция на производството;
- териториално и отраслово реструктуриране;
- организационно реструктуриране и изграждане на нови производствени структури;
- продуктово реструктуриране, в т.ч. реструктуриране на международния обмен със селскостопански стоки и др.

Целта на настоящия доклад е да се разкрият **необходимостта от комасацията и от поземленото банкиране като инструменти за управление на поземлените отношения в България, както и като предпоставка за прилагане** елементите на Общата селскостопанска политика на ЕС (ОСП).

* * *

Земеделието в България остава все още високо рискова икономическа дейност, което в съчетание с ниската рентабилност не стимулира неговото устойчиво развитие.

Разпокъсаността на земята, създава се след приключване на процеса по възстановяване на собствеността,

създаде пречки за развитие на модерно и ефективно земеделие. Повишаването на конкурентоспособността на българското земеделие налага мерки за нейното окрупняване. От друга страна, стимулирането на селското стопанство от фондовете на ЕС в периода 2007-2013 г. изисква рационално използване на земеделската територия и усъвършенстване на поземленото управление.

Членството в ЕС дава възможност вместо да прилага схемите за единно плащане (СЕП), въведени чрез реформата на ОСП, България да използва Схемата за плащане на единица площ (СПЕП).

Използването на системата за плащане на единица площ се прилага през ограничен период от време (3 години, с възможност за прекъсване или се удължава най-много два пъти с по една година). Размерът на плащането на хектар зависи от използваната земеделска площ (ИЗП), която отговаря на изискванията за получаване на плащания и годишната финансова рамка, получена в резултат на преговорите с ЕС¹.

* * *

Посоченото определя голямото значение на ИЗП като критерий за стимулиране на селскостопанското производство на микроикономическо равнище и необходимостта от използване на макроикономическо равнище на подходящи инструменти, за управление поземлените отношения. Това е признато и от проведени авторитетни форуми.² За такива инструменти се считат комасацията, която на настоящия етап от развитието на поземлените отношения в България е необходимо да се съчетава с поземленото банкиране. По този начин се създават предпоставки както за довършване

¹ Законодателната база за използване на СПЕП е: Регламент 1782/2003, Решение на Съвета 2004/281/ЕС от 22.03.2004, Регламент на съвета 583/2004, 864/2004 и Регламент на Комисията 2199/2003.

² FAO. The Tonder Statement. March 20h, 2004. "Land Banking and Land Funds: Elements for Land Consolidation. Land Management and Rural Development".

на поземлената реформа, така и за развитие на селските райони. Тези проблеми са оценени не само в страните от ЕС-15 (например, Холандия, Германия, Финландия, Франция), но и в новоприетите страни (например Литва, България и Румъния).

За да се обоснове необходимостта от промяна на поземленото управление в България ще се характеризира **структурата на поземлената собственост** (на база на ИЗП – използвана земеделска площ).¹ През 2003-2004 г. ИЗП е 29044796 дка, която се стопанисва от 665548 земеделски стопанства; 10740 земеделски стопанства са без ИЗП.

Средният размер на ИЗП от едно стопанство към 2003 г. е 44 дка, но съществуват големи разлики – 75% от стопанствата са до 10 дка и те използват 7% от общата ИЗП и 25% от стопанствата използват 93% от ИЗП. 3879 стопанства са с над 1000 дка и обработват 76% от ИЗП.

Юридическият статус на стопанствата също влияе върху средния размер на ИЗП. Физическите лица използват средно по 14 дка, кооперациите средно 5927 дка, търговските дружества използват средно 3525 дка. Стопанствата на физическите лица са 648274, само 16745 от тях стопанисват над 50 дка ИЗП. 79% от ИЗП се наема, а само 21% е собствена. 48% от ИЗП на физическите лица е наета, докато при кооперациите и търговските дружества наетата ИЗП е 93% от общата им ИЗП.

Изводът е, че България се характеризира с раздробеност на поземлените отношения в следните насоки:

- много на брой дребни земеделски стопанства;
- значителната разлика между собствената и наетата земя, която едно стопанство използва;
- раздробеност на ползването на земеделските земи;

¹ ИЗП – Използвана земеделска площ – е площта, използвана селскостопанско производство независимо от нейната собственост (собствена или под наем, аренда и други форми). Включват се: обработваемата земя, трайните насаждения, семейните градини и пасищата. Понятието ИЗП се използва от ЕВРОСТАТ при проучване и преброяване на земеделските стопанства.

- вътрешна разпокъсаност (множество имоти, принадлежащи на един и същ собственик, са разположени на различни места);
- доминиране на съсобствеността при притежаването на земеделски земи.¹

Голямата раздробеност на собствеността върху земеделската земя се оценява, както положително, така и отрицателно.

В периода на поземлената реформа (1990-2000 г.) разпокъсаността на поземлената собственост можеше да се оценява положително само от социална гледна точка. Тя осигуряваше съществуването на сравнително големи социални групи, загубили работа поради икономически промени.

Успоредно с това, от гледна точка на Националния стратегически план за развитие на селските райони (2007-2013 г.) тази разпокъсаност влияе отрицателно при:

- създаване на конкурентни средни стопанства;
- привличане на млади фермери с необходимата квалификация в сектора;
- постигане на екологосъобразно и пълноценно стопанисване на природните ресурси в съответствие с принципите на устойчивост;²
- Оптимално използване фондовете за ЕС за стимулиране на земеделието.

Следователно, необходимо е да се използват механизми за уедряване на ИЗП от стопанствата. Такива механизми (инструменти) са комасацията и поземленото банкиране.

Комасацията се характеризира като законодателно уредена (регламентирана) процедура, която се прилага с цел подобряване на земеделската продуктивност (продуктивността на използваната земеделска площ).

¹ МЗГ, Концепция за управление на поземлените отношения и комасация (проект), С., 2006 г. с. 10-11.

² Национален стратегически план за развитие на селските райони (2007-2013 г.), С., 2006, с. 23.

Според ФАО и организациите, свързани с поземлените отношения в ЕС, комасацията се определя като цялостно териториално планиране, обвързано с регламентиране и подобряване на пространствената структура на определена територия. Много добра характеристика на комасацията е дадена в законодателството на Литва, където тя се определя като **комплексно пренареждане на поземлените парцели чрез промяна на техните граници и местонахождение, съгласно комасионен план, изготвен за определена територия, с цел уедряване на поземлените парцели, образуване на рационални за обработка стопанства и подобряване на тяхната структура, изграждане на необходимата инфраструктура и постигане на други цели и задачи на земеделието и развитие на селските райони, както и на политиката на опазване на околната среда.**¹

Комасацията може да се постигне с промяна на собствеността или без промяна на собствеността върху земята. Класическата комасация е с промяна на собствеността. При нея е необходимо съгласие на голям процент от собствениците (над 75%) да изразят съгласието си за доброволно и демократично комасиране на собствената им земя. Чрез промяна на собствеността върху земята комасацията се използва при осъществяване на големи инфраструктурни проекти, при планиране и провеждане на хидромелиоративни мероприятия, при цялостно пространствено моделиране на територията и инфраструктурата. Комасация на земеделската земя чрез промяна на собствеността може да се осъществява и чрез покупко-продажба, т.е. чрез пазара на земеделска земя. Комасацията без промяна на собствеността е ограничена във времето консолидация (обединяване) на земеделските имоти за ползване за определен период от време. По своята същност тя не е същинска комасация.

Комасацията на земеделските земи не е нещо ново за България. Още през 1941 г. е приет Закон за кадастъра и комасация.

¹ МЗГ, Концепция за управление на поземлените отношения и комасация, (проект), март, 2006, С., с. 18.

цията, в която се посочва: „Комасацията се извършва с цел да се съберат полските имоти на отделните собственици на едно и повече места, да се създадат условия за по-добро стопанисване на същите и за благоустрояване на землището“¹. Голямата разпокъсаност на ИЗП между голям брой стопанства, към 2005 г. изисква комасацията отново да продължи. Комасацията не се счита само като метод за подобряване на териториалната структура на земеделските стопанства, а като инструмент за управление на поземлените отношения. Чрез комасация на земеделската земя се цели да се решат и редица други проблеми – развитие на селските райони, разрешаване на екологични и инфраструктурни въпроси, повишаване производителността на земеделските стопанства, балансиране създаването на средни и големи стопанства от една страна и на полупазарни стопанства от друга страна и т.н. С използването на комасацията като инструмент за поземлено управление, може да се постигнат следните ефекти:

- подобряване на физическите условия за земеделие (подобряване на почвената стратификация, отчитането, релефа, транспортния достъп, премахването на пречките за нарастване на селскостопанската продуктивност);
- разместване на поземлените имоти (пренареждане на поземлените имоти на участниците в комасацията) по отношение на тяхното местоположение – главно близо да населените места и стопанските сгради, спестяване на време и енергия, подобряване на условията за механизизирано обработване на земята със съвременни средства).

За да се приложи комасация на земеделската земя е необходимо не само приемане на специален закон, но и създаване на подходяща макроикономическа среда. **В настоящия момент България не разполага с необходимия финансов ресурс за осъществяване на големи комасационни про-**

екти. Създадените дребни стопанства, в преобладаващата си част, не са пазарно ориентирани и не биха участвали в комасационни процедури. Те произвеждат продукцията за самозадоволяване и не биха желали да заменят или преразпределят земите си поради емоционална привързаност.

Следователно, комасацията като инструмент за реструктуриране на земеделската земя по собственици (като инструмент за подобряване на вътрешната структура на стопанствата) трудно може да се използва в периода 2007-2013 г. Към настоящия момент все още не са се появили предпоставки за прилагане на големи комасационни проекти.

Именно поради това в България трябва да се използва като инструмент и поземленото банкиране.

Понятието поземлено банкиране е сравнително ново за аграрната наука. То се дефинира като **придобиване на земя от държавата, или от оторизирани от нея структури, която да се съхранява за използване в бъдеще при прилагане на държавните поземлени политики.**¹ Поземленото банкиране е пряк инструмент за опериране с поземления фонд. Чрез него е възможно да се влияе върху размера на земеделските стопанства, да се провежда държавна политика в земеделието, да се влияе върху инфраструктурата и екологията. Поземленото банкиране може да се използва само когато със законови разпоредби се създаде поземлена банка (Банка на земеделска земя). **Като основни публични функции на поземлената банка могат да се посочат:**

- създаване и поддържане на уедрени поземлени имоти;
- ефективно управление на земеделските земи;
- привличане на инвестициите в аграрния сектор;
- изпълнение на аграрната политика на държавата за устойчиво развитие на поземлените отношения;
- активизиране на пазара на земеделска земя.

¹ Закон за Кадастър и комасация, ДВ, бр.127/01.06.1941, чл. 34.

¹ Концепция за управление на поземлените стопанства и комасация, С., 2006, с. 14.

В европейската практика са използвани два институционални модела на поземлено банкиране – чрез национална централизирана структура (например в Холандия и Унгария) и децентрализирана организация на поземленото банкиране (в Бавария). В отделните страни на ЕС поземленото банкиране се осъществява от различни по статут организационни форми:

- **Холандия – DLG**

Към Министерството на земеделието е създадена централизирана държавна структура, която изпълнява функции като изпълнителна агенция и като разплащателна агенция по мерките за развитие на селските райони.

- **Унгария – Национален поземлен фонд**

Създаден през 2001 г. като организация на бюджетна издръжка с цел да внедрява иновации в управлението на държавните обработваеми земи, ефективно земеползване, подкрепа на създаването на модерни поземлени структури на основата на фамилни ферми.

- **Литва – Национална поземлена служба**

Без да е характеризирана като поземлена банка тя е пряко отговорна за разработване и прилагане на държавната политика при стопанисване на земята, отговаря за сделките с държавна земя и за комасацията.

- **Германия – BVVG**

Изградена е като федерална структура с държавно участие. Основно се занимава с поземлено банкиране.

- **България**

Министерство на земеделието и горите (МЗГ) още през 2003 г. предлага създаване на Национална компания „Земя“, със статут на държавно предприятие, но по финансови съображения тя не се създава.

През месец март 2006 г. МЗГ разработва проект за „Концепция за управление на поземлените отношения и комасация“, в който също се предлага да се създаде поземлена банка, която да се занимава с проблемите на поземленото банкиране. До този момент обаче такава поземлена банка не е създадена.

Предпоставките за използване на поземленото банкиране като инструмент за структурна реформа са:

- наличие на поземлен кадастър;
- наличие на свободни земи от държавния и от общинските поземлени фондове;
- специална правна защита на земите от държавния поземлен фонд;
- опит в прилагане на процедури за разпределение на земи от държавния и общинските фондове;
- осъществени регионални проекти за комасация на доброволен принцип;
- възможности за финансиране на поземлена банка от фондовете на ЕС чрез плана и програмата за развитие на селските райони;
- принципно съгласие на МЗГ за създаване на мониторингов комитет, който да контролира дейността на поземлената банка.

Изводи:

1. Наличието на голям брой дребни стопанства с частична или липсваща пазарна ориентация и малък брой едри пазарно ориентирани стопанства определя необходимостта от използване на инструменти за подобряване структурата на земеделието.
2. Изборът на инструменти – комасация и/или поземлено банкиране се обуславя от тяхната приложимост и възможността от създаване на подходящи условия за ограничаване на отрицателно влияние при прилагане на съответния инструмент. От тази гледна точка, при сегашните икономически условия в България, поземленото банкиране има повече предимства пред комасацията. На практика обаче комасацията ще се развива със схемите за поземленото банкиране.

* * *

Особеното значение на поземлената реформа трябва да се оценява и от гледна точка на Схемата за единно плащане, която България ще бъде длъжна да прилага както старите 15 страни членки на ЕС. След изтичане на периода на действие на СПЕП (схема за плащане на единица площ), България трябва да избере един от алтернативните модели за прилагане на СЕП (схема за единно плащане):

- **Изплащане на база на получаваните директни плащания в стопанството през референтния период по чл. 38 на Р 1782/2003. (Исторически модел)**
- **Регионален модел, при който общата сума за директните плащания се разпределя между районите въз основа на обективни критерии – Дял IV на Р 1782/2003.**

По този начин земеделските производители в условията на СЕП получават директни плащания в следния вид:

- **Единното плащане на стопанство може да е или изцяло откъснато от размера на производството, или да остане частично обвързано с размера на производството.** Единното плащане може да е определено изцяло в зависимост от размера на директни плащания, които стопанството е получавало през референтния период (исторически модел), или общата сума за директните плащания да се разпределя между районите (регионален модел).
- **Директни плащания, които остават обвързани с размера на производството в определени сектори,** посочени в Дял IV на Р 1782/2003.
- **При прилагане историческия модел, т.е. на модела на единното плащане на база на получаваните директни плащания в стопанството през референтния период,** легитимна за подпомагане е всякакъв вид селскостопанска площ в стопанството, която е заета от обработваема земя и постоянни пасища, с изключение на площите, които са засадени с дълготрайни култури, гори или са използвани за несел-

скостопански дейности (член 44 на Р 1782/2003).

- **При прилагане на регионалния модел** площта, заета с плодове и картофи, с изключение на тези, предназначени за производството на картофено нишесте, е легитимна за подпомагане, като тя се разпределя равномерно между районите. Това е важно различие от историческия модел, където тези площи не се вземат предвид и за тях не се получават директни плащания (член 60 на Р 1782/2003).

Независимо кой от двата модела ще прилага България, то задължително ще се прилагат всички елементи на Интегрираната система за административане и контрол (ИСАК). Съгласно член 18 на Р 1782/2003 елементите на ИСАК, които България ще създаде с цел информационно осигуряване на аграрната си политика са:

1. компютризирана база данни, (чл. 19 на Р 1782/2003).
2. система за идентификация на селскостопанските парцели (чл. 20 на Р 1782/2003).
3. система за регистрация и идентификация на правата за плащане (чл. 21 на Р 1782/2003).
4. заявления за помощи, (чл. 22 на Р 1782/2003).
5. интегрирана система за контрол.
6. единна система за регистриране на идентичността на всеки фермер, който подава заявление за помощ.

ИСАК ще позволи пълно административане на данните за селскостопанските производители, които кандидатстват за помощи и дава възможност за упражняване на контрол върху площите, подлежащи на подпомагане.

Задачата на България по отношение на ИСАК се състои главно в две стъпки:

Първата стъпка включва събирането на цялата информация (цифрови модели, карти, въздушни изображения) и обединяването ѝ в една обща база данни, въз основа на която може да се извършва контрол и сравнение с данните, декларирани при кандидатстване за помощ.

Втората стъпка е извършването на контрол и проверки

за правата на плащане (чл. 21 на Р 1782/2003) и кръстосани проверки за условията на избираемост (чл. 23 на Р 1782/2003) и сравнение на информацията в ИСАК и информацията във формулярите за помощ (чл. 25 на Р 1782/2003).

Изводи:

1. Аграрната политика на България като член на ЕС трябва да създаде всички предпоставки за прилагане първоначално на СПЕП, а след това и на СЕП с цел ползване на средства на ЕС за подпомагане на земеделието;
2. В страната трябва да се създаде ИСАК, като задължително се използват всичките ѝ елементи.

Това са само част от проблемите, които характеризират аграрната политика на страната на настоящия етап.

ПРИЛАГАНЕ ПРАВИЛАТА НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В БЪЛГАРИЯ

Калоян Симеонов

Увод

С присъединяването на България към Европейския съюз на 1 януари 2007 г. страната се приобщи и към неговия вътрешен пазар. По този начин българският пазар стана част от един много по-голям и водещ в света пазар с близо петстотин милиона потребители и с общ брутен вътрешен продукт, който многократно надвишава този в страната. С присъединяването на България към вътрешния пазар на ЕС са свързани много нови възможности и положителни аспекти за потребителите и за бизнеса, както и за страната като цяло. От участието в този пазар, обаче, произтичат много нови предизвикателства и отговорности за всички икономически субекти.

Едно от най-големите предимства, но и една от най-големите отговорности е именно стриктното прилагане на правилата на вътрешния пазар в България. Прилагането на тези правила в страната е предимство, тъй като те са базирани на съвременни и модерни принципи за регулиране на пазара, които осигуряват на икономическите субекти възможности за развитие и растеж при конкурентни, ясни и прозрачни условия. Пълното и правилно спазване на правилата на вътрешния пазар е също и голяма отговорност поради техния комплексен и изчерпателен характер.

Настоящото изследване има за цел да представи кратък анализ на прилагането на правилата на вътрешния пазар на Европейския съюз в България. В началото са описани същността и основните характеристики на вътрешния пазар на

ЕС. След това е направен кратък преглед на процеса на интегриране на България във вътрешния пазар на ЕС. В следствие са представени и някои от конкретните аспекти на прилагането на правилата на вътрешния пазар в България, като поради неговия всеобхватен характер са избрани само някои от тях, а именно подготовката за въвеждане на новата Директива за услугите във вътрешния пазар; специфични особености на интегрирането на финансовия сектор и прилагането на извънсъдебни способности за решаване на спорове в рамките на този пазар.

Същност на вътрешния пазар на ЕС

Вътрешният пазар на ЕС е в основата на интеграционния процес между държавите-членки на ЕС. Заедно с общите политики на ЕС, а по-късно и със създаването на единната европейска валута, вътрешният пазар е един от най-важните компоненти на икономическата интеграция между държавите-членки на ЕС. Именно изграждането на Общия пазар между първоначално шест държави и успоредното въвеждане на някои общи политики стои в основата на процеса, който започна през 50-те години на XX век и който доведе до създаването на Европейския съюз.

Съгласно Договора за създаване на Европейската общност вътрешният пазар е едно общо пространство без вътрешни граници, в което е осигурено свободното движение на стоки, хора, услуги и капитали. Целта на вътрешния пазар е да премахне търговските бариери, административните и нормативни ограничения между държавите-членки, за да се осъществи свободно движение и обмен между тези държави.

Чрез създаването на единен пазар се постига стремежът за обединяването на пазарите на отделните държави-членки на ЕС и се улесняват както възможностите за осъществяване на бизнес в този пазар, така и възможностите за намиране на работа, за пътуване и обучение на гражданите на ЕС. Общи-

ят пазар предоставя също така по-добри условия за развитие на икономиката и възможности за реализиране на инвестиции, както и по-голям потенциал за цялостно повишаване на качеството на живот. Вътрешният пазар създава също предпоставки за постигане на по-добра конкурентноспособност на европейската икономика на международните пазари.

На практика вътрешният пазар се обособява основно от два процеса. Първият от тях е премахването на вътрешните граници между държавите-членки и на ограниченията пред свободното движение на европейските граждани и компании. Вторият процес е създаването на общи правила и норми по отношение на външната за ЕС граница. Тези общи правила дефинират общи изисквания и условия по отношение на гражданите и компаниите на трети страни, които не са членове на ЕС.

Във връзка с вътрешния пазар протича и още един процес, а именно процеса на неговото разширяване. Разширяването на вътрешния пазар на Европейския съюз се осъществява успоредно с разширяването на самия ЕС. По този начин Общият пазар между шест държави-членки се е разширил до момента до един вътрешен пазар от общо двайсет и седем държави-членки на ЕС. Неговите правила се прилагат също и от три други държави, които заедно с държавите-членки на ЕС членуват в Европейското икономическо пространство – Норвегия, Исландия и Лихтенщайн.

Както вече бе споменато, вътрешният пазар обхваща свободното движение на стоки, хора, услуги и капитали, а също така и правото на установяване. Свободното движение на стоки съдържа създаването на митнически съюз и премахването на всички количествени бариери и мерки, които имат еквивалентен ефект на количествени бариери между държавите-членки на ЕС. Митническият съюз от своя страна е свързан със създаването на зона за свободна търговия между държавите-членки (включваща също премахването на митата и на всякакви такси с еквивалентен ефект между държавите-членки) и с установяването на обща митническа

тарифа спрямо трети страни. Разделът на свободно движение на стоки покрива различните групи стоки, в т.ч. храните, лекарствата, козметичните продукти, моторните превозни средства, химикалите, строителните продукти, асансьори, детски играчки и много други. Важен аспект е също създаването на общи правила в ЕС по отношение на обявяването и организирането на обществени поръчки.

Свободното движение на хора обхваща от една страна свободно движение на работници в ЕС, в т.ч. правото на свободно кандидатстване за работа в друга държава-членка на ЕС, свободно наемане в тази държава и придвижване с тази цел, а така също и възможността да се остане в тази държава дори и след прекратяването на трудовото правоотношение. В рамките на тази свобода се приемат и общи правила за взаимното признаване на професионални квалификации, които позволяват осъществяването на професионална дейност в друга държава-членка и които се прилагат и по отношение на свободното предоставяне на услуги и правото на установяване на самонаети лица. Поради факта, че в ЕС няма изградена единна система за социално осигуряване, съществен елемент от свободното движение на хора е и координацията на социално-осигурителните системи на различните държави-членки, което позволява правото на акумулиране и пренасяне на социално-осигурителни права между тези държави. През последните години все по-важно значение придобива и развитието на гражданските права във връзка с гражданството на ЕС, което бе създадено с Договора от Маастрихт от началото на 90-те години на XX век.

Правото на установяване е друг значим елемент по отношение на вътрешния пазар на ЕС. То предоставя право на компании или самонаети лица, които са се установили в една държава-членка да могат да се установят свободно и в другите държави-членки на ЕС, например чрез създаването на представителство или установяването на клонове и дъщерни фирми.

Свободното предоставяне на услуги във вътрешния пазар на ЕС дава възможност дадена компания или самонаето

лице, които са се установили в една държава-членка на ЕС да предоставят временно услуги и в другите държави-членки без да е необходимо да се установяват трайно посредством представителство, клон или по друг начин.

Свободното движение на капитали допълва останалите свободи в рамките на вътрешния пазар, като съгласно европейското право е забранено всяко ограничение по отношение на движението на капитали и плащания както между държавите-членки, така и между държавите-членки и трети страни. Премахването на ограничението на движение на капитали и плащания и спрямо трети страни се дължи на развитието на международните капиталови пазари и необходимостта от успешното участие в тях на европейските капитали.

По отношение на вътрешния пазар на ЕС се прилагат основните принципи на европейското право, а именно предимството на европейските норми над националното законодателство, пряката приложимост и директният ефект на по-голямата част от европейските изисквания и други. Европейското право е развило също така и някои други принципи, които са тясно свързани с вътрешния пазар, като принципа за недискриминация и принципа за взаимно признаване.

Съгласно принципа за недискриминация, известен още като принцип на националното третиране, всяка държава-членка на ЕС следва да третира по такъв начин гражданите и компаниите от другите държави-членки на ЕС, по какъвто тя третира своите собствени граждани и компании. В тази връзка държава-членка не може да осигурява каквато и да форма на протекционизъм или привилегировано отношение на своите собствени граждани и компании, в сравнение с гражданите и компаниите от останалите държави-членки на ЕС.

Съгласно принципа на взаимното признаване във вътрешния пазар, всяка стока или услуга, която е законно произведена и се търгува в дадена държава-членка на ЕС, трябва да бъде призната и да може да бъде законно търгувана и в останалите държави-членки на ЕС. По този начин се премахват възможностите за създаване на изкуствени адми-

нистративни и нормативни пречки, които да възпрепятстват търговията между държавите-членки на ЕС.

След представянето на същността и основните елементи и принципи на вътрешния пазар, ще се спрем накратко и на процеса на присъединяване на България към вътрешния пазар на ЕС.

Присъединяване на България към вътрешния пазар на ЕС

От началото на 2007 г. България е вече пълноправен участник във вътрешния пазар на ЕС, като има задължението да спазва всички негови норми и изисквания, но и възможността да се възползва от свободите и правата, които той предоставя. Като държава-членка на ЕС страната има също вече право на глас при вземането на решенията за неговото по-нататъшно развитие.

Пътят на присъединяването към този пазар през последните години обаче не бе лек и бе изпълнен с много трудности и предизвикателства. За един период от около седемнайсет години страната се трансформира от централизирана планова икономика към свободна пазарна икономика. Пазарът в България също следваше да бъде пренастроен чрез постепенно въвеждане на принципите на свободна конкуренция, определяне на цените на базата на търсенето и предлагането на съответните стоки и услуги и други.

Първата важна стъпка към интегрирането на българския пазар към вътрешния пазар на ЕС бе подписването на 8 март 1993 г. на Европейското споразумение за асоцииране между Европейските общности и техните държави-членки, от една страна, и Република България, от друга страна. То спомогна за по-плавната интеграция към вътрешния пазар на ЕС в периода до пълноправното членство в ЕС, тъй като в него се съдържат редица разпоредби и правила, които са сходни с тези, които се прилагат във вътрешния пазар на ЕС. На пър-

во място, чрез Европейското споразумение за асоцииране се либерализира чувствително търговията между държавите-членки на ЕС и България, като в областта на промишлените стоки се създава постепенно зона за свободна търговия, а единствените по-сериозни ограничения в търговските отношения остават в сектора на селскостопанските стоки и някои чувствителни стоки, например като текстилните изделия.

Докато в Европейското споразумение за асоцииране не се съдържат съществени норми за свободното движение на работници, с изключение на известно либерализиране по отношение на т.н. „ключов персонал“, то в споразумението са разписани важни разпоредби по отношение на правото на установяване. Режимът на право на установяване на европейски компании в България и на български компании в ЕС бе силно либерализиран още преди членството в ЕС именно благодарение на Европейското споразумение за асоцииране. Споразумението съдържа също така и някои разпоредби по отношение на свободното предоставяне на услуги и свободното движение на капитали.

Други важни стъпки в процеса на интегриране на България във вътрешния пазар на ЕС са изпълнението на Копенхагенските критерии и началото на преговорния процес за членство в ЕС. Решението за започване на преговори за членство с България бе взето по време на Европейския съвет в Хелзинки през декември 1999 г. като фактическото начало на преговорите бе дадено през февруари 2000 г. С цел започване на преговорите по разделите, които са свързани с вътрешния пазар на ЕС, страната следваше да постигне минимално ниво на хармонизация в съответната област. За затварянето на преговорите бе необходимо допълнителен напредък в съответната област, както и поемането на изрични и детайлни ангажименти за пълно въвеждане и прилагане на европейското законодателство до датата на членство в ЕС.

В областта на вътрешния пазар на ЕС по правило рядко се договарят преходни периоди, тъй като европейското законодателство в тази сфера се базира на основни принци-

пи и изисквания, които следва да се прилагат в целия ЕС. В преговорния процес с България за членство в ЕС договорените преходни периоди също са ограничени по размер и по обхват. От друга страна в сферите на свободното движение на стоки и дружественото право не са договорени никакви преходни периоди и България прилага напълно изискванията в тези области от датата на членство в ЕС.

В областта на свободното движение на работници от държавите-членки на ЕС са договорени два преходни периода. Първият и по-съществен от тях е възможността държавите-членки да не прилагат за българските работници европейските правила за свободен достъп до пазара на труда. Те могат да прилагат национални мерки или такива, произтичащи от двустранни споразумения, за регулиране достъпа на български граждани до техните пазари на труда. В същото време всяка държава-членка, която прилага национални мерки, може да въведе в националното си законодателство по-голяма свобода на движение в сравнение със съществуващата към датата на присъединяване на България към ЕС, включително и пълен достъп до пазара на труда.

Редица държави-членки на ЕС либерализираха частично пазара си на труда за български работници още от датата на присъединяване и участието на страната във вътрешния пазар на ЕС. Тази либерализация се изразява в частично облекчаване на условията за достъп до пазара на труда или в либерализирането в отделни сектори на икономиките, където има необходимост от работна сила. Максималната обща продължителност на този преходен период, в който може да бъдат запазени ограничения за достъп до пазара на труда за български работници, е 7 години.

Вторият преходен период се отнася единствено до Германия и Австрия. Съгласно този преходен период при сериозни затруднения или заплаха от такива в специфични чувствителни отрасли на услугите, Германия и Австрия могат да дерогират правилата за свободно предоставяне на услуги. До степента, до която Германия или Австрия

прилагат подобни преходни мерки, България може, след като уведоми Комисията, да приеме еквивалентни на тях мерки. Прилагането на подобни ограничения може да става само в лимитиран списък от сектори на услугите, като за Германия това са предимно строителството, промишленото почистване и някои други услуги, а за Австрия градинарските услуги, производство на метални конструкции и части от тях, строителство, шлифоване, охранителни дейности, промишлено почистване, грижи по домовете, социална работа и други.

В областта на финансовите услуги също е договорен преходен период, като той е по отношение на компенсиране на инвеститорите в ценни книжа. Съгласно Директива 97/9/ЕО за схемите за компенсиране на инвеститорите всяка държава-членка следва да гарантира дребните инвеститори в ценни книжа. Гаранцията се осъществява като при обявяване в несъстоятелност на инвестиционни посредници средствата в ценни книжа на дребните инвеститори в размер до 20 000 евро се възстановяват от специално създаден за целта фонд. България договори преходен период от три години за достигането на минималното ниво на гаранция.

В областта на свободно движение на капитали България е договорила два преходни периода по отношение на придобиването от граждани на ЕС на право на собственост върху земя. Първият период е от седем години и е за придобиване на право на собственост върху земеделска и горска земя в страната. Вторият период е от пет години и е за придобиването на земя за второ жилище.

Преходните периоди на практика засягат една много малка част от разпоредбите на ЕС по отношение на вътрешния пазар. Главите по всички раздели от преговорния процес, които са свързани с вътрешния пазар на ЕС, бяха временно затворени още през юни 2002 г. В периода до присъединяването бе прието и останалото законодателство, което бе необходимо с цел постигане на пълно съответствие с правилата по отношение на вътрешния пазар на ЕС.

Основен акцент през последните години бе насочен и към развитието на административния капацитет за прилагането на европейските норми и принципи в областта на вътрешния пазар на ЕС. Институциите в България, които са отговорни за прилагането на правото на ЕС в областта на вътрешния пазар са както в рамките на отделни министерства и агенции към тях, така и от компетентност на някои независими от изпълнителната власт институции като Българска народна банка, Комисия за финансов надзор и други.

С приближаването на датата на членство в ЕС компаниите и другите икономически субекти също започнаха постепенно да се подготвят за пълноправното членство на България във вътрешния пазар на ЕС, в т.ч. чрез изпълнението на европейските изисквания за качество и безопасност на стоките и услугите, изискванията в сферата на здравословните и безопасни условия на труд, изискванията в областта на защитата на потребителите и т.н.

Както за компаниите, така и за всички участници във вътрешния пазар на ЕС, датата 1 януари 2007 г. не следва да се разглежда като някаква разделителна линия, след която условията на бизнес се променят драстично. Основната причина за това е фактът, че присъединяването към вътрешния пазар на ЕС не е еднократен акт, а един продължителен процес, който е започнал далеч преди датата на членство в ЕС, но и процес, който продължава и след пълноправното членство в Съюза. На практика по-голямата част от нормите, които засягат приложението на принципите и правилата на вътрешния пазар на ЕС бяха въведени в България далеч преди началото на 2007 г. Не на последно място, самият вътрешен пазар на ЕС също е динамичен и продължава да се развива, от което следва и че българските компании и икономически субекти също следва да продължат своето интегриране в този пазар.

Въвеждане на новите изисквания в сферата на услугите

След представянето на същността на вътрешния пазар на ЕС и подготовката на България за присъединяване към него, ще опишем по-детайлно прилагането на правилата на вътрешния пазар на ЕС в някои от неговите сфери. Тъй като сферите по отношение на вътрешния пазар на ЕС са многобройни и най-различни по своя характер и естество, в настоящото изложение ще се спрем само на три от тях, а именно подготовката за въвеждане на новата Директива за услугите, специфичните особености на интегрирането на финансовия сектор и прилагането на извънсъдебни способности за решаване на спорове в рамките във вътрешния пазар на ЕС.

Както вече бе споменато, развитието на вътрешния пазар на ЕС е един процес, който продължава да се реализира динамично и към настоящия момент. Доказателство за това е приемането на новата директива на ЕС за услугите. Директива 2006/123/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно услугите във вътрешния пазар от 12 декември 2006 г. е публикувана в Официалния вестник само няколко дена преди пълноправното членство на България в ЕС – на 27 декември 2006 г. В същото време това е една рамкова директива, чието въвеждане и прилагане ще изисква не само сериозен административен капацитет за хармонизиране на националното законодателство с нейните правила, но и съществени промени в бизнеса, който се либерализира допълнително в областта на услугите. За размера на промените, които поражда тази нова рамкова директива говори и факта, че ЕС предвижда три години за нейното пълно прилагане, като държавите-членки следва да въведат в сила законите, подзаконовите и административни разпоредби, необходими, за да се съобразят с тази Директива най-късно до 28 декември 2009 г.

Директивата относно услугите във вътрешния пазар на практика регламентира правила както в областта на свободното предоставяне на услуги, така и в правото на установя-

ване. Основните принципи за тези две свободи са залегнали още в Договора за създаване на Европейската общност. В същото време обаче, все още съществуват редица административни, правни и други пречки, които са породени от трансграничния характер на осъществяваните дейности в рамките на вътрешния пазар на ЕС, т.е. дейности в повече от една държава-членка на ЕС. Както е посочено и в преамбюла към Директивата, премахването на пречките пред развитието на дейностите по предлагане на услуги между държавите-членки е от съществено значение с цел да се засили интеграцията на народите на Европа и да се насърчи балансиран и устойчив икономически и социален прогрес. Това е от особено значение за малките и средни предприятия, които разполагат с по-малко човешки и финансови ресурси, за да се справят с евентуални пречки пред осъществяването на трансгранични дейности във вътрешния пазар на ЕС. Необходимо е да се подчертае също така, че именно малките и средни предприятия са тези, които преобладават в различните сектори на услугите.

Директивата относно услугите във вътрешния пазар на ЕС е в съответствие също и с целите и приоритетите на Лисабонската стратегия по отношение на повишаването на конкурентноспособността на европейската икономика, подобряването на нивото на заетостта и стимулирането на икономическия растеж.

За значението на тази Директива свидетелства и фактът, че в повечето държави-членки на ЕС около 70% от заетостта и брутния вътрешен продукт се генерира именно от различните сектори на услугите. Подобна е и статистиката в България като този дял вече е над 60% и непрекъснато се увеличава.

Необходимо е обаче да се подчертае, че тази Директива не се прилага по отношение на всички сектори на услугите, като някои от тях са изключени от нейния обхват по различни причини. Така например директивата не се прилага за нестопански услуги от общ интерес, като тя е насочена към

тези услуги, които са свързани с икономически интерес. В същото време директивата не се прилага и за някои групи услуги като финансовите услуги, електронните съобщителни услуги, услугите в сферата на транспорта и други, тъй като те вече са детайлно регламентирани и либерализирани от секторни директиви в съответните области.

Директивата за услугите относно вътрешния пазар на ЕС поставя редица амбициозни цели и приоритети пред държавите-членки, в т.ч. и пред България, които следва да се изпълнят през тригодишния период от началото на 2007 г. до края на 2009 г. Някои от по-важните цели и приоритети съгласно Директивата са:

- *Опростяване на административните процедури.* Държавите-членки следва да прегледат процедурите и формалностите, приложими към достъпа до и упражняването на дейности по предоставянето на услуги. Когато процедурите и формалностите не са достатъчно опростени, държавите-членки следва да ги опростят. С цел улесняване на този процес Комисията може да въведе хармонизирани формуляри на ниво Общност. Когато държава-членка има дадено изискване, тя следва да приеме всякакъв документ, произхождащ от друга държава-членка, който служи за еквивалентна цел или от който е очевидно, че въпросното изискване е изпълнено.
- *Изграждане на точки за единствен контакт.* Държавите-членки следва да изградят точки за единствен контакт, чрез които доставчикът на услуги да може да изпълни редица процедури и формалности, включително тези, които са необходими за достъп до осъществяването на дейността, в т.ч. подаване на декларации, уведомления, молби и други. Тези точки за единствен контакт предоставят също на доставчиците на услуги лесен и бърз достъп до важна за тях информация, в т.ч. изискванията, които са приложими за тях в съответната държава-членка, контактите на компетентните

национални органи, условията за достъп до публични регистри и други.

- *Реализиране на процедури и формалности по електронен път.* Съгласно Директивата след края на 2009 г. държавите-членки трябва да гарантират, че всички процедури и формалности, свързани с достъпа до и упражняването на дейности по предоставянето на услуги, могат да бъдат лесно изпълнени от разстояние и по електронен път, чрез подходящи точки за единствен контакт и със съответните компетентни власти. Изключение от това правило ще има единствено когато е необходимо да се правят проверки на място.
- *Ограничаване на разрешителните режими.* Съгласно Директивата държавите-членки следва да не поставят достъпа до или упражняването на дейност по предоставяне на услуги в зависимост от разрешителен режим, освен ако не са изпълнени условия, като например разрешителният режим да не поставя дискриминационни условия, той да е оправдан от наложителни причини, свързани с обществен интерес, а преследваните цели да не могат да бъдат постигнати с по-малко ограничителни мерки. Разрешителните режими следва също така да са основани на ясни и прозрачни критерии.
- *По-добра информираност и защита на потребителите (получателите на услуги).* Държавите-членки следва да гарантират, че получателите на услуги имат достъп до обща информация за правилата по отношение на защитата на потребителите на услуги в другите държави-членки, по отношение на средствата за защита, които са налични в случай на спор между доставчик и получател на услуга, както и за сдруженията и организациите, от които могат да получат практическа помощ. Където това е подходящо, тази информация ще се предоставя от точката за единствен контакт или от друга институция, като централите на Европейската мрежа от потребителски центрове.

- *Предоставяне на минимум информация от доставчиците на получателите на услуги.* Отново с цел по-добра защита на потребителите Директивата задължава доставчиците на услуги да предоставят най-малко следната информация: име, адрес и правен статут на доставчика; мястото на неговата регистрация; особености за компетентните органи и точките за единствен контакт; общи условия и клаузи; цената на услугата; основните характеристики на услугата и други.
- *Осъществяване на административно сътрудничество.* Директивата регулира осъществяването на административно сътрудничество между компетентните власти на държавите-членки на ЕС. Държавите-членки следва да си оказват взаимопомощ и прилагат мерки за ефективно взаимно сътрудничество, за да се осигури надзор над доставчиците и услугите, които те предоставят. Доброто административно сътрудничество между държавите-членки е ключово с цел успешното прилагане на Директивата. Европейската комисия също ще реализира допълнителни мерки в тази насока, като съвместно с държавите-членки ще изгражда електронна система за обмен на информация между държавите-членки, като взема предвид съществуващите информационни системи.

Прилагането на правилата на ЕС в България в областта на услугите е в известна степен улеснено от усилията, които бяха направени в предприемаческия период, в т.ч. и от реализирането на някои инициативи и координирани дейности между институциите в страната. На първо място, още през 2004 г. в България бе извършен преглед на националното законодателство с цел да се установят разпоредбите, които противоречат на принципа за недискриминация и за равно третиране в сферите на свободното предоставяне на услуги и правото на установяване. На базата на този преглед бяха идентифицирани дискриминационните разпоредби и те бяха отменени до датата на присъединяване към ЕС. Друга важна

инициатива бе процеса на намаляване на разрешителните и други режими в българското законодателство, който бе осъществен в рамките на либерализацията и подобряването на бизнес средата в страната.

Независимо от добрата база, която осигурява направените до момента реформи, усилията в тази насока с цел пълното въвеждане на изискванията на Директивата следва да продължат. На първо място, следва да се направи преглед на нормативната база, за да се установи дали настоящите правила не противоречат на някои от критериите и принципите, които са установени с директивата. На следващо място ще бъде необходимо определянето и изграждането на точките за единствен контакт, което ще изисква както финансов ресурс, така и осигуряване на необходимия административен капацитет в тази област. Ще бъде необходимо също така продължаването на усилията в областта на електронното правителство, по-нататъшно намаляване на разрешителните режими, подобряването на административното сътрудничество с останалите държави-членки на ЕС и други.

Прилагането в България на правилата в областта на услугите във вътрешния пазар на ЕС е добър пример за динамичността на процесите в Европейския съюз и необходимостта от постоянно адаптиране на нормативната база и на бизнеса с европейските изисквания. Българският пазар на услуги като неразделна част от вътрешния пазар на ЕС следва да постигне всички цели и приоритети, които са заложили в Директивата относно услугите във вътрешния пазар на ЕС.

Интегриране на финансовия сектор във вътрешния пазар на ЕС

Финансовият сектор е също един от секторите във вътрешния пазар, които претърпяха и продължават да претърпяват динамични промени в Европейския съюз, което от своя страна изисква и адаптиране на българския финансов сектор

към тези промени. Промените в този сектор се дължат както на динамичността на световните капиталови и финансови пазари, така и на нуждата финансовият сектор да реагира на променящата се среда в останалите сектори на икономиката и да им осигурява необходимите форми на финансиране на техния бизнес.

В същото време финансовият сектор в България бе един от най-ранно приспособилите се сектори към вътрешния пазар на ЕС, още преди присъединяването на страната към Европейския съюз. Българската нормативна база към настоящия момент отговаря на правилата на ЕС, които съществуват към датата на членство в ЕС, но следва да се адаптират към въведените наскоро изменения в различните сектори на финансовите услуги.

Финансовите услуги най-общо се делят на банкови услуги, застрахователни услуги, услуги в областта на ценните книжа и пенсионните фондове. С приемането на Закон за банките през 1997 г. бе постигнато значително съответствие с европейските правила в тази сфера. В последствие бе приет и Закон за кредитните институции, който отмени Закона за банките и с който от 1 януари 2007 г. се постига пълно съответствие с европейското право в областта на банките. В сферата на застраховането бе приет изцяло нов нормативен акт – Кодекс за застраховането, който урежда прилагането на европейските правила по отношение на различните видове застраховане – имуществено застраховане, неимуществено застраховане, автомобилно застраховане. Законът за публичното предлагане на ценни книжа регулира отношенията по отношенията на услугите в тази сфера. През месец юни 2007 г. Народното събрание прие и още един важен нормативен акт в тази област – Закон за пазарите на финансови инструменти, с който се въвеждат разпоредби, които следва да бъдат в сила във всички държави-членки на ЕС, считано от месец ноември 2007 г. В областта на пенсионните фондове с приети изменения в Кодекса за социално осигуряване през 2006 г. бе създадена възможността за изграждане на доброволни пенсионни фондове

по професионални схеми, с което бе постигнато съответствие с Директива на ЕС от 2003 г.

Българското право в областта на финансовия сектор съответства и на двата основни принципа на регулиране на финансовите услуги в ЕС – принципа на единната лицензия и принципа на контрол от държавата, която е издала лицензията, като тези принципи се прилагат от датата на членство в ЕС. Съгласно принципа на единната лицензия, известен още като принципа на единния паспорт, (single licence/single passport principle) ако една финансова институция е лицензирана в една държава-членка, то тази институция може да извършва дейност и в останалите държави-членки на ЕС, без да е необходима допълнителна лицензия или разрешение за това. Съгласно принципа на контрол от държавата, която е издала лицензията (home country control principle), надзора върху дейността на финансовата институция на територията на целия вътрешен пазар на ЕС се осъществява от компетентните надзорни власти на държавата-членка, която е издала лицензията на тази финансова институция. По този начин, например Българска народна банка ще следва да осъществява надзор върху дадена банка, чиято лицензия тя е издала, не само на територията на България, но и на територията на останалите държави-членки, където тази банка е открила клон или осъществява по друг начин банкови услуги. За да се реализират тези принципи е необходимо разбира се, много добро сътрудничество между надзорните институции в отделните държави-членки на ЕС.

С присъединяването на българския финансов сектор към вътрешния пазар на ЕС се увеличи и интереса на европейските финансови институции да оперират на българския пазар. По данни на Комисията за финансов надзор, само за първите два месеца на 2007 г. 58 застрахователни дружества и 40 застрахователни посредници от ЕС са заявили интерес да осъществяват дейност в България посредством възможността и условията на свободно предоставяне на услуги. За месец март 2007 г. броят на заинтересованите застрахова-

телни дружества се е увеличил с 21, а на застрахователните посредници с 18, с което общият им брой е нараснал съответно на 79 и 58.

Към края на месец март 2007 г. в банковия сектор също се наблюдава много оживено развитие. За първото тримесечие на 2007 г. над 30 банки са заявили интерес да осъществяват дейност в страната пред управление „Банков надзор“ на Българска народна банка. Същите тенденции се наблюдават и по отношение на навлизането на нови инвестиционни посредници в страната.

Основната причина за динамичните промени след 1 януари 2007 г. е именно влизането в сила в страната на принципа на единната лицензия и възможността на чуждестранните финансови институции от другите държави-членки на ЕС да осъществяват дейност в страната, без за това да е необходимо издаването на допълнителен лиценз от Българска народна банка (по отношение на банките) или от Комисията за финансов надзор (по отношение на небанковите финансови институции – застрахователни дружества, инвестиционни посредници и други).

Някои от основните предимства във връзка с навлизането на българския пазар на нови финансови институции от вътрешния пазар на ЕС са:

- увеличаването на конкуренцията на финансовия сектор в страната;
- подобряването на качеството на услугите и намаляването на техните относителни цени;
- навлизането на нови капитали и инвестиции в страната;
- навлизане на ново ноу-хау и нови услуги във финансовия сектор в страната.

Прилагането на правилата на вътрешния пазар на ЕС в областта на финансовия сектор в България е благоприятно за развитието на този сектор, а така също и за стимулирането на цялата икономика чрез тяхното финансово посредничество. То е доказателство и за това, че колкото даден сектор

е по-рано и по-добре подготвен за участието във вътрешния пазар на Европейския съюз преди членството в ЕС, толкова този сектор ще може по-пълноценно да се възползва след датата на членство от възможностите, които предоставя единния вътрешен пазар.

Извънсъдебно решаване на спорове във вътрешния пазар на ЕС

Европейският съюз въведе постепенно през последните години правила за извънсъдебно решаване на спорове в рамките на вътрешния пазар. С подготовката си за членство в ЕС и интегрирането си към вътрешния пазар България също въведе и започна да прилага тези правила.

Механизмът за извънсъдебно решаване на спорове е сравнително нов и за самия Европейски съюз. Целта е при непостигане на съгласие между клиента (потребителя) и съответната компания да бъде направен опит спорът между тях да бъде решен по извънсъдебен път и по възможност да не се стига до съдебна процедура. Схемите за извънсъдебно решаване на спорове в повечето случаи действат като медиатори и независими посредници между двете спорещи страни, като на базата на опита и експертизата, които имат, те предлагат на тези страни решение на техния спор. При непостигане на решение или съгласие в рамките на схемата за извънсъдебно решаване на спорове, страните могат отново да отнесат съответния случай до компетентната съдебна инстанция.

Предимството на тези схеми за извънсъдебно решаване на спорове е, че те се опитват в много по-кратки срокове, по-евтино, а често и безплатно за потребителите, да намерят решение на възникналия спор. За разлика от тях съдебните процедури са много по-дълги, по-скъпи, като разходите и времето често надвишават стойността на сделката, която е предмет на спора. Практиката показва, че при по-голямата част от схеми-

те за извънсъдебно решаване на спорове над 75% от случаите се решават именно в рамките на тази извънсъдебна фаза, като спорещите страни постигат споразумение или приемат предложеното решение. Много малък процент от случаите остава нерешен или се преминава съответно към съдебна процедура за решаване на спора между страните.

Тъй като схемите за извънсъдебно решаване на спорове са нов момент и за самия Европейски съюз, а сферите, в които те се прилагат са различни, Европейската комисия издаде през март 1998 г. Препоръка 98/257/ЕО относно принципите, прилагани за органите, отговорни за извънсъдебно решаване на потребителски спорове. Тази препоръка определя основните принципи, на които трябва да отговарят подобни схеми за извънсъдебно решаване на спорове, а именно:

- принцип на независимост – схемите трябва да са независими и безпристрастни;
- принцип на прозрачност – правилата, които се прилагат за съответната схема трябва да са широко достъпни;
- принцип на противопоставяне – и двете спорещи страни следва да имат възможност да изразят своята позиция;
- принцип на ефективност – ефективността се осигурява от свободния достъп на потребителите, бързия характер и сравнително умерените разходи на процедурата;
- принцип на законност – решението на схемата за извънсъдебно решаване на спорове не може да отнеме права на потребителя, които са му предоставени съгласно закона;
- принцип на свобода – решението на съответната схема може да бъде задължително за страните, само ако те са били предварително информирани за неговия задължителен характер и специално са се съгласили с това;
- принцип на представителността – страните по спора могат да бъдат представлявани от трета страна.

Тези принципи подпомагат изграждането и определянето на правила за функционирането на схеми за извънсъдебно решаване на спорове в ЕС. Схемите за извънсъдебно решаване на спорове, които се създават в България следва също да отговарят на тези принципи.

През последните една-две години в България също започнаха да функционират подобни схеми. По-голямата част от тях са създадени съгласно Закона за защита на потребителите. Тези схеми са изградени към Комисията за защита на потребителите, но в тях активно участие вземат също така представители на различните бизнес и потребителски организации. В преобладаващата част те са под формата на помирителни комисии, чиито решения не са задължителни за спорещите страни, но практиката и в този случай показва, че те се стремят да се придържат към решенията на помирителните комисии. Помирителните комисии се стремят също така максимално бързо да произнесат своите решения, като в повечето случаи това се осъществява в рамките на максимум няколко седмици.

В България са създадени също и някои специализирани помирителни комисии. Такава е например помирителната комисия за платежни спорове, която е създадена съгласно Закона за паричните преводи, електронните платежни инструменти и платежните системи. Тя разглежда основно спорове между финансови институции и техните клиенти, възникнали при извършването на преводи или при използването на електронни платежни инструменти, в т.ч. при използването на различните видове дебитни и кредитни карти и други. Тази помирителната комисия се състои от петчленен състав, който включва един представител от Българска народна банка (надзорната институция в България по отношение на плащанията), който е и председател на комисията, по двама представители от Асоциацията на търговските банки и Комисията за защита на потребителите.

Използването на тези схеми и прилагането на правилата в тази област не е без проблеми както във вътрешния пазар на

ЕС, така и в България в частност. Основният проблем е слабото доверие на потребителите и на бизнеса за способността на тези схеми да решават спорове. Друг важен проблем е слабата информираност по отношение на съществуването и възможностите, които предоставят тези схеми. Проблем е също така осигуряването на финансиране за функционирането на тези схеми, особено в случаите, когато те са безплатни за потребителите и финансирането следва да се осигури или от бизнеса или от държавния бюджет.

Описаните до момента схеми за извънсъдебно решаване на спорове се отнасят до спорове между потребителите и бизнеса. Във вътрешния пазар на ЕС са създадени също и други схеми, в т.ч. и за решаване на спорове между администрацията от една страна и потребителите или бизнеса от друга страна.

Подобна схема е мрежата СОЛВИТ (от английски в буквален превод „разреш го“), която се координира от Европейската комисия и която се състои от 30-те национални СОЛВИТ центрове от 27-те държави-членки на ЕС и трите други държави-членки от Европейското икономическо пространство – Норвегия, Исландия и Лихтенщайн. Мрежата СОЛВИТ се стреми да решава презгранични спорове, които са възникнали от неправилно прилагане от страна на администрациите на държавите-членки на разпоредбите в областта на вътрешния пазар на ЕС. Тези спорове се решават с посредничеството на националните СОЛВИТ центрове, които са изградени също в администрацията, обикновено в координиращи звена по европейските въпроси. Подобно на останалите схеми за извънсъдебно решаване и в рамките на СОЛВИТ се решават над три четвърти от споровете, които се въвеждат в базата данни на мрежата.

Най-честите спорове в областта на вътрешния пазар, които се разглеждат в рамките на СОЛВИТ са в сферите на взаимното признаване на професионалните квалификации, разрешителните за пребиваване, регистрацията на моторни превозни средства, признаването на шофьорските книжки,

социални и трудови права, достъпа до пазара на стоки или услуги и други.

Националният СОЛВИТ център в България е създаден в рамките на Дирекция „Координация по въпросите на ЕС и международните финансови институции“ в администрацията на Министерския съвет. Само през първите шест месеца на 2007 г. центърът отговори на над 90 въпроса, които бяха отправени в различни сфери на вътрешния пазар, като бяха решени и няколко практически случая. Една от основните задачи на Центъра е да популяризира своята дейност, за да може гражданите и бизнеса да познават по-добре своите права и начина, по който те могат да бъдат защитени в случай на неправилното им прилагане от страна на администрацията на някоя от държавите-членки на ЕС.

Заклучение

България участва активно във вътрешния пазар на ЕС от началото на 2007 г. На практика страната се подготвяше и се интегрираше успешно още в подготвителния период преди пълноправното членство в ЕС. Правилата, които се прилагат във вътрешния пазар на ЕС не бяха въведени „за една нощ“, а бяха приети и приложени постепенно в страната.

Вътрешният пазар на ЕС покрива широк спектър от правила и норми, които са валидни за всички двайсет и седем държави-членки на ЕС. Друг важен елемент е динамичният характер на тези правила, които се променят и към настоящия момент с оглед да отговорят на новите тенденции в глобалната икономика, развитието на технологиите и пазара. България също следва да въвежда и прилага тези нови правила.

Един от основните изводи, който може да бъде извлечен е, че страната, в т.ч. и българският бизнес бяха успешно подготвени за участието във вътрешния пазар на ЕС, като не се сбъднаха мрачните прогнози за масови фалити на компании и цели сектори от икономиката. В същото време отварянето

към европейския пазар изложи българският бизнес на по-голяма конкуренция от страна на компаниите, които са се установили в останалите държави-членки на ЕС, но и предостави по-големи пазари на българските компании, които отговарят на европейските изисквания и норми.

Друг важен извод е фактът, че колкото даден сектор бе подготвен по-рано за участието си във вътрешния пазар преди членството в ЕС, толкова по-успешно бе и интегрирането на този сектор във вътрешния пазар на ЕС. Подобен е примерът на финансовия сектор, който е един от най-динамичните и добре приспособяващи се сектори в страната към конкуренцията на вътрешния пазар на ЕС.

Българската администрация също следва да се приспособява към новите правила в областта на вътрешния пазар, в т.ч. по отношение на въвеждането на новата рамкова Директива в сферата на услугите. Необходимо е да се създадат точки за единствен контакт, да се усъвършенстват възможностите за прилагането на електронно правителство и да се реализира по-нататъшно опростяване на разрешителните режими в националното законодателство.

Прилагането на правилата в областта на вътрешния пазар на ЕС изисква също така и полагането на допълнителни усилия, в т.ч. и по отношение на по-ефективното и активно използване на схемите за извънсъдебно решаване на спорове. Важен момент е също така стриктното прилагане на правилата за защита на потребителите, изискванията за безопасност на стоките и услугите и други.

Участието във вътрешния пазар на ЕС не е един еднократен акт, а продължителен процес. Динамичният характер на този процес изисква полагане на допълнителни усилия от гражданите, бизнеса и администрацията, за да отговорят на новите правила, които се приемат на равнище Европейски съюз.

ОТРАЖЕНИЕ НА ЧЛЕНСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ВЪРХУ КРЕДИТИ, ИНФЛАЦИЯ И ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ

Георги Маринов

Едно от главните следствия от членството на България в ЕС и НАТО е подобряването на доверието в икономиката и увеличаването на сигурността в политически план. Това се отразява благоприятно върху рисковите очаквания и нагласите на инвеститорите към страната като цяло и в частност към различни инвестиционни проекти, които биват реализирани.

В условията на членството се подобряват възможностите за осъществяване на стопанска дейност, но налице са и предпоставки за сериозни промени в икономическите предпоставки. В този план от важно значение са промените в развитието на кредитите, инфлацията, а също и при цените на недвижимите имоти, които представляват много важна стока (Генов, 2004; Чунг и др., 2003), способна да предопределя редица други цени в икономиката (Борио, 2003; Борио и Лов, 2002а), но цената на която стока обикновено не бива включвана в показателите за инфлацията, и промените, в която обикновено остават неотчитани от гледна точка на макроикономическата политика (Борио и Лов, 2002а; Исинг, 2003).

Източноевропейските икономики се характеризират с по-нисък обем на кредитите (измерен като процент от БВП), в сравнение със страните от Западна Европа и други напреднали икономики, където този показател се движи около и над 100-120% от БВП. За страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) стойностите на този показател достигат между 60-80% от БВП.

Заедно с това делът на привлечения капитал в предприятията е значително по-малък от този в Западна Европа, където например през 2005 г. заемният капитал е бил около три четвърти от общия размер на инвестирания капитал. Затова логично е при осъществяване на интеграцията с ЕС да се увеличава и обемът на кредитите.

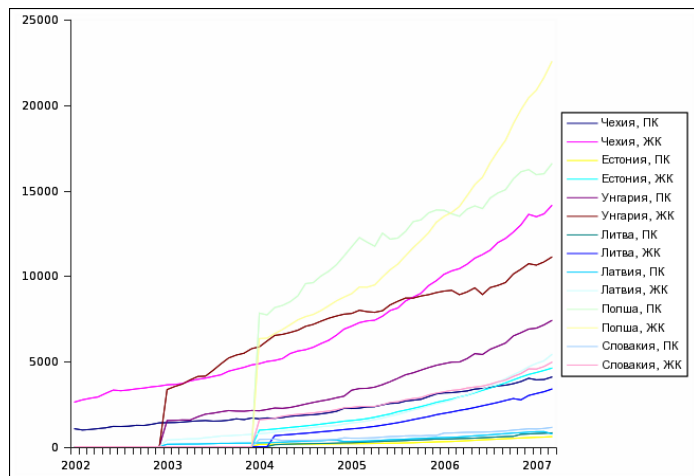
Преди реализиране на интеграцията в ЕС съществуващата известна политическа несигурност в икономиката има за следствие и увеличаване на страновия риск, което прави кредитите относително скъпи. Наред с това страните от ЦИЕ през втората половина на 90-те години на XX век преживяват банкови кризи, които не отминават дори страни, намиращи се по това време в състояние на валутен борд – Естония 1999 г., Литва 1995 г. и затова банките в региона са твърде предпазливи при отпускането на кредити.

Но с членството в ЕС се увеличава и инвестиционният интерес към новоприсъединяващите се страни. Върху обема на кредитите се наблюдават въздействия в няколко аспекта. Като се има предвид, че секторът в региона е собственост на международни, предимно глобални банки, главно от ЕС съвместното влияние на по-ниските лихвени проценти и наличието на банкова инвазия от глобални банки правят кредитите по-евтини. Намалява страновият риск и има повишена конкуренция в банковия сектор.

От друга страна, членството в ЕС поставя и изисквания пред местните фирми – необходими са нови инвестиции за постигане на съответствие с европейските стандарти и европейското законодателство. Инвестиции са нужни и заради повишаването на конкуренцията и във връзка с участието на по-голям пазар доколкото се увеличават и мащабите на дейността на предприятията.

Всичко това означава, че кредитите растат и ще продължават да нарастват. Увеличение има във всички нови страни членки от ЦИЕ, дори и при тези във валутен борд. (вж. Фиг. 1.)

Фиг. 1. Обеми на потребителските кредити и кредитите за покупка на жилища в новите страни членки на ЕС от ЦИЕ, 2002-2006 г.

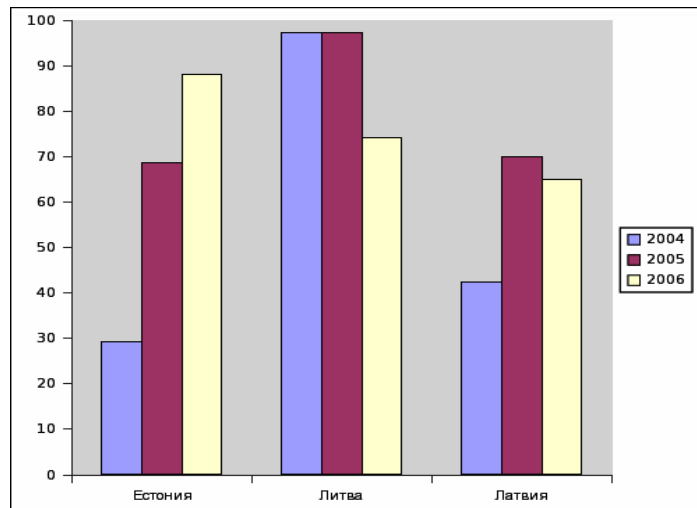

Източник: ЕЦБ

Независимо от това, че валутните бордове действат по-ограничавашо спрямо кредитите, дори и в централноевропейските страни с този паричен режим увеличението на кредитите е значително, и то особено след реализиране на пълноправното им членство в ЕС. Ако преди членството нарастването е около 30-40% годишно, след това растежът е 80-100% годишно при потребителските кредити, а също и при кредитите, използвани за покупка на жилища.

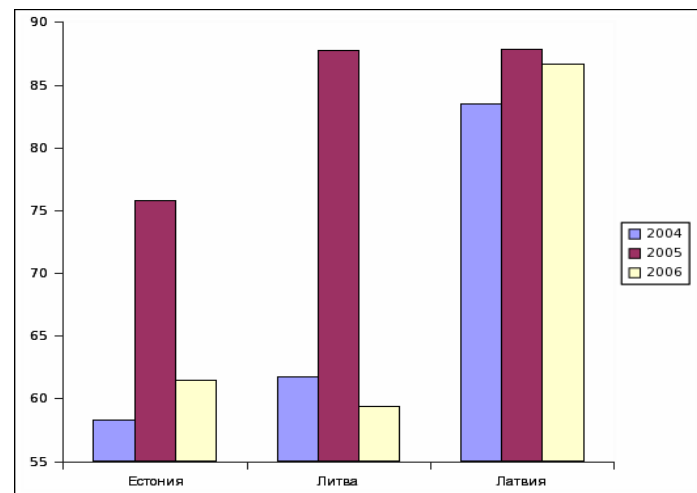
Предвид факта, че от една страна Република България е в състояние на валутен борд, както и че икономиките на прибалтийските страни във валутен борд са доста по-близо до тази на България по размер на БВП, отколкото други, прилагачи пълноценна парична политика (Полша, Унгария, Чехия), бихме могли да очакваме членството на България в ЕС да има стимулиращо влияние върху обемите на някои типове кредити като например потребителските и жилищни кредити нараснат до 100% средногодишно.

Фиг. 2. Годишно нарастване на потребителските кредити

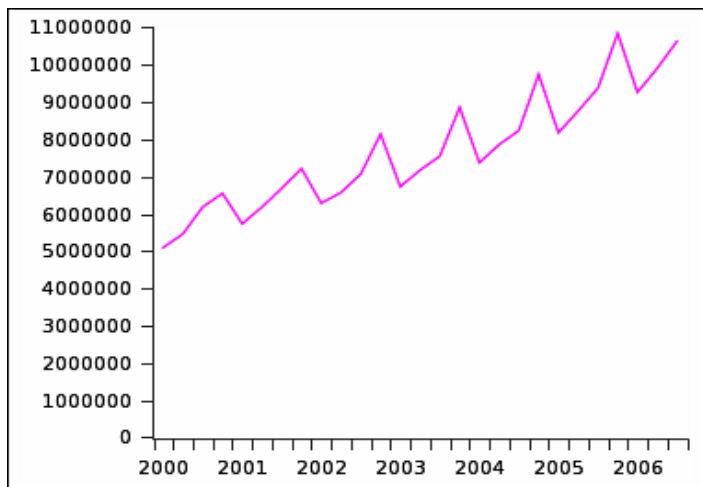
Източник: ЕЦБ

Фиг. 3. Годишно нарастване на кредитите за покупка на жилища в Естония, Латвия и Литва, 2004-2006 г.

Източник: ЕЦБ

Фиг. 4. Обеми на кредитите в България, 2000-2007 г.

Източник: БНБ

На съвременния етап българската парична статистика показва ясно изразена сезонност на кредитната експанзия след 2000 год. поради рязко нарастване на кредитите около края на годината (вж. Фиг. 4). Общият обем на потребителските кредити постоянно нараства с темпове от 30-40% средногодишно за последните години. Изгледите пред кредитирането са благоприятни, защото членството в ЕС означава и допълнително намаляване на ограниченията пред търговските банки, което предполага разширяване на дейността им.

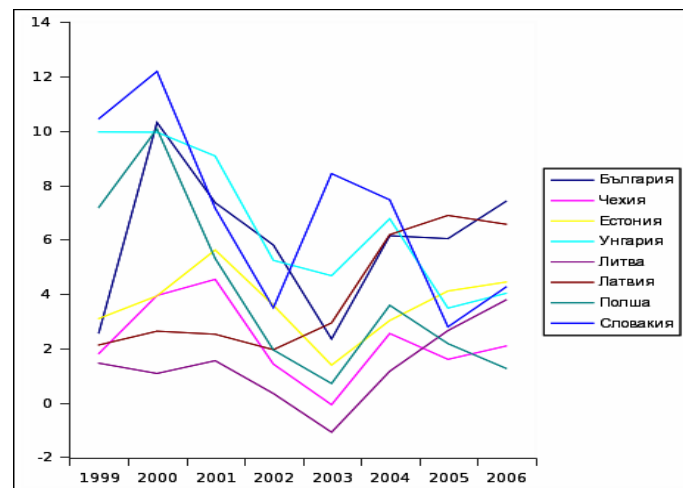
Инфлацията е друг основен въпрос, а и проблем пред икономиката на настоящия етап. Според министъра на финансите Пламен Орешарски (вж. лекция, изнесена на 15 май 2007 г. в Икономически университет – Варна) тя се очертава като единственият Маастрихтски критерий, който страната няма да е в състояние да изпълни в близките няколко години и по тази причина единната европейска валута няма да бъде въведена в най-близко бъдеще.

Инфлационните процеси в новите страни членки на ЕС от ЦИЕ показват известно сходство. В годините преди членство-

то инфлацията намалява, най-вече като резултат от усилията на правителствата да прилагат предпазливи икономически политики, насочени към постигане на макроикономическа стабилност, но с реализирането на членството има рязко увеличаване на темпа на инфлацията. Сред обясненията на този феномен на първо място се поставя реструктурирането на икономиката, свързано с реалното сближаване, икономическия растеж и необходимостта от постигане на изискванията на европейските стандарти в много сектори, в които протича постигане на съответствие с европейското законодателство.

Но за по-високата инфлация има и друга причина. Членството в ЕС означава и допълнителни парични трансфери на европейски средства – Структурните фондове и Кохезионния фонд, както и нужда от разпределяне на тези средства. Нарастването на паричното предлагане се свързва и с олевяване на правителствата, и съответно – до реализиране на популистки по същността си стратегии в макроикономическите политики.

Фиг. 5. Инфлация в новите страни членки на ЕС от ЦИЕ

Данни: Евростат

И ако при валутен борд все пак има ограничения, а освен това някои страни поставят допълнителни ограничения на фискалната си политика съобразно избрана средносрочна рамка на бюджета, то увеличаването на държавните разходи, особено ако съвпадне с електоралния цикъл, може да има значителни политически последици, както и социално-политически сътресения. В 2006 г. се наблюдават масови публични протести в страни с малко ограничения във фискалната политика (Унгария и Полша) във връзка с намерения на правителствата да преминат към по-рестриктивна фискална политика и антиинфлационни мерки.

Затова намеренията на българското правителство да продължи предпазливата фискална политика и дори да я използва като ограничител пред възможно прегриване на икономиката трябва да се приемат като подходящи, въпреки ниското ниво на доходите в България, което често се изтъква като мотив за увеличаване на държавните разходи.

Инфлацията в България е около 6% годишно и ще се запази и в следващите години. Подобна по-висока инфлация се наблюдава и в други страни във валутен борд.

В останалите страни членки на ЕС от ЦИЕ се наблюдава друг феномен, свързан с инфлацията – заради силния инвеститорски интерес и големия приток на чуждестранни инвестиции валутите на тези страни поскъпват и по тази причина инфлацията там е по-ниска, отколкото би била ако е фиксиран валутният курс. Например инфлацията в Полша е сред най-ниските в ЕС, а за Румъния дори има опасения от възникване на дефлация.

Така или иначе, инфлацията в България ще продължи да бъде по-висока, отколкото в напредналите страни от ЕС.

Като главна причина за по-високата инфлация следва да се изтъкне относително ниското ценово равнище на сегашния етап (за 2006 г. то се равнява на 42% от ценовото равнище в ЕС по паритет на покупателната способност), както и процесите на ускорен растеж и реално сближаване на икономиката с ЕС, което ще води и до сближаване в ценовите равнища. Особено

и след отпадането на бариерите пред движението на стоки, услуги, капитали и хора, условията за осъществяване на стоков арбитраж следва да се подобрят и налице да е придвижване на ценовото равнище в България по посока на средното в ЕС.

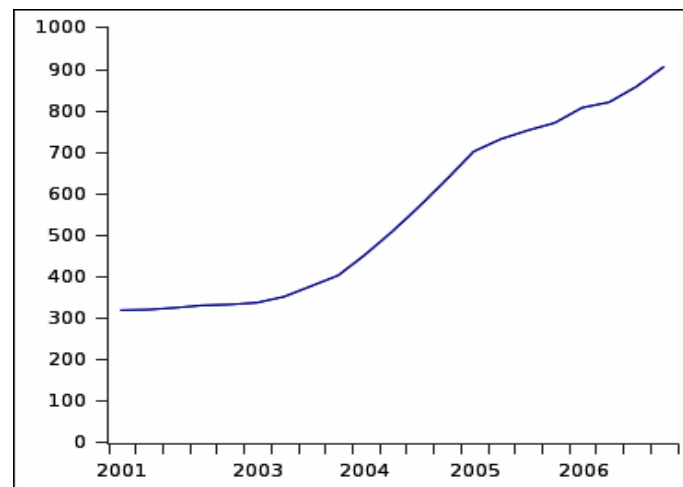
За икономиката на България следва да се очаква в средносрочен план то да достигне това на други страни, следващи т.нар. „южноевропейски модел на икономиката“. Такива са Гърция (80% от средното за ЕС ценово равнище по ППП за 2006 г.), Испания (92%), Португалия (88%).

Затова инфлацията в България ще продължи и в близките години да е по-висока от тази в ЕС-15.

Допълнително влияние оказва и реструктурирането на икономиката. То е свързано с бърз растеж, липсва и „отдушник“ изразяващ се в промяна на валутния курс.

Но колкото и да е голям темпът на общата инфлация, той не може да се сравни с темпа на нарастване на цените на недвижимите имоти. През последните 3 години цените на недвижимите имоти в България са се увеличили тройно.

Фиг. 6. Цени на жилища в България, 2000-2007 г.

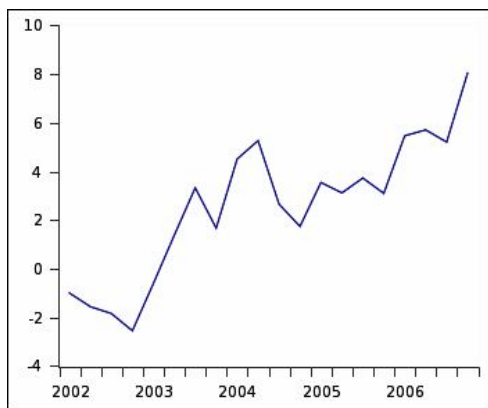

Източник: НСИ

Това нарастване не може да се обясни с нарастването на разходите за построяване на сгради (строително-монтажни работи които се включват в рамките на стойностите на общата инфлация. Обяснение следва да се търси откъм страната на търсенето на недвижими имоти – инвеститорския интерес.

Факт е, че инвеститорският интерес се увеличава при членство в ЕС. Увеличава се и доверието в икономиката (Фиг. 7).

Фиг. 7. Доверие в икономиката, България, 2003-2006 г.

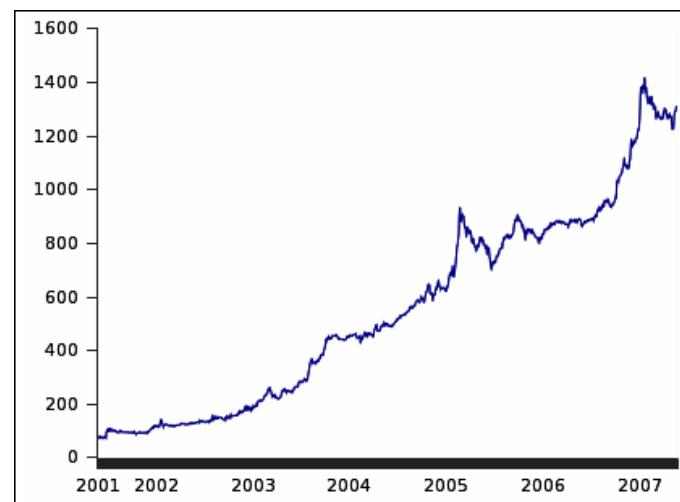

Източник: ЕСТАТ <http://www.estatbg.com/>.

Но характерно за малките страни, и особено за тези от ЦИЕ, е че те не са в състояние да поддържат развити фондови пазари и възможности за инвестиции там. Ето защо пазарите на недвижими имоти излизат на преден план от гледна точка на инвеститорите. По принцип недвижимите имоти се считат за алтернатива на фондовите пазари (Артур, 2006; Блиндер, 1999; Даунс, 2000), като подобни схващания са обект на конкретен анализ в съвременната литература.

Увеличеният инвеститорски интерес в България може да се проследи и по развитието на борсовите индекси (вж. Фиг. 8).

Фиг. 8. Индекс SOFIX 2001-2007 г.

Източник: БНБ

Но фондовият пазар е малък в предвид на факта, че среднодневните обороти (т. нар. „нормална търговия“) за 2005-2007 г. са 5-10 млн. лв., т.е. под 0.1% от БВП, което прави пазара неликвиден.

Има известни сходства в растежа на кредитите и на цените на недвижимите имоти на база на междустранови анализи.

При положение, че съществува схващането, че пазарът на недвижими имоти би могъл да е надценен, има съмнения в България, както и в други страни от ЦИЕ дали сега е уместно да се инвестира в недвижими имоти, и дали пазарът на е в състояние на спекулативен „балон“.

Продължаващата кредитна експанзия в новопретите страни членки на ЕС се съчетава с увеличаването на търсенето на недвижими имоти. Налице е преместване по посока на търсене на жилища, търсенето на индустриални имоти е все още достатъчно високо, поради силния икономически растеж през последните години, особено в рамките на членството в ЕС.

Доколкото съществуват индикации, че ценовото равнище зависи от степента на икономическо развитие, правдоподобно би било сравнение със страни със сходен тип икономика. Такива са южноевропейските страни – Гърция, Испания, Португалия. Схващането е, че съществува „дългосрочна цел“ на цените и ценовото равнище ще се стреми към нея, с изгледи да я достигне.

Затова е логично да се очаква ценовото равнище в България да се удвои в средно- и дългосрочен план, за да достигне това в страните от Южна Европа.

За пазара на недвижими имоти в ЕС-15 е характерно най-вече разминаването на развитието на количеството и на цените. Данните за жилищните имоти, показват, че за разлика от продаваната жилищна площ, която нараства умерено в годините, цените имат сериозни колебания, най-силно изразени в годините около окончателното либерализиране на капиталовите пазари в Западна Европа в края на 80-те години на XX век, кризата в Европейската валутна система от 1992/1993 г. и годините преди и около въвеждането на единната валута (1997-2001 г.).

Характерно за пазара е, че е разпокъсан, поради индивидуалните характеристики на жилищата, както и че е със сравнително малък брой сделки спрямо общия обем на жилищата, което донякъде обяснява разминаването в темпове-те на капитализацията и на цените.

За България, през последните 3 години цените на жилищните недвижими имоти са се увеличили тройно (Фиг. 6), докато същевременно общата инфлация е в рамките на едноцифрени годишни стойности. Развитие, сходно с това на цените на жилищните имоти показват и вътрешните кредити. Пазарът на недвижими имоти се развива. Секторът привлича най-много инвестиции като например само за периода януари – март 2007 г. са привлечени в отрасъла 212.3 млн. евро (Операции с недвижими имоти, наемодателна дейност и бизнесуслуги), изпреварвайки редица други отрасли сред които „Финансово посредничество“ (185.6 млн. евро) и „Строителство“ (106.1 млн. евро).

През 2004-2005 г. налице са резки ценови изменения, а през 2006 г. цените на жилищата забавят ръста си и според експертни оценки (Тодоров, 2007) ефектът на „догонване“ на пазара на жилища е изчерпан, т.е. преобладаващото ценово ниво през 2006 г. кореспондира с нивото на доходите на домакинствата.

Кредитите за покупка на жилища се увеличават с 69% на годишна база през третото тримесечие на 2006 г., като от началото на годината ръстът им е с 45%.

В други страни членки на ЕС, които са във валутен борд, нарастването на кредитите към момента на встъпването им в ЕС е със значително по-големи темпове – до 100% средногодишно.

Инвестициите в недвижими имоти от нерезиденти в България се увеличават значително през 2006 година. Само през първите девет месеца те надхвърлят 1 млрд. лв. – сума, по-голяма над два пъти от общия обем на инвестициите в недвижими имоти през 2005 г., като притокът на капитали финансира не само сделки с жилища, но и останалите сегменти на пазара на недвижими имоти. Към момента на присъединяването на нашата страна към ЕС се увеличава динамиката на пазара, но влиянието е по-скоро върху броя на сделките, отколкото върху цените. По експертни оценки обемът на покупките на недвижими имоти, финансирани от чуждестранни лица през 2006 г. е 4 млрд. лева (сумата се различава от официалната статистика, тъй като там не се отчитат плащанията, при които и купувачът, и продавачът са извън България).

Също по експертни мнения, „истинският“ инвестиционен пазар поставя началото си през 2005 г. с няколко големи сделки с офис-имоти, като основна цел на инвеститорите са търговските центрове. Дори се твърди, че „имотите движат ръста на чуждите инвестиции“ в България.

Сред главните причини, за възходящото развитие на цените на жилищата, някои анализатори (Colliers international, 2007) посочват увеличената покупателна способност на населението, възможностите за ипотечно финансиране на по-

купките и високото търсене на качествени жилища. Според цитираната по-горе изследване това са признаци на стабилен пазар, който естествено привлича инвеститорския интерес, като „нарастването на цените е ясна картина на пазарните условия“. Също така „цените на жилищата се приближават до нивата в другите страни от региона и възвръщаемостта не е толкова привлекателна както преди“ (Colliers international, 2007: 31), което говори за навлизане на пазара в балансирано състояние. Очаква се по-нататъшен растеж на цените, но доста по-бавен, тъй като ще се дължи главно на растеж на търсенето. През 2006 г. възвръщаемостта както за офисимоти, така и за жилища спада до под 8%.

Вземайки предвид факта, че жилището е най-скъпата и по-принцип изискваща повече време и усилия при търгуването стока може да се приеме за правдоподобно схващането, че по презумпция пазарите на жилища в страните от ЦИЕ са по-малко ликвидни от тези в Западна Европа.

Като главна особеност на сегмента „жилищни имоти“ в страните от ЦИЕ може да се изтъкне относително високия дял собствени имоти. Както е видно от Табл. 1, дялът на собствените жилища в ЦИЕ в общия размер на ползваните жилища е около и над 90%, докато за „старите“ страни членки на ЕС той е доста по-нисък.

Табл. 1. Дял на жилищата, обитавани от собствениците им в общия размер на ползваните жилища в някои европейски страни

	Австрия	България	Естония	Германия	Унгария	Латвия	Литва	Румъния
1997	53.5	92.6	61.3	38.8	92.5	41.3	88.9	92.4
2006	56.9	92.2	84.3	42.2	91.6	78	91.1	90.5

Източник: UNECE housing database, Bulletin of Housing Statistics for Europe and North America 1997, 2006.

При равни други условия високият дял собствени жилища предполага и по-слаба развитост на пазара, тъй като смяната на собствено жилище е по-трудна от тази на жилище под наем и затова сделките са по-редки. Фактът, че в по-развитите страни

собствените жилища са по-малко, се посочва в изследване на Г. Генев, според което „процентът на частна собственост върху жилищния фонд в развитите страни е 40-70%, а у нас – 90%“, като това оказва влияние и върху развитието и стабилността на пазара на жилища. Но макар и бавно, процеси на трансформация на пазара на жилища са налице доколкото делът на собствените жилища в бившите социалистически страни, които не са част от бившия СССР, има тенденция към спад.

Косвени доказателства, че растежът на цените на жилищата се подхранва от растежа на кредитите са посочени в анализа на Пл. Илиев (2005), според който „значителна част от купувачите на недвижими имоти се възползват от възможността за финансиране на покупката чрез ипотечен кредит“ Пазарни анализи на браншови организации показват, че около 80% от купувачите на нови жилища през 2006 г. се възползват от възможността да финансират покупката чрез кредит (Имотът, 2007).

В другия основен сегмент от пазара на недвижими имоти – този на офис-имотите – ситуацията е сходна. На увеличеното търсене се реагира с предлагане на големи обеми нови площи и тече процес на уравнивяване на пазара. Доказателства се намират в данните за развитието на този тип имоти (вж. Табл. 2).

Според експертни оценки през 2004 г. възвръщаемостта на първокласните офис-имоти в София е била 10-12%, а през 2005 г. – 9.5-10% (Colliers international, 2006). През 2006 г. възвръщаемостта е все още относително висока, сравнено с други страни от ЦИЕ – 7.2-9%, (вж. Табл. 2), което говори за недостатъчна развитост и на този пазар. Но инвеститорски интерес е налице – инвестициите в недвижими имоти през 2006 г. съставляват 35% от преките чуждестранни инвестиции, които общо възлизат на 3.6 млрд. евро за 2006 год. Интересът е най-вече към търговски центрове – молове и др., инвестиции в главните улици на големите градове и хипермаркети в предградията, но има и признаци на преместване по посока на изграждане на логистични центрове.

Доходността става съпоставима с тази на имотите в други, считани за по-развити градове. Очертава се тенденция на добляване до показателите за страните от Централна Европа.

Табл. 2. Показатели за недвижими офис имоти клас А, Централен бизнес-район, 2006 год.

	наем, ср., EUR/m ²	Доходност %
Атина	15-23	7,5
Белград	18-22	9
Братислава	14-18	6
Букурещ	17-20	7
Будапеща	14-17	5,25
Прага	19-20	5,5
София	15-22	7,2-9,0
Варшава	15	6,0-6,5
Загреб	14-17	6,0-9,0

Източник: Colliers international, Retail Market Overview Bulgaria, Sofia, H1/2007, p. 4.

Подобни изводи констатира и Ив. Желев (2006), според когото много голям интерес има и за бизнес паркове, доколкото инвестициите се увеличават с бързи темпове. Присъединяването към ЕС оказва решаващо въздействие, и се формира нов модел на инвестиции в България – от инвестиции в приватизиращи се обекти се преминава към инвестиции на „зелена поляна“ и реконструиране и модернизиране на мощности, което стимулира растежа на обема на строителството. Ив. Желев констатира наличие на трайна тенденция на нарастване на инвестиционната активност у нас и съответно на обемите на строително-монтажните работи.

Развитието на пазара, както и промените в цените, се отразяват и върху обема на стротелството (вж. Табл. 3) Налице са значителни изменения по отделни години и то не само в България, но и в други страни със сходно икономическо развитие. Освен това динамиката на строителството е по-скоро в потвърждение на схващането, че при кризи недвижимите имоти не могат да осигурят защита срещу инфлацията – на-

пример спадът в Прибалтийските страни е след банковите кризи там, проявили се в края на 90-те години на ХХ век.

Табл. 3. Динамика на стойността на новото строителство и ремонтите, изменение спрямо предходната година, в проценти, 2000-2003 год.

	2000	2001	2002	2003
България	16.02177	25.06514	2.666667	4.261364
Естония	-2.08433	7.692495	30.3872	16.84815
Латвия	-14.0613	28.63359	30.8525	12.71975
Литва	-12.8964	6.847215	50.69345	37.54364
Румъния	32.93073	47.69909	36.65454	34.42011

Източник: изчислено от автора по данни от ИКЕ при ООН (UNECE).

Перспективите пред недвижимите имоти очертават нарастване на инвеститорския интерес и движението на доверието в икономиката. Обемите на кредитите допълнително подхранват нарастването на цените на недвижимите имоти – над 80% от покупките на жилища например се извършват при помощта на кредит.

Изводи и обобщения

Основните изводи, които могат да се направят относно отразението на членството в ЕС върху развитието на инфлацията, кредитите в икономиката и цените на недвижимите имоти включват следните аспекти: Перспективите за членство в ЕС се проявяват като нарастване на инвестиционния интерес, както и увеличение на обема на кредитите. Успоредно с присъединяването към ЕС протича и процес на реално сближаване на българската икономика с тези от ЕС, и в частност повишаване на БВП на глава от населението, което се съпровожда и с процес на сближаване на ценовите равнища. При този процес на ускоряване на темпа на инфлацията цените на недвижимите имоти могат да подействат като поемащи голяма част

от разликите, за поддържане на номиналните показатели за инфлацията на по-ниски равнища.

При засилен инвеститорски интерес, предимно от чуждестранни инвеститори, недостатъчната развитост на финансовите пазари в страните от ЦИЕ способства за увеличаване на търсенето на недвижими имоти като алтернатива на инвестиции в акции и облигации. От друга страна, предлагането на недвижими имоти бележи „бум“ около момента на реализиране на членство в ЕС, след което пазарите преминават в процес на стабилизация.

И въпреки че са налице някои предпоставки за възникване на „балони“ в цените на недвижимите имоти, процесът на „догонване“ на страните от Западна Европа продължава да поддържа висок инвеститорски интерес, а оттам и вероятността за криза е малка.

Засега движението на цените на недвижимите имоти не дава основания да се приеме възникването на „балон“.

Нещо повече, цените на недвижимите имоти биха могли да послужат като „буфер“ за намаляване на съществуващия разрыв в ценовите равнища, който се свива при реалното сближаване на икономиките.

Използвана литература

- БНБ (2007), Платежен баланс на България януари-март 2007 г., С. Генов, Г. (2004), Финансиране на жилищната недвижима собственост в България, Икономика и управление на строителството, Сборник с доклади от научна конференция с международно участие – ноември 2004 г., Геа-принт, Варна, стр. 18-26.
- Желев, Ив. (2006), Прогнозиране на инвестиционната активност в България, Строително предприемачество и недвижима собственост, Сборник с доклади от научна конференция с международно участие – ноември 2006 г., Наука и икономика, Варна, стр. 19-24.
- Илиев, Пл. (2005), Пазарът на недвижими имоти в България, Строително предприемачество и недвижима собственост, Сборник с доклади от научна конференция с международно участие – ноември 2005 г., Геа-принт, Варна, стр. 57-63.
- Имотът (2007), бр. 16, Май 2007, стр. 44-46.
- Минчев, В. и В. Бошнаков (2006), Икономика на българската емиграция – емпирични оценки, Икономическа мисъл, бр. 2, 2006 г., стр. 23-47.
- Тодоров, Д. (2007), Намаляват ценовите разлики между най-скъпите и най-евтините градове, Индекс Имоти, бр.1 / януари 2007 г.
- Arthur, Stephen (2006), Residential Property Prices – What Has Been Achieved Since 2003? // Real Estate Price Indexes, OECD-IMF Workshop, 6-7 November 2006, Paris, p. 7-12.
- BIS (2003), Real Estate Indicators and Financial Stability, Proceedings of a joint conference organised by the BIS and the IMF in Washington DC, 27-28 October 2003, BIS Papers no. 21, April, p. 1.
- Blinder, A. (1999), General discussion: monetary policy and asset price volatility, Fed of Kansas City Economic Review, 4 th quarter 1999, p. 139-140.
- Bond, Shaun, Dungey, Mardi, and Fry, Rene (2006), A Web Of Shocks: Crises Across Asian Real Estate Markets, Journal of Real Estate Finance & Economics, May 2006, Vol. 32 Issue 3, p. 253-274.
- Bordo, M. and D. Wheelock (1998), Price stability and financial stability: The historical record, Fed of St. Louis Review, Sep/Oct. 1998, p. 41-62.
- Bordo, M. and O. Jeanne (2002), Monetary policy and asset prices: does 'benign neglect' make sense?, International Finance, vol. 5(2), 2002, p. 139-164.
- Borio, C. (2003), Towards a macroprudential framework for financial supervision and regulation?, CESifo Economic Studies, vol. 49, Issue. 2, Summer 2003, p. 181-215.
- Borio, C. and P. Lowe (2002a), Assessing the risk of banking crises, BIS Quarterly Review, December 2002, p. 43-54.
- Borio, C. and P. Lowe (2002b), Asset prices, financial and monetary stability: exploring the nexus, BIS Working Papers No. 114, Basle, July 2002, p. 1-47.
- Borio, C. and P. Lowe (2003), Securing sustainable price stability: Should credit come back from the wilderness?, paper prepared for ECB Workshop on „et prices and monetary policy“ December 2003, BIS Working Papers, No. 157, July 2004, p. 1-42.

- Chen, Jun, Hudson-Wilson, Susan, and Nordby, Hans (2004), Real Estate Pricing, *Journal of Real Estate Portfolio Management*, Jan-Apr2004, Vol. 10 Issue 1, p. 1-22.
- Cheung, Francis K., Ni, Shawn, and Siu, Ala (2003), Consumption, Housing Rents and Housing Price: A Test Of A Real Estate Pricing Model Using Hong Kong Data, *Pacific Economic Review*, January 2003, Vol. 8 Issue 1, p. 31-45.
- Colliers international (2005), Retail Market Overview Bulgaria, Sofia, 2005.
- Colliers international (2006), Retail Market Overview Bulgaria, Sofia, 2006.
- Colliers international (2007a), Retail Market Overview Bulgaria, Sofia, H1/2007.
- Colliers international (2007b), Retail Market Overview Romania, Bucharest, H1/2007.
- Downs, David H. (2000), Assessing the Real Estate Pricing Puzzle: A Diagnostic Application of the Stochastic Discounting Factor to the Distribution of REIT Returns, *Journal of Real Estate Finance & Economics*, March 2000, Vol. 20 Issue 2, p. 155-175.
- Goodhart, Charles (1999), Central Bankers and Uncertainty, *Bank of England Quarterly Bulletin* 39, no. 1, London, 1999, p. 183-189.
- Hui, Eddie and Yue, Shen (2006), Housing Price Bubbles in Hong Kong, Beijing and Shanghai: A Comparative Study, *Journal of Real Estate Finance & Economics*, December 2006, Vol. 33 Issue 4, p. 299-327.
- Issing, Otmar (2003), Member of the Executive Board of the European Central Bank, Monetary and Financial Stability: Is there a Trade-off? Conference on „Monetary Stability, Financial Stability and the Business Cycle“ March 28-29, 2003, Bank for International Settlements, Basle.
- Lusht, Kenneth M. (1988), The Real Estate Pricing Puzzle, *Journal of the American Real Estate & Urban Economics Association*, Summer 1988, Vol. 16 Issue 2, p. 95-104.
- Skinner, David and Bradford, David (2007), Is it time for pan-European, open-end real estate funds?, *Briefings in Real Estate Finance*, May 2007, Vol. 5 Issue 1/2, p. 25-38, forthcoming.
- Ting Ting Zhou, Gunasekarage, Abeyratna and Power, David M. (2007), Do real estate assets hedge inflation better than financial assets? Some New Zealand evidence, *Briefings in Real Estate Finance*, May 2007, Vol. 5 Issue 1/2, p.39-46, forthcoming.
- UNECE (1997), UNECE housing database, *Bulletin of Housing Statistics for Europe and North America*, Geneva, 1997.
- UNECE (2006), UNECE housing database, *Bulletin of Housing Statistics for Europe and North America*, Geneva, 2006.
- Ziering, Barry A., Hughes, Jr., William (2004), Real Estate Pricing- It's All Relative, *Journal of Real Estate Portfolio Management*, Sep-Dec 2004, Vol. 10 Issue 3, p. 259-265.

Част 2.

**МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ
ПРОБЛЕМИ**

АСИМЕТРИИ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО УПРАВЛЕНИЕ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Камен Каменов

Изграждането на икономическата система на страните от Европейския съюз е проблем, чието решаване е натоварено с много предизвикателства. С определящо значение са:

- осигуряването за всяка страна на адекватно политическо целеполагане за стопанско развитие;
- съобразяването на различната структура на националните икономики и потенциала, който притежават;
- разработването на икономически механизми, които могат да уреждат отношението между страните на справедлива пазарна основа, отчитайки координираните политически цели;
- създаването на институционална структура с приложима нормативна база;
- отчитането на националните особености и традиции в историята на стопанството.

Устойчивостта на управленския процес се намира в пряка зависимост от структурата и функциите на институциите. Те определят рамката на правомощията на субекта на власт и в този смисъл оказват влияние върху поведението на управляваните. Чрез опосредственото въздействие върху обекта на власт на практика се постигат и управленските цели.

Институционалната структура на държавната власт се предопределя от изградените институции и нормативна база, регламентираща техните функции, респ. права и отговорности. Ключови институции за държавното управление са съдебната и изпълнителната власт. Техните правомощия се регламентират от законодателната власт.

Конституцията е тази, която дава най-широката основа и основание за изграждане на институциите. Тя предопределя

и функциите на законодателната власт. Най-общо могат да се очертаят два подхода:

- Първо, създаване на институция и след това изпълване със съдържание (функции). Такъв подход у нас се прилага например при изграждането на институциите на пазарната икономика. В по-голямата си част в структурно отношение те съответстват на институциите на европейски страни с развита пазарна икономика.
- Вторият подход се характеризира с това, че вече съществуващи функции (дейности) се въвеждат в рамките на институцията. Подобен подход се използва у нас при изграждането на отделни институции, свързани със съдебната власт.

Институционалната структура на държавата се предопределя от целите на политиката на най-високо ниво, т.е. на държавната политика. Възможни са следните варианти:

а) правилно поставени цели на политиката, но несъответстващи институции. В този случай е налице институционална блокада, т.е. целите на политиката се ограничават от остарели в структурно и функционално отношение институции.

б) неправилно поставени цели, но съответстващи институции. При този вариант поради грешки или недостатъчен професионализъм в субекта на власт е възможно да се сгрещи в самото целеполагане. Изходът от тази ситуация е коригиране на целите на политиката, което може да бъде предшествено и от промени в субекта на власт.

в) правилно поставени цели и съответстващи институции. Това е най-благоприятният вариант, който създава условия за ускорени промени и развитие.

г) неправилно поставени цели и несъответстващи институции. Това е вариантът, който се свързва с криза в политиката и стопанството. Особеното при него е, че поради професионални или други слабости на субекта на власт, самото целеполагане не може да встъпи в ролята на ориентир за евентуални институционални промени. Обикновено проце-

сите на промяна в такива случаи са бавни и мъчителни и са резултат на оформяне на някакво по-активно ядро в субекта на власт. Възможно е да се ускори процеса на промяна чрез външни сили, но не винаги се създават подобни ситуации.

Разглежданите варианти са представени в следващата таблица:

Табл. № 1

№	Политически цели	Институции	Резултат (очакван)
1.	Правилно поставени	Несъответстващи	Институционална блокада
2.	Неправилно поставени	Съответстващи	Коригиране на целите на политиката
3.	Правилно поставени	Съответстващи	Ускорени промени и развитие
4.	Неправилно поставени	Несъответстващи	Криза в политиката и стопанството

Всяка институция се свързва с определена нормативна база. Тя създава предпоставки за поведението на институцията. Поведението на институцията пък от своя страна обуславя реализирането на целите на политиката. В тази верига на връзки и зависимости, водеща е ролята на нормативната база. Тя се предопределя и е резултат на законодателната власт. Самото спазване на законите (изпълнението) се възлага на изпълнителната власт, която пък се контролира от нарочно създадени институции.

Комбинацията „цели – институции – нормативна база“ има изключително важно значение за устойчивостта на управленския процес. Възможните варианти са следните:

а) нарушено съответствие между цели и институции, но съвременна нормативна база. При този вариант са възможни промени в целите и институциите с оглед постигане на желаното съответствие.

б) нарушено съответствие в цели и институции и остаряла нормативна база. Този вариант е основание за кризисно

състояние. При него са наложителни съществени промени в институционалната структура, последвани от осъвременяване на нормативната база. Инициативите за подобни промени могат да се окажат както вътрешни, така и външни сили.

в) наличие на съответствие между цели и институции, но остаряла нормативна база. Обикновено при такова съчетание се очакват преди всичко инициативи от политически характер за промени в нормативната база.

г) наличие на съответствие между цели и институции и съвременна нормативна база. Това е най-благоприятното съчетание. При този вариант е налице политическа и стопанска стабилност, даваща възможност за ускорено развитие в обществения и стопанския сектор.

Посочените варианти са показани систематизирано в следващата таблица.

Табл. № 2
Съответствие между цели и институции и нормативна база

№	Цели и институции	Нормативна база	Резултати (очаквани)
1.	Нарушено съответствие	Съвременна нормативна база	Възможни промени в целите и институциите
2.	Нарушено съответствие	Остаряла нормативна база	Политическа и стопанска криза
3.	Наличие на съответствие	Остаряла нормативна база	Инициатива на политическа основа за промени в нормативната база
4.	Наличие на съответствие	Съвременна нормативна база	Развитие

Постигането на пълно съответствие между цели и институции от една страна и нормативна база от друга е нелека задача. Най-често изоставането е в нормативната база, при това то може да засяга на различни етапи различни институции. Това е и една от основните причини за възникване на междуинституционални конфликти, което води до нару-

шаване устойчивостта на управленския процес. Наред с нея други по-съществени причини са следните:

- покриване на функционалното съдържание на институциите. Това означава, че отделни функции или части от тях са обект на различни институции, което води до възникването на конфликти. Такива проблеми у нас на този етап са адресирани например към следствието. Функционално покритие е налице и по отношение на институциите, свързани с контролната дейност. Най-често в такива случаи нерешените проблеми са обект на прехвърляне между самите институции, което освен съществуващите, поражда и нов кръг проблеми. При подобни ситуации управленският процес излиза извън рамките на възможния непосредствен контрол, което е предпоставка за нарушаване на неговата устойчивост.
- когато е налице неточно дефиниране на отношението им към целите на политиката. В глобален мащаб, т.е. в рамките на държавата, целите на политиката са институционализирани., т.е. за всяка значима цел е отговорна съответна институция. Най-често конфликтите между институциите в тази връзка възникват по отношение на техните права и отговорности във връзка със съответната политическа цел. Например, възникналите у нас проблеми с приватизацията могат да бъдат пряко свързани с тази причина. Конкретните поводи за конфликти могат да се адресират към две групи проблеми – първата, наличие на права без отговорности и втората, наличие на отговорности без права. Достатъчно основание за разсъждения в тази насока може да даде съществуващата у нас Агенция за приватизация и отношението ѝ с други институции, имащи връзка с приватизационния процес.
- при грешно целеполагане на политиката. Естествено е, че при непосредственото си функциониране, институциите се свързват с поведението на човешкия фактор.

При грешно целеполагане отношението на последния към такива цели може да бъде различно. Причините за това са също различни – като се започне от политическото пристрастие и се завърши с недостатъчния професионализъм. При такава ситуация грешните политически цели намират опора в политическите назначения, а професионализмът се превръща в опозиция. Това е основание за сериозни нарушения на устойчивостта на управленския процес в две посоки – първо, ако се изпълнят грешно поставените цели е налице безсмислено прехосване на ресурси (човешки, материални и финансови) и второ, ако се направи опит за промяна в целите под въздействието на професионалното отношение, може да се очертае значително забавяне на промените, поради възникналите конфликти.

- при възникването на нови обществени потребности, които не са институционално определени (разпределени) или при тяхното неправилно разпределяне към съществуващите институции. В случая се очертават две конфликтни полета – първото е свързано с разпределянето на новите функции към съществуващите институции и второто, при вече завършен етап на разпределение, когато отделни институции са получили нетипични за тях функции и дейности. Или по-конкретно, вторият конфликт е следствие на неправилно решаване на проблема, свързан с първия (разпределение на нововъзникналите функции и дейности към съответните институции). Ако нововъзникващият кръг от функции и дейности е със стратегически характер би било уместно създаването на нова институция, която да ги покрие. При такъв подход се елиминират условията за конфликти. Това обаче не е масова практика. В самото съществуване на институционалната структура е заложен в известна доза консерватизъм и затова макар и с реални потребности от възникването на нови институции (за

сметка на съществуване на старите) решенията на проблемите се търсят в преразпределяне на нововъзникналите функции и дейности към съществуващите институции.

- при опит за външна намеса в работата на институцията. Най-често това се диктува от външни икономически и политически интереси. Конфликтите произтичат в случая от раздвояване в самото отношение към външната намеса – едните я приемат като помощ и повече професионализъм, а другите като удовлетворяване на лични интереси. У нас такива случаи имаше при реструктуриране на някои от институциите или възлагане на консултантска дейност (митниците, военната промишленост и др.).
- при създаване на реални потребности за отделяне на определени функции в нова по съдържание институция. Този случай е близък до разглеждания вече четвърти вариант, с тази разлика, че сега е обективна потребността от новата институция. Конфликтът в случая възниква поради обстоятелството, че към нововъзникналите обществени потребности, интерес могат да проявят и вече съществуващите институции.

Възникването на конфликти между институциите се отразява негативно върху тяхното функциониране. Нещо повече, в отделни случаи е възможно спиране на работата на съответната институция. Всичко това налага да се контролират процесите, които протичат между институциите и когато е необходимо, да се извършват своевременни промени в самите институции. От теоретична гледна точка промяната може да бъде в две направления:

- а) промяна в структурата в функциите на вече съществуващите институции;
- б) изграждане на нови институции на мястото на вече остарели или във връзка с възникването на нови потребности (нови дейности и функции).

При първия вариант се правят частични промени обикновено в случаите, когато са налице промени в целите на политиката и с оглед привеждането в съответствие на тях на институционалната структура на държавата. Пример за това е вътрешното реструктуриране на съдебната власт с настъпването на демократичните промени у нас.

Вторият случай е свързан преди всичко с промени в държавната политика, когато на новодефинираните цели не отговарят вече съществуващите институции или пък се налага институционално осигуряване на някои промени във водената досега политика, за която не са налице съответни институции.

По същество промяната в институциите може да се наложи и при възникването на конфликти между тях. Преди да се пристъпи към нея трябва да се направи задълбочен анализ на причините, които са довели до конфликта. Той може да подсказва пътищата за решаване на конфликта и без институционална промяна. Ако обаче се наложи такава естествено е, че тя ще бъде обоснована.

Изграждането на нови институции не е лесна задача. Обективната преценка не може да бъде дело на отделна личност, макар и с голям професионален опит. Необходими са екипни усилия, чрез които да се анализира целият кръг от дейности. „Отделното действие, както е известно, не дава достатъчно основания за последващо изграждане на институция. За това още са нужни:

- на първо място цял ред от дейности;
- на второ, разрастваща се цел;
- на трето, усложняваща се дейност.“¹

Формалните институции се създават по нормативен път. Например, по този начин се формира институционалната структура на държавната власт. За разлика от тях съществуват и неформални институции, които възникват като обществени потребности и имат връзка с гражданското обще-

¹ Пенков, И., Аспекти на банковата организация на кредита, Годишник на СА “Д.А.Ценов”, Свищов. Том ХСVIII, 2001 г., стр.

ство. За устойчивостта на управленския процес определено значение има и отношението между тези две групи институции. Общеизвестен факт е, че не малка част от промените в обществото се подеват като инициатива от неформалните институции.

За правилното регулиране на обществените процеси определена роля имат публичните институции – парламент, съдебна власт, армия и др. При осъществяването на своята дейност освен реализацията на чисто формалните цели, важно значение има и тяхното взаимодействие с неформалните институции – граждански движения, комитети и др. Не са редки случаите, когато чрез техни инициативи настъпват промени в някои от целите на политиката на най-високо равнище, или се формулират нови цели, извън формалните.

Във всяко общество определена роля и място имат институциите, свързани с морала – политически и религиозни. Моралът регулира елементарни междуличностни отношения и затова концентрира в себе си значимо обществено съдържание, повечето, отколкото това е възможно в правото, политиката или религията.¹ В тази постановка на В.Проданов е заложена може би идеята, че в ценностната система на отделната личност могат да бъдат заложени мотиви за поведение, които излизат извън официално приетите, тези на съответните институции, имащи отношение към морала. Когато тези процеси се разминат в значителна степен от гледна точка на официалните цели на държавната политика, не е изключена институционална блокада на държавата. При подобна ситуация определено важна е ролята на морала, който концентрира в себе си значимо обществено съдържание за социална активност към положителни промени.

Може да се обобщи, че всяка формална институция има за задача да регулира поведението на личността и групите в обществото за реализацията на целите на политиката. За това се създава и съответна нормативна база, която

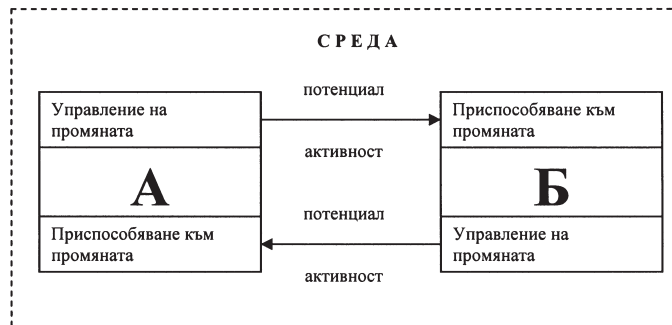
¹ Проданов, В. Встъпителна студия. Сенека (избрани диалози), Изд. Наука и изкуство, С, 1987, с. 7.

има пряко отношение към устойчивостта на управленския процес. Особеното за институциите, свързани с морала е, че те се основават на ценностно-нормативни традиции и като такива могат да влияят много по-осезаемо върху поведението на социалните групи в обществото. За това съчетаването на тяхното действие с институциите на държавната власт може да доведе до по-голяма устойчивост на управленския процес.

Организационно-структурните несъответствия в управленския процес до голяма степен са свързани и с философията на промяната. Промяната като поведение се определя от потенциала и активността на обекта. Когато те са налице, например между два обекта, ако за обекта „А“, това ще бъде управление на процеса на промяната, то за обекта „Б“ това ще означава приспособяване към въздействията на „А“. Възможно е във времето да се развият и обратните процеси, т.е. с по-голяма активност и потенциал да бъде обекта „Б“, а обектът „А“ да се приспособява към даденостите на средата. Нагледно връзките могат да се интегрират така:

Схема № 1

Промяна – управление и приспособяване
(в зависимост от потенциала и активността)

Потенциалът и активността са само предпоставки за промени, но за тяхното използване е нужна посока за насочване

и фокусирана цел.. Ако те се изберат неправилно и се допуснат субективни преценки, поради изчерпване на потенциала ще се наложи период на приспособяване, който може да продължи различно време до неговото ново възстановяване. При това самият приспособителен процес също може да протече различно:

- активно приспособяване – когато се търсят възможности за влияние на даденостите в една или друга степен. При този случай е възможно и по-бързо възстановяване на потенциала, ако се действа целенасочено и от позицията на реалния остатъчен потенциал;
- пасивно приспособяване – приемане на реалните дадености безусловно. При тези случаи периода на възстановяване за активно поведение ще бъде по-дълъг и обикновено се разчита на външни сили за промяна.

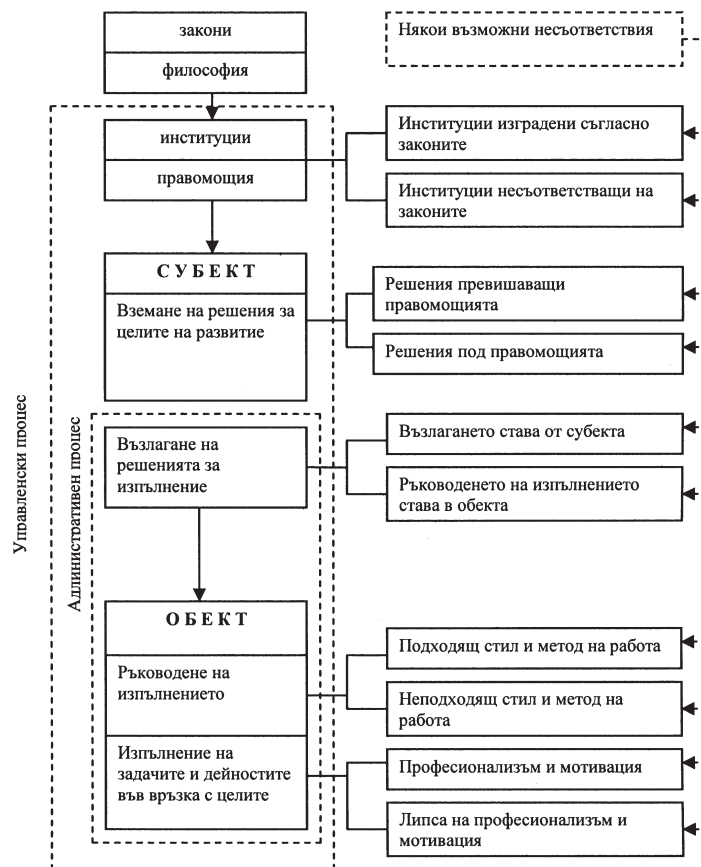
Всяка организационно-структурна промяна поражда и поведение на приспособяване. Или това означава, че самият акт на активно поведение и реализацията на определена цел, автоматично поставят определени страни в ролята на приспособяващи се към реалните промени (дадености). До голяма степен устойчивостта на управленския процес се определя и от своеобразната „цена“ за това приспособяване. Ако е нарушена мярата може да се провокира мобилизирането на съпротивителните сили към процеса на промяна, което да я постави пред изпитание, или в този случай се поражда съпротивата на промяната. От тази гледна точка всяка фирма, организация пък и обществото като цяло си има граници на поносимост на промените. Ако те се преминават, т.е. наруши се мярата се поражда съпротивителни процеси, т.е. поражда се асиметрична промяна. Понеже самият процес на промяна не означава обезателно подобряване на нещо, един от начините за излизането от ситуация на промени настъпили поради благоприятно стечение на обстоятелствата, влияние на външни сили и т.н. но не довели до желаните резултати е асиметричната промяна.

Горните разсъждения адресирани към управленския процес пораждават и някои въпроси, свързани с несъответствието между проекта за реализацията на управленския процес и реалното му изпълнение. По-конкретни несъответствия могат да се открият:

- между правомощията, което дава институцията и решенията за целите на развитие, които се вземат от субекта на управление – най-често могат да се открият в практиката случаи на превишаването на дадените правомощия или макар и по-рядко на тяхното неефективно използване, чрез ограничаване в обема, или пропускане като възможност;
- между възлагането за изпълнението на управленското решение и ръководенето на изпълнението – в случая несъответствие може да се породи от обстоятелството, че възлагането на решението е в правомощията на субекта на управление, а ръководенето на изпълнението – в правомощията на обекта на управление;
- между ръководенето на изпълнението и изпълнението на задачите и дейностите във връзка с целите – влияние в случая оказват, както стилът и методът на работа на ръководителите, така и професионализмът и мотивацията на изпълнителите.

В основата на несъответствията в управленския процес и сериозна трудност в практиката е, че част от процеса на администриране на управленските решения протича в субекта на управление, което при евентуални отклонения от проекта за реализация ще се отрази и на изпълнението в обекта. Затова, когато се търси връзката между целите на управленския процес и администрирането на управленските решения трябва да се проследи цялата верига – начин и мотивиране на вземането на решенията за целите, начин на възлагане, начин на ръководене на изпълнението и начин на изпълнение. Нагледно тази връзка може да се представи по следния начин:

Схема № 2
Възможни несъответствия при реализацията на управленския процес

В крайна сметка в основата на ефективния управленски процес се налагат точно определени съответствия и ако някъде тази връзка се наруши, това означава влияние върху крайния резултат. Разбира се, че първата стъпка в тази насока се дава от системата на съответствие между институции и политически цели. Липсата на съответствие може да

доведе до криза в политиката и стопанството и институционална блокада¹.

Протичането на управленския процес може да се разглежда като последователност от дейности, изпълняване от човешкия фактор на различни равнища, при различна професионална подготовка, властови ресурс и при различна мотивация. Точното определяне на мястото на отделната личност в този процес е резултат на съответствието между изискванията на длъжността и качествата на личността. Това съответствие се осигурява чрез модела на длъжностната характеристика. Ако приемем, че на тази основа може да се проектира протичането на управленския процес, то в зависимост от наличните съответствия или несъответствия в по-малка или в по-голяма степен ще може да се предвиди очаквания резултат. Естествено е, че отклонения ще има и поради влиянието на външната среда, което не винаги може да се предвиди в каква посока ще бъде. Но дори и те да са съобразени или да няма негативно влияние на външната среда, дори да са осигурени най-добрите параметри на съответствие между изискванията на длъжностите и качествата на тези, които ги заемат, отклонения пак са възможни. И това е така, защото професионалните задължения могат да се опишат в длъжностни характеристики, но няма как това да стане за човешките отношения. Те са своеобразна фина настройка, която до голяма степен определя величината на крайния резултат. В този смисъл организационно-структурните несъответствия в управленския процес са и по-лесно установими, защото е възможно проектирането на процеса. Това обаче не може да стане за поведението на човешкия фактор.

Изводът, който може да се направи е, че когато се оценява организационно-структурната страна на управленския процес по обективни или субективни причини могат да се допуснат различни несъответствия. Но това е все още статиката на несъответствията, тяхното системно-структурно

оценяване. Динамиката на тези несъответствия се осигурява от човешкия фактор, респ. неговото поведение. Не трябва да се смята за изненада, например факта, че при правилно структуриран управленски процес, не се постигат очакваните резултати. Това налага успоредно с организационно-структурните несъответствия в управленския процес да се изследват и поведенческите несъответствия. Само тогава може да се направи цялостен анализ на асиметрията в управленския процес и да се предприемат действия в правилната насока. Всяко друго решение ще бъде само част от общия проблем и без гаранция за успешна реализация.

Асиметрията в управленския процес е обективна даденост. Тя е доказателство за несъвършенството и на най-добрите управленски решения, поради това че всяко от тях се фокусира само върху отделна страна на проблема. По тази логика, ако са взети определен брой правилни решения би следвало да се очаква и най-висок резултат. Но това не винаги е така – именно проблемът за асиметрията между решенията е този, който води до отклоненията. Това означава, че например две или три от многото на брой решения могат да се окажат несъвместими, макар и правилно изработени и взети. Асиметрията като обективна даденост налага приспособително поведение на човешкия фактор. Но това не означава пасивно поведение, а активна намеса в установените конкретни несъответствия, така че да се окаже позитивно влияние върху тях.

Все пак възможността за организационно-структурно проектиране на управленския процес позволява да се определят и възможните несъответствия. А тяхното познаване, съобразяване или променяне е един от пътищата за повлияване на ефективността от управлението.

¹ Годишник на СА „Д.А.Ценов“, Том С II, 2003 г., с. 7-43.

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Иван Спиридонов
Галина Захариева

Поредното ревизиране на Римския договор от Копенхаген, след Единия Европейски Акт и Маастрихтския договор, определи като един от основните критерии за членство в ЕС способността за справяне с конкурентния натиск на пазарните сили в Съюза. Така с подписването на Споразумението за асоцииране, конкурентоспособността на българската икономика се превърна в един от приоритетите при управлението на страната ни.

Място на България в глобалните класации за конкурентоспособност на националните икономики

Българската икономика и националната конкурентоспособност са подлагани нееднократно на икономически анализ и оценяване. Сравняването на държавите по различните индекси и субиндекси на Световния икономически форум дава възможност да се очертаят слабите и силните страни в развитието на националната икономика на всяка от тях. В тази насока следва да подчертаем, че макар България да има добри позиции по някои от субиндексите, то като цяло страната ни не се нарежда сред най-конкурентноспособните държави.

Ако анализираме данните от таблица 1, то трябва да отбележим, че разгледаните държави бележат различно развитие през отделните времеви периоди, за което свидетелства промяната в отделните индекси, на базата на които се извършва ранжирането им. По отношение на първия индекс – индекс

за растеж на конкурентоспособността (GrCI) българската позиция се характеризира с устойчивост, като през 2005 г. дори бележи подобрене. По същия показател след нея се намират съседките ни – Румъния и Турция. В същото време се оформя негативна тенденция на сериозно намаляване на индекса на конкурентоспособността на бизнеса (BCI), което се дължи на липсата на опит и професионализъм в управлението на фирмите. През 2005 г. страната ни заема незавидното 78 място, а за 2006 г. е поставена на 83 позиция, като се намира доста по-назад от новите страни членки на ЕС, Румъния и Турция. На силно влошената за последните няколко години конкурентоспособност на бизнеса се дължи и отреденото 72 място на България съобразно изчисления индекс за глобална конкурентоспособност. По този показател всички разгледани страни се намират на по-добри позиции в глобалната класация в сравнение с нашата страна.

Разглеждането на данните в динамика показва, че страната ни влошава позициите си по множество критерии за оценяване на националната конкурентоспособност.

Таблица 1

	2003	2004	2005	2004	2006	2003	2004	2005	2006
България	59	59	58	70	72	77	70	78	83
Чехия	40	40	38	38	29	35	34	27	32
Естония	20	20	20	24	25	28	27	26	24
Малта	32	32	35	42	39	42	48	46	41
Унгария	39	39	39	46	41	38	40	34	39
Латвия	44	44	44	44	36	29	47	48	47
Литва	36	36	43	39	40	40	35	41	43
Полша	60	60	51	72	48	47	55	42	53
Словакия	43	43	41	41	37	43	38	39	40
Словения	33	33	32	35	33	30	30	32	36
Румъния	63	63	67	57	68	76	54	67	74
Турция	65	66	66	67	59	52	50	51	46

Легенда: **GrCI** – индекс за растеж на конкурентоспособността (В изследванията на български изследователи се среща още като индекс на конкурентноспособен растеж, индекс на перспективна конкурентоспособност.); **GICI** – индекс на глобална конкурентоспособност; **BCI** – индекс за конкурентоспособност на бизнеса Източник на данните: WEF, The Global Competitiveness report 2000 -2001, 2004-2005, 2005-2006.

Особено значително е отстъплението от такива индикатори като качество на националната бизнес среда и функциониране на фирмите и фирмена стратегия. Докато през 2004 г. страната ни е заемала съответно 67 и 79 място, то през 2006 г. тя е вече на 81 и 95 място (вж. Таблица 2 и Таблица 3). Като се има предвид, че броят на изследваните държави в последното проучване на Световния икономически форум е 124, може да се каже че България изостава значително по отношение развитието на бизнеса, като се нарежда на едно от последните места заедно с Македония.

Таблица 2
Класиране на страните по субиндекси за 2004 г.
на Световния икономически форум

	България	Румъния	Турция	Македония	Хърватска	Литва	Латвия	Унгария	Чехия	Полша	Словения	Словакия
Технологичен индекс	59	47	52	84	46	33	36	29	19	45	26	28
Индекс на публичните институции	55	74	62	76	76	42	52	37	51	80	31	49
Индекс на макроикономическата среда	60	71	84	77	59	33	37	55	41	51	39	54
Функциониране на фирмите и фирмена стратегия	79	58	43	78	68	36	50	47	31	46	27	40
Качество на националната бизнес среда	67	55	53	75	65	33	46	36	35	62	32	37
Основни изисквания	70	61	66	81	72	43	40	47	42	69	32	45
Фактори за повишаване ефективността	68	60	66	85	75	34	47	44	36	63	32	35
Иновационни фактори	81	65	49	89	72	37	63	48	34	58	32	44

Таблица 3
Класиране на страните по субиндекси за 2006 г.
на Световния икономически форум

	България	Румъния	Турция	Македония	Хърватска	Литва	Латвия	Унгария	Чехия	Полша	Словения	Словакия
Качество на националната бизнес среда	81	73	46	87	54	45	48	35	32	53	36	39
Функциониране на фирмите и фирмена стратегия	95	73	41	90	56	37	47	43	28	49	34	45
Основни изисквания	62	83	72	70	55	45	41	52	42	57	36	47
Фактори за повишаване ефективността	70	55	54	80	52	38	36	32	27	48	30	34
Иновационни фактори	85	73	42	87	50	44	58	39	27	51	34	43

Влошаването на тези индикатори може да отчете като особено неблагоприятно, имайки предвид че фирмите, респективно бизнеса се възприемат като основен двигател на икономиката и като създател на стойност.

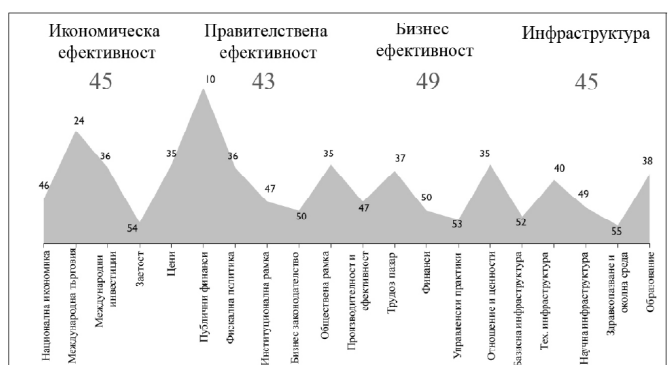
Малко по-оптимистична е оценката получена от България при другата световна класация за конкурентоспособност на икономиката, а именно тази осъществявана от Института за развитие на мениджмънта (IMD) В класацията са включени 61 страни, от които 21 страни-членки на ЕС. След страната ни в класацията се намират Турция, Италия, Румъния, Полша и Хърватска.¹ И тук, както в предходната класация бизнес ефективността и бизнес управлението се очертават като проблемни аспекти (вж. фиг. 1).

Според анализа на информацията от изследването кон-

¹ Виж: The World Competitiveness Scoreboard 2006.

курентните предимства на бизнеса се свеждат до ниските разходи за труд, които обаче са под въпрос поради ниската производителност на труда в национален мащаб и потребността от висококвалифицирани специалисти, които вече не достигат на българския пазар.¹ Другият фактор по който страната ни значително изостава са разходите на фирмите за иновации, по които се нареждаме на 56 място. В определена степен обяснение за това може да се търси във финансовото състояние на фирмите, разбирането на управлението, производствената специализация и липсата на достатъчно специалисти. Погледнато в национален мащаб, трябва да се отбележи, че като слабост се определя твърде малкият обем ресурси, който държавата ни отделя за научна и развойна дейност. През 2004 г. страната ни влага едва 0,50 % от БВП в R&D, като с по-малък процент са Румъния, Малта, Кипър и Латвия. Малко по-голям дял от БВП отделят Полша, Словакия и Гърция. Това навежда на мисълта, че страната ни разчита по-скоро на трансфера на нови технологии, отколкото на разработването на собствени такива.

Фигура 1

Източник на фигурата: Center for Study of Democracy. www.csd.bg.

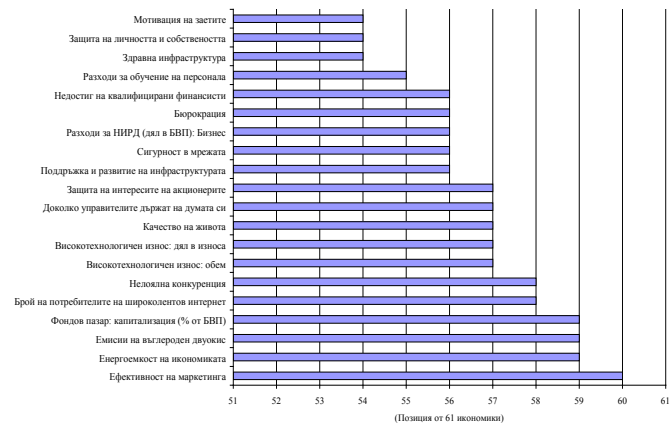
¹ За подробности виж: Конкурентоспособност на българската икономика 2006 г. www.csd.bg.

Според оценките на Института за развитие на мениджмънта наред с иновациите, страната ни изостава и в такива сфери като опазване на околната среда, ефективност на производство, качество на живот, инвестиции в човешки капитал и др. (вж. фиг. 2).

Въпреки така очертаните проблеми, за по-обективния анализ на конкурентоспособността на българските фирми, респективно икономика, трябва да се отбележи, че мениджърите на бизнесорганизациите ясно си дават сметка за предизвикателствата при присъединяването на България към ЕС и в голямата си част са предприели необходимите стъпки за адаптирането на бизнеса към новата околна среда.¹

Фигура 2

Критични области на изоставане на България при оценяване на конкурентоспособността за 2006 г.

Източник на фигурата: Center for Study of Democracy. www.csd.bg.

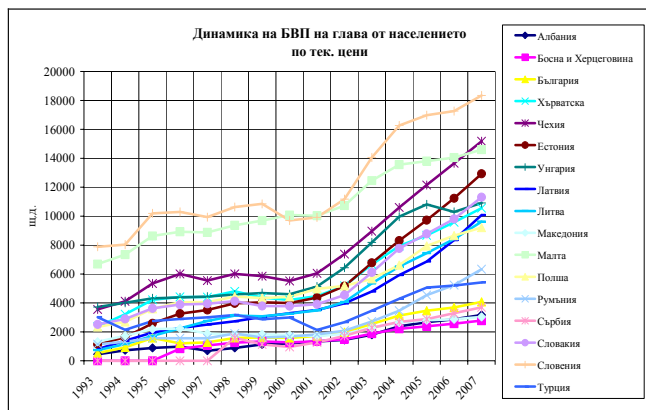
¹ За подробности виж: Дамянов, Ат. и Др. Илиев. Европейската интеграция и стратегическите последствия за производствените МСП, доклад на Международна конференция „Предприемачеството в обединена Европа – предизвикателства и възможности“, Слънчев бряг, 13-17 септември 2006 г.

Сравнителен анализ на доходите и производителността

Конкурентоспособността на икономиката означава както висока производителност, така и осигуряване на висок жизнен стандарт на населението. Ето защо размерът на БВП е често използван показател при сравненията между отделните страни. При съпоставката могат да се използват различните варианти на измерване на БВП.

Според данните за БВП на глава от населението по текущи цени България се намира на едно от последните места сред страните от ЕС и страните кандидатки за членство (виж фиг. 3).

Фигура 3

Източник на фигурата: Данни на МВФ.

След България по този показател се нареждат единствено Македония, Албания, Сърбия и Босна и Херцеговина. Както се вижда от фигура 3 БВП на страната нараства с много пониски темпове, спрямо този на десетте нови страни-членки на ЕС, а през последните години и спрямо този на Румъния и Турция. Тази тенденция се потвърждава в голямата си част

и от Таблица 4. Тук прави впечатление, че в базирайки се на БВП на страните от ЕС, през периода 2000 – 2003 г. страната ни е изпреварвала Румъния по този показател, след което обаче темповете на нарастване на реалния брутен продукт намаляват спрямо този на нашата съседка.

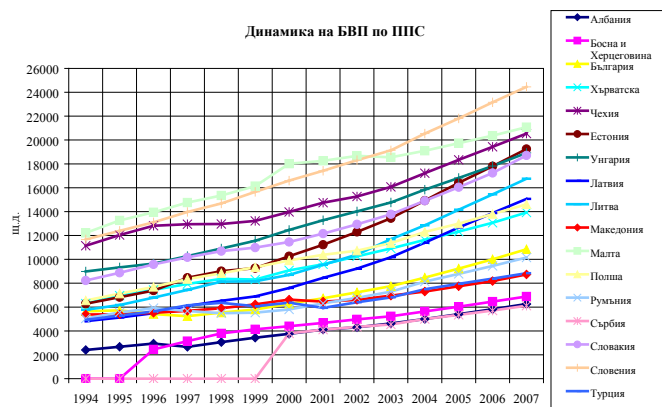
Таблица 4

Реален БВП на глава от населението							
	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005
ЕС – 25	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Чехия	70.1 ^(e)	63.8	64.9	66.4	67.9	70.4	72.7 ^(f)
Естония	34.8 ^(e)	41.1	42.2	45.1	48.3	51.3	55.1 ^(f)
Гърция	69.9	71.4	72.6	76.7	80.5	81.5	83.1 ^(f)
Кипър	79.7 ^(e)	81.0	82.9	82.1	80.3	83.3	84.5 ^(f)
Латвия	30.2 ^(e)	35.0	36.8	38.3	40.4	42.9	46.4 ^(f)
Литва	34.7 ^(e)	38.2	40.2	41.9	45.3	47.9	50.9 ^(f)
Унгария	48.5 ^(e)	53.0	55.9	58.2	59.4	60.2	61.8 ^(f)
Малта	:	76.0	72.4	72.4	71.4	69.2	68.5 ^(f)
Полша	42.2 ^(e)	46.9	46.1	46.4	47.0	48.9	50.0 ^(f)
Словения	69.0 ^(e)	73.0	74.0	74.6	76.1	79.2	81.2 ^(f)
Словакия	45.5 ^(e)	47.2	48.0	50.4	51.5	51.9	53.9 ^(f)
България	27.4 ^(e)	26.6	28.0	28.3	29.8	30.4	31.9 ^(f)
Хърватска	39.2 ^(e)	41.0 ^(e)	41.4 ^(e)	43.2 ^(e)	44.7 ^(e)	45.6	46.6 ^(f)
Румъния	:	25.0	26.2	28.2	28.9	31.2	32.5 ^(f)
Турция	30.6 ^(e)	29.9	25.7	26.1 ^(f)	26.6	28.5	29.2 ^(f)

Легенда: (:) няма данни; (f) прогнозна стойност; (e) отчетна стойност

Ако вземем предвид обаче БВП по паритет на покупателната сила, то тогава трябва да отбележим, че продуктът на глава от населението е значително по-голям, като той надвишава продукта на Румъния и Турция.

Фигура 4

Независимо от горепосоченото, страната ни определено не може да се охарактеризира като страна с високи доходи. Доходите на населението все още са значително ниски, като при влизането на страната ни в ЕС България се очертава като държавата, с най-ниски такива. Световната банка нарежда страната ни по този критерий в групата на страните с по-ниски от средните доходи държави, наред с Албания, Босна и Херцеговина, Македония, Сърбия, Черна гора¹ и др. (вж. табл. 5).

Тук обаче не бива да се пренебрегва и констатацията на Световния икономически форум (WEF), според чийто последен доклад за глобалната конкурентоспособност, въз основа именно на доходите на населението, страната ни се определя като преминала към втората фаза на развитие на икономиката, в която група попадат и страните: Латвия, Литва, Хърватска, Полша, Румъния, Словакия, Турция, Сърбия и Хърватска.²

¹ Заб. От 2006 г. Сърбия и Черна гора са отделни държави.

² WEF, The Global Competitiveness report 2006-2007., p.13.

Таблица 5

Класифициране на страните според брутния национален доход на глава от населението през 2005 г.

Страна	Група	Страна	Група
Албания	LMIC	Литва	UMIC
Австрия	HIC	Люксембург	HIC
Беларус	LMIC	Македония	LMIC
Босна и Херцеговина	LMIC	Малта	HIC
България	LMIC	Молдова	LMIC
Великобритания	HIC	Холандия	HIC
Кипър	HIC	Полша	UMIC
Испания	HIC	Португалия	HIC
Дания	HIC	Румъния	UMIC
Естония	UMIC	Русия	UMIC
Финландия	HIC	Сърбия и Ч. гора	LMIC
Франция	HIC	Словакия	UMIC
Германия	HIC	Словения	HIC
Гърция	HIC	Швеция	HIC
Унгария	UMIC	Турция	UMIC
Ирландия	HIC	Украйна	LMIC
Италия	HIC	Чехия	UMI
Латвия	UMIC	Хърватска	UMI

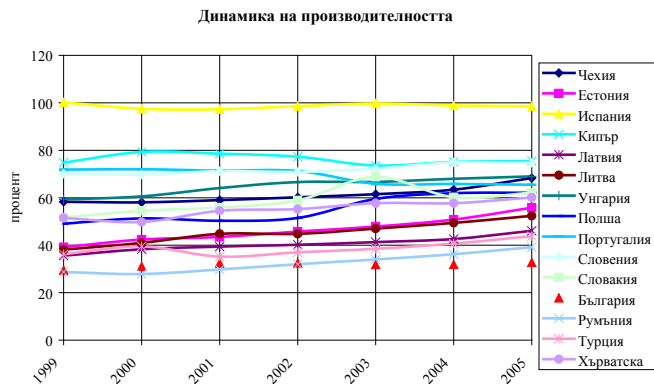
Легенда: **HIC** (High income countries) – страни с високи доходи (USD 10,726 или повече); **UMIC** (Upper middle income countries) – страни с по-високи от средните доходи (USD 3,466 – 10,725); **LMIC** (Lower middle income countries) – страни с по-ниски от средните доходи (USD 876 – 3,465)

Източник: World Bank, 2006

Основна причина за ниските доходи на населението в България е не толкова неблагоприятната производствена и търговска специализация на страната, колкото ниската производителност на труда. Сравнителният анализ на динамиката на производителността на страните от ЕС и страните в зоната за разширяване, показва, че страната ни е с най-ниска производителност през последните години (вж. фиг. 5 и табл. 6). През 2005 г. производителността на труда на зает човек в България съставлява 32,8% от тази на страните от ЕС, докато на Румъния и Турция производителността е съответно 39,2% и 43,8%.

Производителността на другите страни, с изключение на Латвия, е над 50%, съпоставена с тази на ЕС-25.

Фигура 5

В обобщение може да се каже, че България се очертава като страна със сравнително ниски доходи на населението и ниска производителност на труда. Ниската производителност, като елемент на резултатността, може да се определи като една от основните причини за влошеното представяне на бизнеса.

Преки чужди инвестиции в България

След най-високите обеми на преки чужди инвестиции, постигнати (ПЧИ) през 2004 г. по предварителни данни на БНБ размерът на ПЧИ в България през 2005 г. възлизат на 2326 млн. евро. Най-голям е техният дял във финансовото посредничество, преработващата промишленост и операциите с недвижими имоти. За периода от 1999 г. до 2005 г. най-много инвестиции са направени в преработващата промишленост в размер на 2887,9 млн. евро.

За периода 1996-2005 г. като най-големи инвеститори в България се очертават Австрия (2143,7 млн. евро), Гърция

Таблица 6
Производителност на труда на зает човек (labour productivity per person employed)(ЕС-25=100)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Белгия	129.0	126.9	126.5	125.4	125.0	125.9	126.2	127.4	128.4	128.3	127.8
Чехия	56.0	57.9	56.5	56.1	58.3	58.1	59.0	60.2	61.5	63.4	68.3
Дания	100.0	100.7	101.2	100.6	103.7	105.0	104.4	102.0	102.9	103.6	105.7
Германия	106.1	106.0	105.1	103.8	103.2	101.2	100.1	99.7	100.2	99.9	101.6
Естония	31.1	32.9	35.9	37.7	39.2	42.4	43.5	45.77	47.9	50.8	55.8
Гърция
Испания	103.0	102.3	99.8	99.1	100.2	97.5	97.3	98.6	99.7	98.9	98.6
Франция	121.6	121.3	123.0	123.7	122.9	122.0	122.2	120.3	120.4	118.8	118.9
Ирландия	112.0	113.5	119.5	117.9	119.1	121.8	123.3	127.0	127.8	128.0	127.1
Италия	123.8	122.9	122.0	123.2	122.5	121.2	118.6	115.0	111.6	110.0	107.9
Кипър	75.5	75.2	75.8	77.8	74.8	79.3	78.6	77.3	73.6	75.1	75.5
Латвия	30.7	32.0	32.7	33.9	35.6	38.3	39.4	40.2	41.3	42.6	46.1
Литва	33.5	34.3	35.9	38.3	38.1	41.0	44.8	44.8	47.0	49.4	52.4
Люксембург	154.9	151.9	146.5	145.7	160.3	159.2	148.0	149.2	156.5	157.1	160.4
Унгария	56.7	57.0	58.5	59.6	59.3	60.6	64.1	66.6	66.7	68.0	69.0
Малта	90.2	85.5	86.4	83.7	80.9	80.0
Холандия	104.6	103.9	104.0	103.6	104.0	105.0	107.0	105.7	106.2	107.6	107.9
Австрия
Полша	43.2	44.5	45.6	46.2	49.1	51.3	50.3	51.5	59.5	61.9	62.1(f)
Португалия	68.7	67.9	68.8	69.8	71.9	72.0	71.4	71.3	65.9	65.8	65.5(f)
Словения	60.3	63.1	66.3	68.2	70.1	69.8	71.2	70.9	72.3	74.9	74.7
Словакия	45.5	46.6	48.5	50.2	51.7	54.5	55.9	58.9	68.8	60.2	62.1
Финландия	105.6	105.1	107.9	110.7	110.0	110.9	111.8	110.3	108.4	109.2	108.2
Швеция	102.5	103.3	104.7	103.6	106.6	106.6	102.6	101.4	103.8	106.1	104.3
Великобритания	99.0	100.0	101.4	102.1	102.5	103.4	104.9	107.3	107.0	107.0	106.5
България	..	28.6	27.7	28.5(e)	29.5	31.1	32.5	32.5	31.9	31.9	32.8(f)
Румъния	28.7	27.9	29.8	32.0	34.0	36.2	39.2(f)
Турция	35.3	36.5	39.6	39.2(e)	36.2	39.5	35.2	37.0	38.5	40.7	43.8(f)
Хърватска	..	47.0	48.5	50.9(e)	51.5	49.8	54.5	55.2	57.7	57.7	60.1(f)

(1251,5 млн. евро), Холандия (945 млн. евро), Италия (846,6 млн. евро) и Германия (782,1 млн. евро).

Независимо от добрата позиция на страната в сравнение с десетте страни-членки на ЕС, приети през 2004 г., Румъния и Турция, през целият период на трансформация България се очертава като страна с най-ниските стойности на привлечените преки чуждестранни инвестиции (вж. фиг. 6).

Фигура 6

Източник на данните: UNCTAD, WIR 2003, 2005.

Като имаме предвид характеристиките на страните, не бихме могли да отдадем този факт единствено на размера на българския пазар и покупателната способност, а на причини като неясни приватизационни процедури, бюрократични пречки и корупция, лоша инфраструктура.

Съдейки от тенденцията на увеличаване размера на ПЧИ може да кажем, че в процеса на трансформация и евроинтеграция България е станала по-привлекателно място за чуждестранните инвестиции. Въпреки това техният размер не е достатъчен за компенсиране на негативите, свързани с трансформирането на икономиката и нуждата от средства за финансиране на структурните реформи.

Експортно представяне на България в процеса на трансформация

В периода на преход промените в обема и структурата на външнотърговския стокообмен се определят от действието както вътрешни, така и на редица външни фактори от наднационален характер¹. След рязкото спадане на външнотърговския стокооборот на страната в началото на 90-те години на ХХ-ти век, обемът на външната търговия на страната започна постепенно да се увеличава.

През 2005 г. износът на стоки възлиза на 11820,6 млн. щ.д., но все още не може да достигне стойностите от 1990 г. В същото време, независимо от увеличаването на стойностния обем на износа, неговият относителен дял бележи тенденция на намаление (вж. Фиг. 7). През 1990 г. стойността на експорта в реализирания стокооборот е над 50 % като през последните години непрекъснато намалява, а през 2005 г. възлиза на около 39 % от външнотърговския стокооборот на страната.

Фигура 7

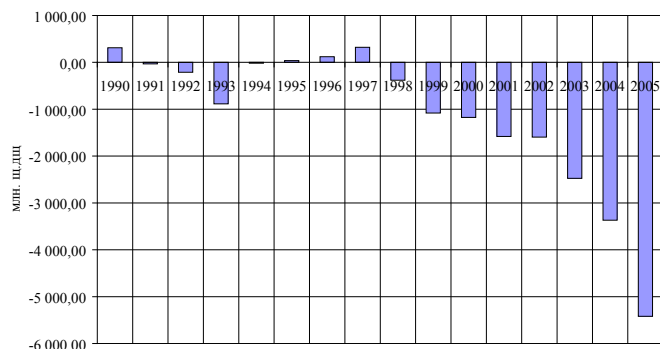
¹ Тук могат да бъдат посочени войната в бивша Югославия и наложеното ембарго за търговия, световни икономически и финансови кризи, външно политическо въздействие.

За разлика от експорта, при който нарастването е само в абсолютни стойности, то при вноса увеличение се наблюдава и в относителен размер. В началото на разглеждания период (1990 г.) относителният му дял съставлява 49 % от общата търговия на България, докато през 2005 г. на вноса се пада около 61 % от външнотърговския стокооборот на страната.

Така очерталата се тенденция дава отражение и върху търговското салдо на страната. От 1998 г. насам търговския баланс на България е отрицателен. Отрицателният тренд по отношение на търговския баланс се запазва и през 2005 година, когато търговският дефицит почти се удвоява спрямо предходната година, като търговското салдо възлиза на -5 419,5 млн. щ. дол. (вж. Фиг. 8).

Фигура 8

Търговски баланс на България за периода 1990-2005 год.

Съществено влияние върху структурата на външно-търговския обмен оказва промяната във външнополитическата ориентация на страната. След асоциирането на България към ЕС стокообменът със страните-членки непрекъснато се увеличава и заема все по-голям дял от външнотърговския оборот на страната. За сметка на това намалява обемът на търговията с останалите европейски

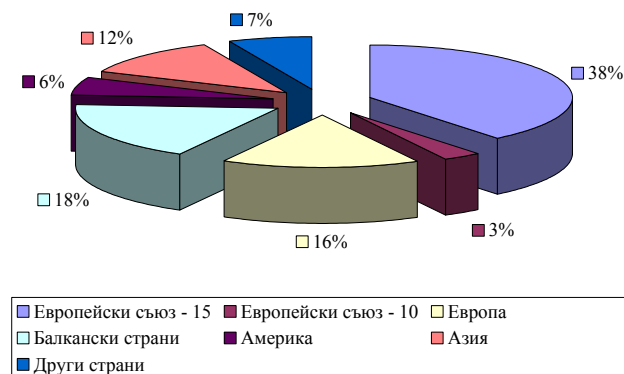
страни. Докато през 1991 г. само около 18 % от стокооборота на страната се е осъществявал със страните от ЕС, то през последните няколко години на разглеждания период (от 2001 до 2006 г.) делът на външната търговия на България с тях надхвърля 50 %.

От една страна (визирайки националната политика, а също и географското положение на страната) това увеличение е логично и може да бъде отчетено като положително. От друга страна, едно тясно развиване¹ на търговските отношения крие опасност от икономически проблеми и затруднения, при евентуално неблагоприятно развитие в тази група държави.

Анализът на външната търговия в географски аспект потвърждава оформилата се тенденция на повишаване на търговията със страните от ЕС (вж. фиг. 9 и фиг. 10). През 1995 г. износът на стоки за ЕС-15 възлиза на 38 % от общия стокообмен на страната, който нараства с течение на времето и през 2006 г. достига 49 %.

Фигура 9

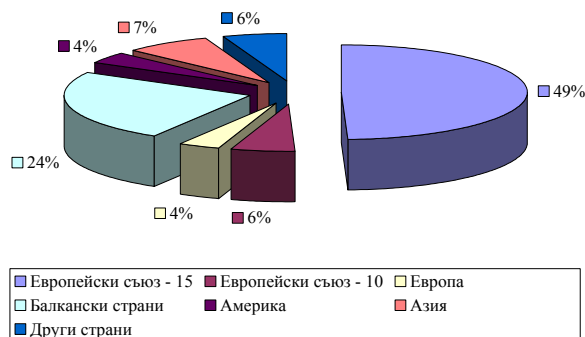
Износ на България по региони през 1995 г.

¹ От гледна точка на броя на страните.

Фигура 10

Износ на България по региони през 2006 г.

При търговията с новите държави-членки на ЕС също се отчита увеличаване на относителния дял на експорта с 3 % за периода 1995-2006 г. Положителна тенденция се наблюдава и в износа за Балканските страни, чийто относителен дял през 2006 г. е 24 %, т.е. има нарастване с 6 % спрямо 1995 г. При търговията със страните от останалите региони се наблюдава обратната тенденция, като особено негативни са промените в износа за страните Русия, Швейцария, Украйна, Молдова и др.¹ Спад се наблюдава и в относителния дял на износа по-незначителен за Америка и в по-голям размер за страните от Азия.

Аналитичният преглед на данните за периода 1995-2006 г. очертава друга негативна тенденция във външнотърговския обмен на страната. За разглеждания период най-голям дял в износа на страната имат стоките, класифицирани като „суровини и материали“ (вж. фиг. 11). Независимо от намаляване относителният дял на тази група стоки в износа на страната, неговият дял е все още доста висок. В началото на периода той възлиза на 53% от експортираните стоки, а

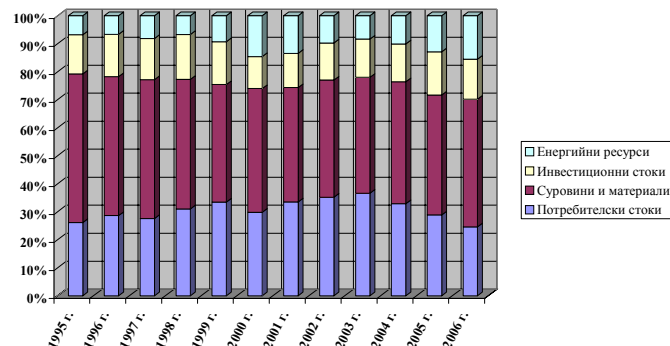
¹ Както и Гибралтар (Брит.), Беларус, Норвегия, Лихтенщайн, Сан Марино, Исландия и Монако.

през 2006 г. на 47 %. Другата група стоки, които заемат относително голям дял в износа на страната е тази на потребителските стоки. За периода 1995-2006 г. техният дял варира между 23 % и 37 %, като за последната година той е 25 %. По-малки са дяловете на инвестиционните стоки и енергийните ресурси, които за 2006 г. са съответно около 14 % и 15 % от съвкупния износ.

От гледна точка на износа на страната за ЕС стокова структура не е по-различна. И тук най-голям е делът на суровините и материалите, следван от този на потребителските стоки (вж. фиг. 12).

Фигура 11

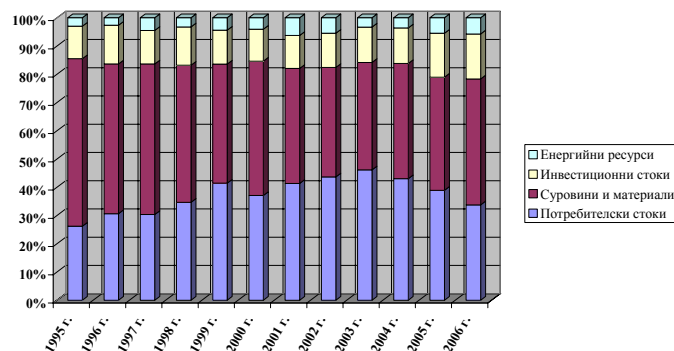
Динамика на стоквата структура на износа на България за периода 1995 - 2006 год.

Така оформилите се тенденции налагат извода, че голяма част от изнасяната продукция, представлява стоки с ниска добавена стойност, което може да се отчете като неблагоприятно за българската икономика.

Фигура 12

Динамика на стоквата структура на износа на България за ЕС-25 за периода 1995 - 2006 год.

По-детайлното разглеждане на данните, показва противоположни тенденции в рамките на разглежданите групи стоки. При потребителските стоки най-сериозно увеличение се наблюдава при износа на дрехи и обувки, като за периода 1995-2003 г. относителният им дял в общия экспорт непрекъснато нараства, след което се наблюдава спад от около 22% на 16 %.

Аналогична е тенденцията и при другите стоки, чийто дял също е по-нисък за 2005 г., спрямо този от 2003 г. и 2004 г. Намалението в относителния дял на износа на такива традиционни продукти като цигари, напитки, лекарства и козметика за разглеждания период от време може да се обясни със загубата на позиции на руския пазар, към който бе насочена голяма част от тези продукти и високите изисквания на Единния европейски пазар към качеството на предлаганите стоки. Износът на дрехи и обувки в абсолютни стойности в рамките на изследвания период нараства непрекъснато до 2004 г., след което намалява. През 2005 г. той възлиза на 1540,1 млн. евро. За периода януари-април 2006 г. се регистрира ръст¹ на износа на потребителски стоки с 6,5 % спрямо същия период на

¹ Източник на данните – БНБ /<http://www.bnb.bg/>. Платежен баланс на България, Януари-Април 2006 г.

2005 г. Стоковите групи, които бележат ръст през този период са „цигари“ (13,7 %), „мебели и домакинско обзавеждане“ (11,8%), „храни“ (7,1%), „лекарства и козметика“ (7%) и „лекарства и козметика“ (2,9%).

Водещо място в експортната структура на България заемат стоките от групата на суровините и материалите. Като цяло анализът на данните за търговията със стоки, класифицирани като суровини и материали (с някои изключения) не дава основание да се открие еднозначна тенденция на увеличение или намаление на относителният им размер в общия стокооборот.

Изменението в износа на тези стоки наподобява определена цикличност, която е характерна за суровинните пазари и се определя от промените в цените и размера на запасите. С най-голям относителен дял са групите „чугун, желязо и стомана“ и „цветни метали“

През 2005 г. почти всички групи бележат нарастване в абсолютна стойност с изключение на „чугун, желязо и стомана“ и „тютюн“. За периода януари-април 2006 г. износът на суровини и материали се увеличава с 15,5 % спрямо същия период на 2005 г. и възлиза на 1488,2 млн. евро.¹ Този ръст се дължи в голяма степен на нарастването на износа на цветни метали (55,4%). Нарастване се отчита и при групите „пластмаси, каучук“, „текстилни материали“ и „химически продукти“. Запазва се очертаната от 2005 г. тенденция на намаление при групите „чугун, желязо и стомана“ и „тютюн“.

След 2001 г. тенденция на увеличение на износа се забелязва и при групата на инвестиционните стоки. Износът на машини, уреди и апарати през 2005 г. възлиза на около 415,1 млн. евро, а на резервни части и оборудване на 316,1 млн. евро.

В групата на инвестиционните стоки най-голям е дялът на машините, уредите и апаратите, който през последните две години намалява спрямо предходни периоди за сметка на дела на резервните части и оборудване, както и на други

¹ Източник на данните – БНБ /<http://www.bnb.bg/>. Платежен баланс на България, Януари-Април 2006 г.

инвестиционни стоки. През периода януари-април на 2006 г. износът на инвестиционни стоки възлиза на 602,9 млн. евро, като ръстът спрямо същия период на предходната година е 38,2 %. Увеличението се дължи на нарасналия износ на транспортни средства (149,4 %), резервни части и оборудване (28,9 %) и машини уреди и апарати (20 %) .

Докато при инвестиционните стоки абсолютните стойности на износа нарастват през последните пет години, то при енергийните стоки се наблюдават периоди на увеличения и намаления, като с по-голяма амплитуда се отличава търговията с петролни продукти. През 2005 г. износът на енергийните ресурси възлиза на около 1221,9 млн. евро., като от тях 975,6 млн. евро се падат на групата „*петролни продукти*“ (вж. фиг. 3-23). След значителния спад на износа на петролни продукти в абсолютна и относителна стойност през 2002 г. в следващите години на периода експортът на стоки от групата се увеличава с високи темпове (вж. фиг. 3-19 и фиг. 3-23). Тенденцията на нарастване на дела на енергийните стоки се запазва и през 2006 г. За периода януари-април на 2006 г. износът на тази група съставлява 18 %¹, докато за същия период на 2005 г. е възлизал на 8,9 % от съвкупния експорт на страната.

Въз основа на гореизложеното можем да кажем, че в периода на преход обемът на външната търговия на страната значително се е повишил. През последните години с по-големи темпове нараства вносът на стоки в сравнение с износа, което обуславя и нарастващото отрицателно търговско салдо. В търговията на България не се наблюдава висока продуктова концентрация, което предполага ниска зависимост като цяло от промените на продуктовите пазари. Независимо обаче от сравнително ниските му стойности не бива да се пренебрегва факта, че над 50 % от търговията е със страните от ЕС. В продуктовата структура на износа на страната преобладават предимно стоки, класифицирани като

суровини и материали и потребителски стоки, докато в тази на вноса – причисляваните към групите на инвестиционните стоки и суровините и материалите.

Емпиричните резултати от изследването очертават България като страна с нискоконкурентна икономика в сравнение със другите страни членки на ЕС и в зоната за разширяване. Въпреки това, налице са предпоставки и потенциал за ускоряване темповете на развитие и повишаване на жизнения стандарт на населението. Оптимистичната тенденция е свързана с развитието на човешкия капитал и привличането на инвестиции във високотехнологични производства и оптимално използване на членството в ЕС.

¹ Източник на данните – БНБ /<http://www.bnb.bg/>. Платежен баланс на България, Януари-Април 2006 г.

УЧАСТИЕТО НА БЪЛГАРИЯ В ПРИХОДНАТА И РАЗХОДНАТА ЧАСТ НА БЮДЖЕТА НА ЕС

Татяна Хубенова

На съвременния етап интеграционната политика на България навлиза в отговорен стадий на публична оценка на ролята ѝ да допринесе реално за постигането на стабилен и конкурентоспособен икономически растеж, социална кохезия и повишаване на жизнения стандарт в съответствие със стратегическите приоритети на самия ЕС. В хода на подготовката за присъединяване към ЕС усвояването на средствата от предприемаческите програми и инструменти на ЕС придоби нарастващо значение като важен фактор за постигане на съответствие с изискванията на ЕС по затварянето на всички преговорни глави. С приемането на България за член на ЕС от 1 януари 2007 г. на дневен ред е подготовката на институционалния и административен капацитет за усвояване на Структурните и Кохезионния фонд. От възможностите да се участва в разходите на бюджета на ЕС в подкрепа на конкретни Общностни политики и инструменти ще зависи като цяло икономическата резултатност на членството ни в ЕС. Като страна членка България поема конкретни ангажименти за приноса си във формиране на приходите на бюджета на ЕС. Наред с това икономически разходите по присъединяването и по транспонирането на правото на ЕС са достатъчно високи и следва да бъдат по-устойчиво балансирани с ползите, които предлага членството в ЕС.

Оползотворяването на европейските средства в целия възможен спектър на приложение за реструктурирането и адаптацията на всички сектори на българската икономика за в бъдеще ще представлява основен приоритет на интеграционната ни политика. Това, обаче, не се свежда само

до формалното участие на България в разходната част на бюджета на ЕС.

От резултатността на интеграционния процес и от ефективното, ефикасно и икономично съчетаване на собствени бюджетни средства и на средствата от бюджета на ЕС в крайна сметка ще зависи синергията на съчетаването на усвояването на европейски средства с националните бюджетни разходи като съфинансиращ компонент при европейските програми и фондове. Подобряването на равнището на стопанско развитие ще влияе и върху формирането на отчисленията за вноската, която страната ни ще прави в бюджета на ЕС, а реалният принос на бюджетните средства и на европейските средства за сближаване на макроикономическите равнища с ЕС трябва да се изрази в ускоряване на това сближаване не само номинално, но и реално чрез цени и доходи, производителност на труда, качество на човешките ресурси, конкурентоспособност и по-високо обществено благосъстояние.

Същевременно не може да не се отчита фактът, че България встъпи в членство в ЕС в период, в който не е завършила реформата на бюджета на ЕС и продължава дискусията по отношение на стратегическата преориентация и функционално-оперативната реформа на системата на ЕС за прилагане на Структурните и Кохезионния фондове и за реформа на Общностните политики. Готовността на нашата страна не само да бъде приемателка, но и участник в реформата в ЕС по отношение на бюджета на ЕС, структурните фондове и структурните операции на практика означава задълбочаване на интеграционния процес както на концептуално-методологическо равнище, така също и на оперативно равнище на протичащите реформени процеси в ЕС. От гледна точка на финансовите аспекти на усвояването на европейските средства заслужават внимание следните основни аспекти на интеграционната политика:

- 1) проблемите на реформата на бюджета на ЕС и възможни последици за България като нова страна-членка на ЕС;

- 2) измененията и предизвикателствата на бюджетната политика на България в условията на членство в ЕС;
- 3) оценка на актуалните проблеми на европеизацията на бюджетната политика и на макроикономическото сближаване с ЕС на съвременния етап във връзка с участието на България в Икономическия и валутен съюз на ЕС.

Бюджетът на ЕС и последици от реформата му във връзка с последния кръг на разширяването

Основната дилема на изразходването на средствата от бюджета на ЕС по принципно възприетата концепция е изричното изискване за постигането на нетен баланс, а не непременно на набелязаните цели на свързаните с бюджета политики. На практика критиците на досегашното съставяне и изпълнение на бюджета на ЕС поддържат тезата, че на равнище на Съюза страните-членки не могат да се споразумеят дали е приемливо бюджетът на ЕС само да преразпределя европейските средства от една група страни-членки (като нетни контрибуторки) към друга група страни-членки или да се приеме, че бюджетът е приемлив само когато постига в рамките на Съюза ефективно приетите общи цели. Приемането на Финансовата рамка на бюджета на ЕС за 2007-2013 г. на срещата на Европейския съвет на 17 декември 2005 г. е резултат от компромис между страните-членки по всички основни аспекти на забавената реформа на бюджета на ЕС. По настояване на Германия, Нидерландия, Швеция и други страни-членки, които са големите контрибуторки към бюджета на ЕС, неговото нарастване по стойност бе ограничено. В приетите лимити на обема на бюджета практически няма никакви възможности за маневриране и изменения. Макар че в рамките на председателството на Великобритания са предприети усилия за преразглеждане на бюджета, качествен напредък не е постигнат в реформата на бюджета и на свързаните с него политики. Редица страни-членки под

лидерството на Франция се притовопоставиха на измененията в общата селскостопанска политика. Новите страни-членки настояваха и успяха до постигнат допълнително средства от бюджета на ЕС за подкрепа на регионалната политика, въпреки определена съпротива на Испания, Португалия и Гърция, които досега са имали най-голямо участие в ползуването на Структурните и Кохезионния фонд на ЕС.¹

Въпреки признатата необходимост в средносрочната финансова рамка за 2007-2013 г. ЕС да отдели по-значително внимание на свързаните с разширяването проблеми с оглед на основните приоритетите на ЕС за конкурентоспособност и кохезия², не е постигнато по-силно реструктуриране на бюджета на ЕС в посока на отдавна дискутираното му превръщане от бюджет на финансовите помощи в източник за финансиране на всички области на политиките на ЕС според действащите приоритети. Както и досега във Финансовата рамка за 2007-2013 г. преобладават финансовите помощи за подкрепа на фермерите и за помощи за регионите (до 70 на сто от бюджетните разходи), което не съответствува на договорените в Съюза приоритети на европейската политика, например по отношение на: постигане на конкурентоспособен растеж и заетост, борба с тероризма, стабилност в отношенията на ЕС в политиката към съседните ѝ страни, по-силна роля на ЕС в световен мащаб. Независимо от намеренията на Европейския съвет за преглед на подхода към бюджета на ЕС в 2008-2009 г., несъответствието между приетите приоритети и одобрената структура на бюджетните разходи е причина през януари 2006 г. Европейският парламент да гласува с мнозинство против предложението от Европейския съвет пакет за финансовата рамка на бюджета на ЕС за 2007-2013 год. След като Европейският парламент,

¹ CEP (2006), *Fighting over peanuts? The EU Budget*, Centre for Economic Performance, Policy Analysis, London School of Economics, http://cep.lse.ac.uk/briefings/pa/_eu_budget.pdf

² Begg, I. (2005) *Funding the European Union*, Federal Trust, London, United Kingdom

Съвета и Комисията постигнаха компромисно съгласие по Финансовата рамка, то исканията на мнозинството от евро-депутатите относно по-голям стойностен обем на бюджета и по-значителни бюджетни ангажименти към вътрешната сигурност и външната политика, както и реформа на общата аграрна политика на практика са основание за продължаване на дебатите за реформата на бюджета на ЕС. Основното противоречие между общо изразяваните намерения за приоритети на политиките на ЕС и индивидуалната грижа на всяка от страните-членки за размера на нетната ѝ вноска в бюджета на ЕС е причина националните правителства да се стремят неизбежно да получат от бюджетните разходи техния „полагащ“ им се дял. Във случаите, когато това не ги компенсира в достатъчна степен за вноската им, то започва прилагане на отстъпки (рабати) за отделни страни като нетни контрибуторки в бюджета на ЕС.¹

Предизвикателствата пред новите страни-членки, в това число и България във връзка с приетата Финансова рамка на бюджета на ЕС за 2007-2013 г. са свързани както с постигането на дисциплина по реструктурирането на националните им бюджети, така че да се постигне дисциплина на събираемост на „собствените приходи на бюджета на ЕС“, като се гарантира вноската в бюджета на ЕС от съответната страна, но и да се постигне резултатност на усвояването на европейските средства според приетата структура на бюджета на ЕС.²

Реформата на бюджета на ЕС на съвременния етап навлиза в нова решаваща фаза предвид на договореностите към 2009 год. да се предприемат важни по-нататъшни стъпки за реформата на общата селскостопанска политика, да се осъществява реформата на Вътрешния пазар и свързаните с него секторни политики. Преосмислянето на стратегически

¹ Baldwin, R., (2005) The real budget battle: une crise peut en cacher une autre, CEPS, Brussels

² Hallet, Martin and Filip Keereman, 2005. „Budgetary Transfers Between the EU and the New Member States: Manna from Brussels or a Fiscal Drag?“, ECFIN Country Focus Volume 2, Issue 2, (Brussels, European Commission).

приоритети на развитието, свързани с международната конкурентоспособност на Съюза, признаването на проблемите на климатичната промяна като важен приоритет в дневния ред на Съюза, реализацията на отворената координация между страните членки по изпълнение на Лисабонската стратегия за развитие на икономики, базирани на знанието и гарантирането на напредъка в постигането на параметри на развитие на човешките ресурси във връзка с Лисабонската стратегия, на практика са важни нови тенденции, които тепърва ще се нуждаят от още по-съществената подкрепа на бюджета на ЕС. Оттук произтича и предизвикателството за промяна на функционално-оперативните системи на ЕС за прилагане на Общностните политики, Структурните и Кохезионния фонд. Вече и във Финансовата рамка 2007-2013г. станахме свидетели на възникване на нови инструментариуми на бюджета на ЕС – създаването на Глобализационния фонд с мисията да компенсира последиците от глобализацията и неблагоприятните ѝ шокове върху работната сила и икономиките на страните членки вследствие на мобилността на капитала и изнасяне на производство от страните от ЕС в други трети страни. Доколко за в бъдеще за решаването на нововъзникващите проблеми, например свързани с климатичната промяна, ще се наложи въвеждането на нови инструменти, безспорно ще има значение фактът, че този процес на промени в приоритетите на Общностното развитие ще върви едновременно с реформата на съществуващите политики и фондове.

Основни аспекти на участието на България в бюджета на ЕС

България е не само приемателка на изискванията за хармонизация с правото на ЕС и с добрите практики в областта на бюджетната политика, данъчната хармонизация и многогодишното национално планиране и програмиране,

но и участник в реформата в ЕС по отношение на бюджета, структурните фондове и структурните операции. Преговорният процес и резултатите от Глава 28 и Глава 29 несъмнено повлияха значително върху бюджетната политика и нейният дизайн чрез многогодишното планиране и въвеждане на изискванията на ЕС в областта на данъци, акцизи, мита, защита на еврото, борба с нередностите и измамите и финансов контрол върху усвояването на публичните средства – както национални бюджетни средства, така и европейските публични средства. Като член на ЕС България на най-високо политическо равнище, както и на оперативно ниво на ресорните министерства и ведомства участва в протичащите реформени процеси в ЕС. Формирането и усвояването на бюджета на ЕС за в бъдеще ще има важни последици за България като нова страна-членка на ЕС поради необходимостта да се върви в крак с текущото управление на бюджетния процес и изпълнение на бюджета на ЕС. Дискусията относно приходната и разходната част на бюджета на ЕС заема важна част във формирането и изпълнението на Общностните политики. Историческият опит на Европейските общности по прилагане на квотен принцип относно вноските на държавите-членки (Според Римския договор, 27.03.1957 г.) е усъвършенствуван след първоначалния етап на ЕИО с признаване на принципа на намаление на вноските на страните-членки нетни вносителки в бюджета, например практиката на „отстъпката за Великобритания“. На съвременния етап този исторически опит отново намира продължение с конкретни нови искания на страни-членки за понижаване на вноските им в бюджета на ЕС. Като познаваме историята на възникване на „Системата на собствените ресурси на Европейската общност“ (Договора от Люксембург, 22.04.1979 г.) ние ще можем да търсим по-добри основания за нейната реформа на съвременния етап. Безспорно е историческото значение на въвеждането с Пакет Делор I и Пакет Делор II на новите подходи и инструменти на бюджета на ЕИО/ЕС – годишен бюджет и многогодишни финансови рамки от 1988 год. и

понастоящем. Усъвършенствуването на финансовото програмиране в ЕС в условията на подобряване на капацитета на многостепенното управление на интеграционния процес неизбежно предстои във връзка с процесите на разширяване на ЕС, както и с признаването на нови приоритети и потребности на Общностното развитие.

На база на действащата понастоящем система за приходи на ЕС, Тригодишната бюджетна прогноза за размера и разпределението на вноската на България за периода 2007-2009 год представя и конкретно разпределение на структурата на плащанията към бюджета на ЕС.¹ (вж. Таблица 1).

Таблица 1
Прогноза за вноската на България в ЕС

Плащания (млн. лв.)	2007	2008	2009
Общо нето ТСП	132	149	170
Ресурс на база ДДС	33	23	16
Ресурс на база БНД	420	469	479
Резерв	2	2	2
Корекция Великобритания	41	51	65
Общо	628	659	731
- % от БВП	1.2%	1.3%	1.2%
- % от БНД	1.3%	1.3%	1.3%

Източник: МФ, Тригодишна бюджетна прогноза 2007-2009
ТСП – традиционни собствени ресурси (мита)
БНД – брутен национален доход

По принцип общият размер на вноската се влияе основно от brutния национален доход, но разпределението между различните източници на приходи може да се промени, тъй като в ЕС обсъжда нова система за осигуряване на собствени ресурси. Очакваната сума на вноската на България в ЕС през 2007 година е около 620-640 милиона лева, или 1.2% от brutния вътрешен продукт на страната. По-съществено значение

¹ Вж. Тригодишна бюджетна прогноза (2006-2008), Министерство на финансите на РБългария, 2006 г.

членството на България в ЕС има по отношение въздействието на хармонизацията с изискванията на Общностните политики в областта на мита, данъци и акцизи върху формирането на приходната част на Републиканския бюджет на България. Митата престават да бъдат приходи в Републиканския бюджет и се превръщат в собствени средства на бюджета на ЕС.

Данъчните ставки и процедурите за облагане се адаптират към европейските изисквания. Хармонизирането на данъчното законодателство активно стартира още в предприєдинителния период като основните промени са в областта на косвеното облагане – мита, данък добавена стойност и акцизи. Можем да твърдим, че с изпълнението на бюджета за 2007 г. България успешно прилага регулативните промени, които поема като член на ЕС. Българската икономика поема относително без шокове и без рязък отскок на инфлацията първоначалния ефект от осъществените мерки в съответствие с хармонизацията с изискванията на ЕС съответно по: повишение на акцизите и приходите от тях; намаление на митническите ставки и приходите от мита и загуба на приходи от ДДС след влизането на България в ЕС и в Единния вътрешен пазар. Очакваният общ ефект на влизането в ЕС върху данъчните приходи е лек спад на приходите от косвени данъци, нарастване на приходите от акцизи. Същевременно постъпленията от ДДС неизбежно ще са силно зависими от способността на администрацията ефективно да облага сделки в рамките на Единния европейски пазар.

От гледна точка на европеизацията на бюджетната политика на България с членството в ЕС по-голямо значение и по-съществени обществени въздействия ще имат реформите в *разходните политики на правителството*, на които се отделя специално внимание по-долу в текста. Като се увеличават се възможностите за финансиране на дейности за сметка на бюджета на ЕС същевременно се налага формиране на структурна подкрепа от страна на Републиканския бюджет на приоритетите и мерките на европейските фондове и програми.

Измененията в бюджетната политика за целите на подготовка за участие в Икономическия и валутен съюз на ЕС и приемане на еврото

Още в процеса на подготовката си за членство в ЕС в макроикономически аспект България постигна съответствие с *Копенхагенските критерии* – признава се наличие на функционираща пазарна икономика (според Доклада на Европейската комисия за напредъка на България в подготовката за присъединяване от октомври 2004 г.), както и постигнатия напредък в създаването на устойчив капацитет спрямо конкурентния натиск и пазарните сили при присъединяването към Единния вътрешен пазар на ЕС. В предприєдинителния период България се ангажира също така да транспонира законодателството на Икономическия и валутен съюз, за да бъде в състояние да има статута на страна-членка с дерогация, що се отнася до приемането на еврото. Към тези изисквания се отнасят:

- завършването на либерализацията на движението на капитали (чл.56 от Договора за ЕС)
- забраната за каквото и да е директно финансиране на публичния сектор от БНБ като централна банка;
- забрана на каквото и да е привилегирован достъп на публичния сектор до финансовите институции (чл.103);
- постигане на съответствие на статута на националната банка с Договора за ЕС, включително гарантиране на независимостта на паричните власти.

Изпълнението на посочените изисквания е *първият „блок“* от макроикономическата рамка за номинална конвергенция, която бе задължителна за присъединяването на България към ЕС. Забраната за пряко финансиране на публичния сектор е основен елемент на фискалната дисциплина и на независимостта на централната банка. Забраната на привилегирован достъп до финансовите институции допълва независимостта на централната банка и гарантира пазарна дисциплина при участието на публичния сектор на финан-

совия пазар, засилва свободата на движението на капитали и гарантира недопускането на непазарни критерии спрямо публичния сектор при разполагането на финансовите ресурси. С независимостта на БНБ като централна банка, на свой ред, се изгражда капацитет за поддържането на ценовата стабилност и фискалната дисциплина на Правителството. Капиталовата либерализация е в подкрепа на по-ефективното разполагане на финансовите ресурси чрез пазара и поради това то се нуждае от поддържаща макроикономическа политика за постигане на по-висока икономическа ефективност.

На съвременния етап като член на ЕС България се стреми към постигане на номинално съответствие с *критериите за участие в Икономическия и валутен съюз на ЕС, известни като Маастрихтски критерии за макроикономическо сближаване*. Към тях се отнасят:

Критерий за стабилни държавни финанси – постигане на съответствие с изискванията за размер на дефицита на държавния бюджет не превишаващ 3 на сто от БВП и размер на общия държавен дълг, който да не надхвърля 60 на сто от БВП.

Критерий за ценова стабилност – показателят за средногодишна инфлация не трябва да надхвърля с повече от 1,5 пункта усреднения показател за средногодишна инфлация на трите страни-членки на ЕС с най-добри показатели за макроикономическа стабилност.

Критерий за изравняване на краткосрочните лихвени равнища, както и постигане в средносрочна перспектива на сближаване и на дългосрочните лихвени проценти в рамките на ИВС на ЕС.

Критерий за валутнокурсва стабилност – България поддържа фиксиран курс на лева към еврото и съгласно Стратегията за приемане на еврото се е ангажира да поддържа неотменно този курс до приемането на еврото.

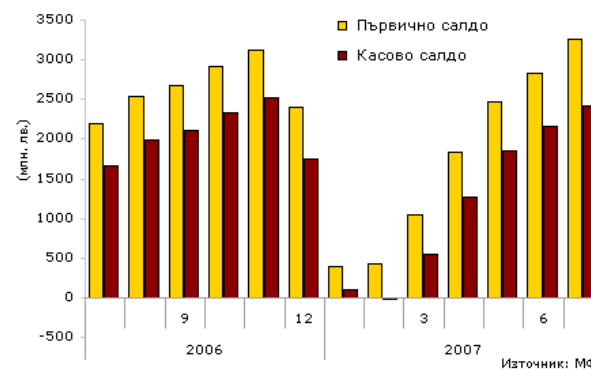
В съответствие с приетата Конвергентна програма за 2007-2009г. макроикономическата политика подпомага прехода на българската икономика към сближаване с ЕС и подготовка за включване към ИВС чрез постигане на основните

критерии за номинална конвергенция с ИВС. При макроикономическото сближаване се очертават важни актуални проблеми в следните направления:

Изпълнението на *критерия за стабилност на държавните финанси* може да се охарактеризира като положителен устойчив резултат от провеждане на консервативна бюджетна политика. Държавният бюджет на РБългария се отличава с постигането на бюджетен излишък и поддържане на висок фискален резерв за целия период на подготовката за членство и за първата година на членство в ЕС. Бързият растеж на българската икономика в комбинация с много консервативното планиране на бюджетните приходи правят реална перспективата за *рекордно високо изпълнение на фискалните приходи и за първата година от членството на България в ЕС*. (вж.Фиг.1). Това едновременно дава добри възможности на правителството да планира бъдещата си политика по издръжка на бюджетно финансираните системи, но е и предизвикателство за повишаване на ефективността на държавните финанси в условията на продължаващи структурни изменения в българската икономика и високи потребности от финансиране на стопанския растеж.

Фиг. 1

Салда на консолидирания държавен бюджет

Източник: МФ

Приходите в консолидираната фискална програма за периода януари – май приблизително съответстват на тези планирани за цялото първо полугодие. Така в края на май 2007г. бюджетът отчита излишък от 2.4% от очаквания БВП. Ако не настъпи съществено разхлабване по отношение политиката на разходите, има потенциал излишъкът да достигне около 4.8% от БВП в края на годината. В изпълнение на програмните си цели управляващата коалиция актуализира приоритетите в икономическата и социалната си политика, но продължава да се придържа към приоритетното запазване на финансовата стабилност и ограничаване на бюджетните разходи. Беше обявено увеличаване на пенсиите, което годишно ще изисква допълнителни 770 млн. лв. (1.4% от БВП), и ще се извърши в три стъпки през следващите две години. Заплатите в публичния сектор ще нарастат с 10%, като други 10% ръст са възможни при редуциране на излишния персонал. Пакетът от мерки предвижда намаляване на данъците за лицата с ниски доходи, както и 3% по-ниски вноски в пенсионно-осигурителната система, която в момента отчита една от най-високите стойности на облагане на труда сред новите страни членки на ЕС.

Независимо от строгостта на следването на консервативна бюджетна политика, ограничаваща бюджетните разходи в разглежданата област остават редица нерешени проблеми на европеизацията на политиката в публичния сектор. Например, утвърждаването на многогодишното бюджетно програмно планиране тепърва ще трябва да се реализира по-успешно като се следват добри европейски практики и се осъществяват по-нататъшно реформи в публичния сектор и неговото по-добро и по-ефективно и ефикасно управление.

В условията на Паричен съвет поддържането на бюджетен излишък има своята обоснованост в необходимостта (при липсата на парична политика) да се гарантират равновесията на платежния баланс с фискален резерв. Но това има и неизбежната „цена“ – ограничаването на темповете на нарастване на доходите в бюджетния сектор, което неми-

нуемо води до социално напрежение. В условията на повишаване на инфлацията под въздействие на международната конюнктура и повишеното вътрешно съвокупно търсене исканията за повишаване на заплатите в бюджетната сфера са неизбежни. Има продължаващо изоставане на повишаването на реалните доходи в сравнение с новите страни членки на ЕС. Забавянето на реформата на бюджетния сектор и в частност в областта на финансиране на образованието, науката, пътната и транспортна инфраструктура и здравеопазването крие рискове за фискалната стабилност в бъдеще. Съвременното наличие на прекомерен фискален резерв и постигането на бюджетен излишък и за 2007г. продължава да обуславя нарастване на участието на правителството в преразпределението на ресурсите в икономиката чрез бюджета (над 40% от БВП) при голям размер на публичния сектор.

При сравнение със страните от ЕС (ЕС-15, ЕС-еврозоната и ЕС-25) може да се види, че липсват страни с бюджетен излишък. Размерът на дефицита на държавните бюджети на редица страни членки на ЕС неучастващи в еврозоната остава значително по-висок от изискването на Маастрихтския критерий за стабилни държавни финанси, поради нуждата от решаване с бюджетни средства на конкретни вътрешни проблеми. За разлика от това, бюджетната дисциплина на България е изключително строга и показва по-добро поведение в сравнение с редица страни-членки на ИВС. В перспектива предизвикателството пред бюджетната политика е да предприеме в приемливи за паричната стабилност „дозии“ компенсаторни мерки за увеличаване на работната заплата в публичния сектор с оглед на натрупаната инфлация и съобразно напредъка в структурните реформи в бюджетно финансираните системи.¹

В областта на бюджетната политика е постигнат значителен напредък чрез прилагане на правото на ЕС и общност-

¹ Antczak, Malgorzata, 2003. „Do Acceding Countries Need Higher Fiscal Deficits?“, Studies and Analyses No 260, Center for Social and Economic Research, Warsaw.

ните процедури за многостранен надзор. Това е добра предпоставка за включване на нашата страна в координацията на бюджетните и икономическите политики на страните-членки на общностно равнище след присъединяването ни към ЕС. Във връзка с европеизацията на българската бюджетна политика и устойчивостта на номиналната конвергенция през последните години настъпват промени в политиката спрямо бюджетните приходи и бюджетните разходи.

В областта на *формирането на бюджетните приходи* нашата страна осъществява *хармонизиране на данъчното законодателство с правото на ЕС в областта на косвеното облагане – мита, данък добавена стойност и акцизи.*

Като цяло промените в данъчните ставки от началото на 2007г. свидетелствуват за намаление на преките данъци и увеличение на равнището на косвените:

- Намаление на данъка върху печалбата от 15% на 10% – най-ниската ставка в ЕС;
- Увеличение на необлагаемия минимум по данъка върху доходите;
- Увеличение на дела от осигурителните вноски, които влизат в частните пенсионни фондове;
- Увеличение на акцизите върху горивата, въвеждане на акцизи върху енергията,
- Увеличаване данъчната база по ДДС и в същото време премахване на някои облагаеми обекти ;

Предлаганото въвеждане на плоския данък от 10 на сто за подоходното облагане според проекта на Закона за бюджета за 2007г. също е насочено към намаление на преките данъци. Очаква се допълнително да се подобри бизнес средата, да се намали „сивата“ икономика и да се повиши съвокупното търсене в подкрепа на стопанската активност и растежа. Същевременно, макар опростен и лесен за прилагане, плоският данък неизбежно крие икономически и социални рискове. Независимо, че подобрява разполагаемите приходи на домакинства и физически лица, този данък оказва въздействие за подобряване на съвокупното търсене и може да действа проинфла-

ционно.¹ Повишеното търсене (при условие, че води и до увеличаване на вноса) може да продължи да увеличава дефицита на текущата сметка на платежния баланс, което би повлияло неблагоприятно върху поддържаната фискална рамка.

Плоският данък не е и в подкрепа на по-добрата социална справедливост, доколкото не диференцира доходното облагане. Негативният социален ефект на плоския данък би следвало да се неутрализира чрез увеличаването на необлагаемия минимум и други преференции като семейни и детски. Социалният аспект възниква поради факта, че на пръв поглед плоският данък поставя една и съща тежест върху всички социални групи. Доколкото равнището на номинални и реални доходи на населението у нас свидетелства за силна социална диференциация, това поражда неизбежно проблеми за социална неравнопоставеност на конкретни социални групи. Остава открит въпросът за бъдещето на реалната конвергенция с ЕС посредством доходи и цени. Не на последно място, перспективата за въвеждане на плоския данък от 2008г за подоходното облагане практически ще ликвидира възможността да се прилагат „вградени“ стабилизатори на съвокупното търсене чрез данъчната политика, която практика е важен механизъм в страните членки на ЕС за смекчаване на цикличните колебания на икономиката.

Ролята на „вградените“ стабилизатори в страните от ИВС чрез данъчните им системи има тенденция да нараства в условията на прилагане на обща парична политика, която работи по парични правила и изключва дискреционното регулиране на паричното предлагане, т.е. не допуска прилагане на вградени стабилизатори чрез общата парична политика.² Това на практика означава, че националните бюджетни политики на страните от ИВС са заинтересовани да прилагат вградените

¹ Ботушаров,П., Плоският данък носи и краткосрочни рискове, в. Дневник, 24 август 2007

² Buti,М., Martinez-Mongay.C., Sekkat,K. and van den Noord.,P.(2002), Automatic Stabilizers and Market Flexibility in EMU:Is there a trade off?, OECD Economics Working Paper, ECO/WKP\2002\21, Paris, OECD

стабилизатори чрез данъчното облагане, изменящо се според бизнес средата и конюнктурата. Проблемът за въвеждането на плоския данък у нас в този смисъл е какъв нетен ефект може да има този данък и какъв би бил дългосрочният ефект с цел запазване на паричната стабилност във връзка с приемане на еврото. След приемането на еврото данъчната политика ще се нуждае от по-голяма гъвкавост не на последно място както поради очаквани изменения в равнището на доходите и цените, но също така и поради присъединяването към общата парична политика на ИВС, която изключва дискрецията при регулиране на паричното предлагане. Подобно антиинфлационно въздействие на данъчната политика като прерогатив на всяка отделна страна-членка на ЕС ще представлява неизбежно интерес за България след приемане на еврото.

Реформите в *разходните политики на правителството* и за напред следва да са насочени към бюджетното финансиране на политики, създаващи Европейски публични блага: рационализиране на разходите за публичната администрация, отбрана, вътрешен ред и сигурност, здравеопазване, образование и наука, социално подпомагане, субсидии за реалния сектор в съответствие с правото на ЕС (напр. аграрни субсидии, държавни помощи и др). Освен промените в структурата на разходите по отделни бюджетни сфери, промените в бюджета предполагат и нарастване на капиталовите за сметка на текущите разходи, което ще бъде съответствие с промените, наложили се в Пакта за стабилност и растеж на страните от ИВС в резултат на самото функциониране на еврозоната и отчитането на нуждата от маневреност на държавния бюджет в областта на капиталовите разходи за целите на устойчиво макроикономическо развитие.¹ Във връзка с изпълнението на големите инфраструктурни проекти, подкрепяни от Кохезионния фонд на ЕС в перспектива държавният бюджет неизбежно ще поема ролята си в тази

¹ Pisani-Ferry, J., (2002), Fiscal Discipline and Policy Coordination in the Eurozone: Assessment and proposals, Prepared for the President of the European Commission's Group of Economic Analysis

област чрез съфинансирането на европейските проекти чрез увеличението на капиталовите бюджетни разходи.

С цел да се увеличат възможностите за финансиране на дейности за сметка на бюджета на ЕС се предвижда съфинансиращ компонент от държавния бюджет на България. Същевременно се предвижда се ограничаване на преразпределителната роля на държавата до 40% от БВП като секторите-бенефициенти на бюджетни средства ще бъдат основно четири – ускорено изграждане на умения на работната сила (повишаване производителността на труда), подкрепа на селското стопанство, развитие на инфраструктурата и опазване на околна среда. За отбелязване е, че в избраните приоритети не са изрично обособени сферите на образованието и науката, чиито принос може да бъде от решаващо значение за постигането на устойчивост на макроикономическото развитие чрез по-висока конкурентоспособна икономика, базирана на знанието и позволяваща устойчива реална конвергенция в европейски контекст.

В условията на европеизация на българската бюджетна политика България участва като член на ЕС в реформата на бюджета на ЕС. Позицията на България е основана на съобразяването с възможното „поле“ на свободен избор на конкретни параметри на националната бюджетна политика на всяка страна членка на ЕС. На съвременния етап България е за запазване на национално специфичното либерализиране на корпоративното данъчно облагане и се въздържа от подкрепа на въвеждане в ЕС на обща консолидирана данъчна основа, което се обсъжда в рамките на реформата на бюджета на ЕС.

Проблемът за дефицита на текущата сметка на платежния баланс представлява важен аспект на необходимостта от поддържане на фискална стабилност и фискален резерв.

Преодоляването на устойчивата тенденция на дефицит на текущата сметка на платежния баланс на България очертава важен проблем за постигането на устойчиво макроикономическо сближаване. След известно намаляване през 2004 г., търговският дефицит и дефицитът по текущата сметка зна-

чително се увеличават отново през 2005 г. и продължават да нарастват и до края на първото полугодие на 2007 год.

(Вж. Фиг. 2). В случай на продължително влошаване, макроикономическите последици могат да се окажат негативни за парично-финансовата сфера и за макроикономическата ликвидност и да се наложат допълнителни корективни мерки. През месец юли 2007 г. салдото по текущата сметка на платежния баланс е отрицателно в размер на 131.5 млн. евро, като нарасна с 86.8 млн. евро. Влошаването се дължи основно на по-високия търговски дефицит и по-ниските приходи от текущи трансфери. Финансовата сметка, както и притокът на преки чуждестранни инвестиции в това число, покриват изцяло отрицателното салдо по текущата сметка. Валутните резерви са нараснали с 282.3 млн. евро.

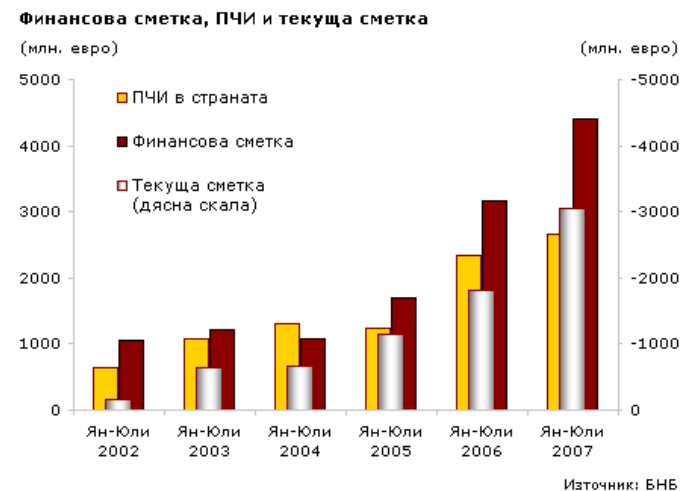
За първите седем месеца на 2007г. дефицитът по текущата сметка достигна 11.4% от прогнозния брутен вътрешен продукт /БВП/. По принцип наличие на 10% -тно съотношение на дефицита по текущата сметка и БВП се приема като тревожен сигнализатор за наличието на завишен валутен курс на националната валута, превишаване на инвестициите над спестяванията и нарастващи проблеми за фискалната стабилност. Показателно е, че за 2006г. дефицитът на текущата сметка на групата страни – членки на ИВС на ЕС възлиза само на -0.1 % от БВП на еврозоната, докато същият показател за ЕС25 възлиза на -0.6 на сто от БВП на ЕС25.¹

Причините за големия размер на дефицита по текущата сметка на платежния баланс на България са свързани с дългосрочните структурни аспекти на стопанското развитие. Недостатъчен е износът, който да направи възможно намаляване на дефицита на търговския баланс. Нарастването на вноса на стоки обуславя постъпателно влошаване на текущата сметка. Вносът по принцип е по-изгоден от износа поради фиксирания курс на лева, поддържан чрез правилата на Паричния съвет от

¹ За сравнение дефицитът на текущата сметка на САЩ за 2006г. възлиза на -6.1 на сто от БВП, а текущата сметка на платежния баланс на Япония приключва с актив и достига 3.9 на сто от БВП.

юли 1997год. досега. В условията на сравнително висок темп на стопански растеж (от около 6 на сто по предварителни прогнози за 2007г). в сравнение със страните от ИВС, значителният внос на инвестиционни стоки, повлиян от добрия бизнес климат и притокът на преки чуждестранни инвестиции, допринася в най-голяма степен за нарастването на дефицита по текущата сметка. От друга страна, ръстът на доходите на населението и разширяването на пазара води до по-силен внос на потребителски стоки. За анализирания период на годината финансовата сметка покрива дефицита по текущата в 145%. На практика притокът на капитали от чужбина е важен фактор в стопанския растеж.

Фиг. 2

Важно е, да се подчертае, че рискът от дефицита по текущата сметка на платежния баланс се усложнява с присъединяването към ЕС и въздействието на този фактор ще влияе върху хода на следприсъединителния процес, който предвижда според Стратегията на БНБ приемането на еврото да бъде осъществено към 2010 год. Емпиричните анализи за други европейски страни са доказали, че със старта на членство в ЕС има повишаване

на дефицита на платежния баланс и на рисковете, неизбежно свързани с това. В резултат на интеграционния процес и либерализацията на движението на стоки, услуги, капитали и работна сила в страните с по-ниско равнище на доходи при включване в интеграционния процес се наблюдава намаляване на съвокупните спестявания, частично нарастване на инвестициите (при по-силна зависимост от международната капиталовата мобилност) и като цяло неизбежно влошаване на текущия платежен баланс.¹ Исторически тази дилема е типична за повечето малки страни-членки на ЕС и тя придобива по-остро значение на съвременния етап поради факта, че за новоприсъединените страни-членки на ЕС следприсъединителният период е непосредствено свързан с изпълнение на по-строги изисквания за участие в ИВС: капиталова либерализация и неизменност на официалния валутен курс на съответната национална валута спрямо еврото поне в течение на две години до приемане на еврото и интеграция в Икономическия и валутен съюз.

На практика всяко правителство може да въздейства само върху държавния бюджет и намаляване на бюджетните разходи като един от четирите възможни източници на влошаване на текущата сметка на платежния баланс (намаляване на приходите от износа, обезценка на валутния курс, нарастване на задлъжнялостта на публичния и частния сектор към чужбина, повишаване на абсорбцията в икономиката, т.е. повишено потребление и бум на инвестициите в определени сектори за сметка на нарастване на кредитите от местни и чуждестранни заемодатели).

При подготовката за присъединяване към ИВС българското правителство е изправено пред необходимостта да противодейства чрез бюджета и бюджетната политика на три източника на влошаване на текущата сметка на платежния баланс: 1) устойчиво намаляване на экспортните приходи; 2) повишаване на бума на потреблението и на инвестиционния бум за сметка на теглени кредити; 3) нарастване на кредитна-

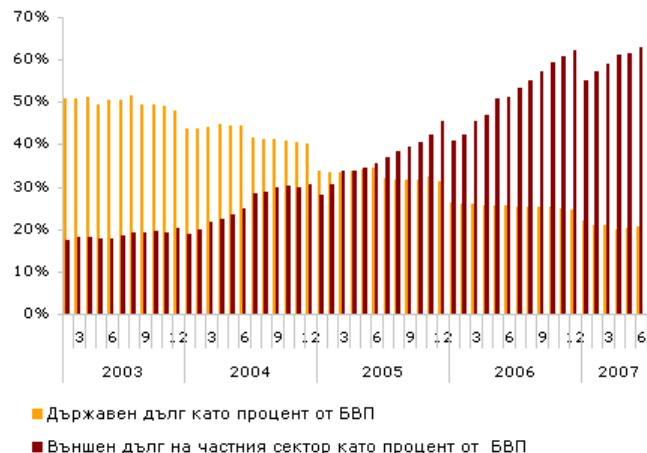
¹ Blanchard, O.&Giavazzi, F., Current Account Deficits in the Euro Area. The End of the Feldstein Horioka Puzzle?, MIT WP, N12, 2002

та задлъжнялост на частния сектор към чужбина. Последната тенденция е крайно негативна поради степента на капиталовата либерализация, постигната от България и рисковете, които крие възникването на неуправляемост на задлъжнялостта на частния сектор към чуждестранни кредитори и въздействието на подобна дългова криза върху паричния ред в дадена страна, възникването на верижни дългови кризи и обезценката на националната валута като кризисно явление.

Наблюдаваното от м.март 2005г. рязко повишаване на нетния дълг към кредитодатели от чужбина свидетелствува, че независимо от намаляването на държавния дълг правителството не е в състояние да ограничи *неблагоприятната тенденция с частния външен дълг*. Той се подсилва и от достъпа на български кредитоиискатели до чуждестранните кредитни пазари и посредници в условията на членство в ЕС след 2007год.(Вж. Фигура 3).

Фиг. 3

Държавен дълг и външен дълг на частния сектор като процент от БВП (при прогнозна стойност на БВП за 2007 г. - 28 051 млн. евро)

Източници: МФ, БНБ

Въпреки наличието на исторически аналогии с други страни-членки на ЕС, проблемът за дефицита на текущата сметка на платежния баланс несъмнено запазва своята специфика за българската икономика. Той налага засилено внимание към по-добрата съгласуваност на вътрешните политики за поддържане на бюджетната дисциплина, паричната стабилност и фиксирания курс в условията на Паричен съвет. В условията на Паричен съвет липсва парична политика на БНБ и валутният курс на лева е фиксиран. Държавата в лицето на правителството има само един инструмент за гарантиране срещу неустойчивост на текущата сметка на платежния баланс – поддържане на стабилността на държавния бюджет и увеличаване на фискалния резерв, включително чрез ограничаване на бюджетните разходи.

Таблица 2
ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ВЪНШНИЯ СЕКТОР НА РЪБЪЛГАРИЯ
(В % ОТ БВП)

	2005	2006*	2007*	2008*	2009*
Текуща сметка	-11.3%	-14.1%	-13.6%	-12.8%	-12.4%
Търговски баланс	-20.2%	-21.4%	-21.4%	-21.6%	-21.5%
Текущи трансфери	4.6%	4.7%	5.1%	6.6%	7.2%
ПЧИ в страната	10.8%	14.8%	14.2%	13.6%	12.7%

* Прогноза

Източник: БНБ, АИАО

Преодоляването на устойчивата тенденция на дефицит на текущата сметка на платежния баланс и дефицита на търговския баланс на България ще бъде дългосрочен структурен проблем. Продължаването на прираста на преки чуждестранни инвестиции, както и по-ефикасното развитие на експортния потенциал на страната ще имат приоритетно значение в средносрочна и дългосрочна перспектива.¹ Както се вижда от прогнозните данни в Таблица 2 реалистичната оценка е, че съществено намаляване на дефицита на текущата сметка

¹ вж. Стратегия за насърчаване на инвестициите в РБългария, Министерство на икономиката, 2005 г.

не е изпълнимо до 2009г., но следвайки добрия сценарий на развитие не трябва да се допуска по-нататъшно увеличаване на дефицита на текущата сметка, заради неблагоприятните му макроикономически последици.

Очакванията за 2007г като първа година от членството на България в ЕС са притокът на преки чуждестранни инвестиции да надхвърли заложените, като достигне нови рекордни нива от около 4.6 млрд. евро. Страната ни продължава да привлича чужди инвеститори, като за 2007 г. най-много инвестиции са постъпили в отраслите: операции с недвижими имоти, наемодателна дейност, бизнес услуги и финансово посредничество. Посочената структура на преките чуждестранни инвестиции, обаче, не може да се очаква, че ще даде възможност в близко бъдеще да има съществен прираст на износа на стоки и услуги, който би позволил да се намали дефицитът на търговския баланс.

Инфлацията като проблемна област за номиналната конвергенция с ИВС

Проблемна област на макроикономическата конвергенция е наличието на сравнително голям инфлационен потенциал в България в сравнение със страните от ИВС. Националният индекс на потребителските цени отчете инфлация само през месец август 2007г.от 3.1%. Натрупаната инфлация от началото на годината се покачи до 7.5%, а спрямо съответния месец на предходната година – до 12 %.¹ За сравнение показателят за средногодишното нарастване на инфлацията в еврозоната, измерен с индекса на потребителските цени възлиза през 2006г. на 2.2 на сто, а за полугодieto на 2007 г. на 1.9 на сто. По-високото равнище на инфлацията в България е обусловено както от повишаването на международните цени и прякото им въздействие при отвореността на икономиката, така и от

¹ По данни на Министерството на финансите на РБългария, октомври 2007 г.

вътрешни структурни фактори, в т.ч. по-високи разходи на енергия и материали на единица продукция, наличие на пазари на „продавача“ по-високи лихвени проценти като цена на кредитите, структурни промени на трудовия пазар и др. От монетарните фактори за инфлацията има значение наличието на „парадокс на богатството“, т.е. при намаляване нормата на спестяванията в икономиката инвестициите се поддържат от прираста на кредитната експанзия вътре в страната и теглене на заеми от чужбина от страна на частния сектор. Показателен е фактът, че външният дълг на частния сектор нараства значително след март 2005г. в потвърждение на протичащия ефект на „парадокса на богатството“ (виж фиг.3). Задлъжняването на домакинствата и нарастването на междуфирмената задлъжнялост се съчетава и с нарастване на външната задлъжнялост на частния сектор чрез външно капиталозаемане, отразено в структурата на външния дълг.

През втората половина на 2007г. очакваните по-високи цени на хранителните продукти, горивата и административно регулирани цени няма да позволят средногодишния индекс на производствените цени да спадне под 5.1%. Административно регулираните цени ще продължат да бъдат основен източник на инфлационен натиск. Очаква се поне 10% увеличение на цените на газта, тъй като количествата, внасяни от „Газпром“, при увеличените цени ще нарастнат по стойност с 15-20% спрямо началото на годината. Цените за местните потребители все още остават без промяна, тъй като те се субсидират за сметка на приходите от транзит на газ за съседни страни, но този тренд не може да продължи за в бъдеще. Цените на водата и топлинната енергия вече бяха увеличени с около 10% и 5% съответно още в началото на 2007 г.

Въпреки това по-нататъшното увеличение на цените на енергоносители трудно може да се избегне, тъй като са необходими значителни инвестиции, за да се редуцират загубите при преноса и да се увеличи качеството на услугите. Подобно е положението и по отношение на цените на електрическата енергия, които продължават да бъдат едни от най-ниските в

региона на Югоизточна Европа. Лошото качество на мрежата за пренос на електроенергия предизвиква значителни загуби и изисква инвестиционните планове в сектора да бъдат ускорени и да бъдат финансово обезпечени, чрез актуализиране на цените. Само през последните две години решението на ДКЕВР да не се увеличават рязко цените на консумираната в страната електроенергия доведе до забавяне на 2/3 от инвестиционните планове на дружествата, занимаващи се с дистрибуция на електричество. В същото време спадът в износа на електричество, поради затваряне на последните два реактора в Козлодуй, принуждава НЕК да спре да субсидира цените за местни потребители използвайки приходите от износ, тъй като тази практика превръща компанията в губеща. Липсата на напредък в реструктурирането на проблемните сектори на здравеопазване и образование, както и ефекта на сушата върху произведената продукция в селското стопанство, също ще бъдат сред факторите, упражняващи натиск върху индекса на потребителските цени през втората половина на годината.

Важно значение в инфлационните процеси има състоянието на лихвените равнища. От края на 2003г. България започна да постига съответствие с конвергентното равнище на краткосрочните лихвени проценти в еврозоната по критерия от Маастрихт (вж.Фиг.4). При преценката на устойчивостта на *макроикономическото сближаване с еврозоната обаче е показателно, че равнището на краткосрочните лихвени проценти* остава значително по-високо в сравнение с номиналните краткосрочни лихвени проценти в еврозоната.¹ През юли лихвените проценти по краткосрочните кредити в лева и евро нараснаха значително, достигайки съответно 9.19% и 8.28%. Отбелязва нарастване и лихвеният спред между краткосрочните левови кредити и срочните депозити, най-вече в следствие на увеличението на лихвите по кредитите и в

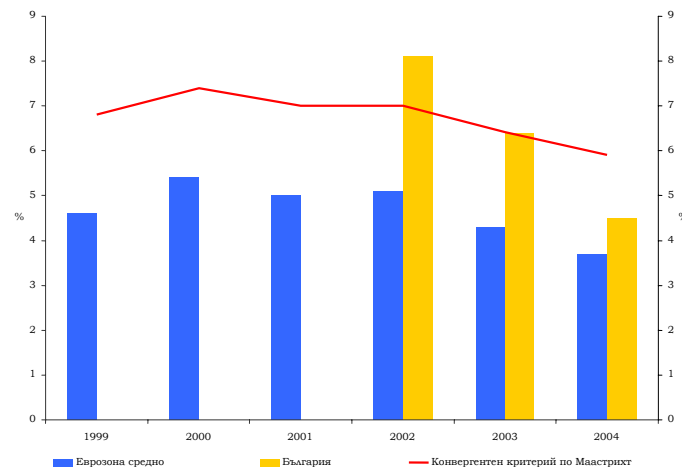
¹ За сравнение с ИВС на ЕС за 2006г. усреднените показатели за конвергентно равнище на краткосрочните лихвени проценти по едномесечни депозити в еврозоната е 2.94 % средногодишно, за тримесечните – съответно 3.08% средногодишно и за едногодишните – 3.44% средногодишно

по-малка степен на незначителното намаление на лихвите по депозитите. Спредът достигна 6.01 процентни пункта, което е най-високата му стойност от началото на 2006 година. Поскъпването на кредитите неизбежно се отразява и върху повишаването на инфлацията от разходен тип.

Повишаването на лихвените равнища в България от началото на септември 2007г. е неизбежна адаптация не само срещу повишаването на цените на стоки и услуги, но отразява и поскъпването на паричните и банкови ресурси на финансовите пазари като цяло в Европа и в ЕС в частност. Като последица от разрастването в международна финансова криза на кризата на вторичните ипотечни пазари в САЩ, тенденцията към повишаване на лихвените проценти и оскъпяване на кредита се очертава от средата на 2007г. като доминираща тенденция и в еврозоната на ЕС. На практика това води до увеличаване на конвергентното лихвено равнище в еврозоната и повишаване на основните лихвени проценти, прилагани от Европейската централна банка. При тези условия се очертава продължаване на тенденцията от 2003г. на еднопосочно развитие на лихвените равнища в България и в ИВС на ЕС и възможността за тяхното сближаване в перспектива около или под конвергентното равнище след приемането на еврото (вж. Фиг. 4).

По-високият риск от инфлация неизбежно ще обуславя и по-високи лихвени равнища по кредитите в България в сравнение с еврозоната. (вж.Фиг.5). На практика на междубанковия пазар в България формиращите се лихвени равнища активно се повлияват от тенденцията към поскъпване на парично-кредитните ресурси. Лихвите на междубанковия пазар в средата на 2007г. продължават да нарастват като същевременно обемите се увеличават, въпреки че не достигат високите стойности от началото на годината. Средномесечните стойности на овърнайт индексите SOFIBID и SOFIBOR се увеличиха и достигнаха съответно 4.056% и 4.165%. Средномесечната стойност на индекса LEONIA нарасна с 9 базисни пункта спрямо юни и достигна 4.10%.

Фиг. 4
Лихвени равнища в България, ИВС на ЕС(еврозоната) и Конвергентното лихвено равнище по критерия от Маастрихт

Фиг. 5

Източник: БНБ

Перспективи на участието на България в Европейското финансово пространство

Стратегията на Република България относно въвеждането на еврото предвижда възможно най-бързо преминаване към Валутно-курсния механизъм (ВКМ) II след датата на официалното членство в Европейския съюз. БНБ разглежда участието във ВКМ II като предверие към приемането на еврото и очаква престоят в този механизъм да не надвишава минимално изисквания период от 2 години. България подаде молба за включване във ВКМ II и разчита на активна подкрепа от партньорите си в ЕС за включване във втората фаза на подготовката си за приемане на еврото. Ангажиментът на България за запазване режима на Паричен съвет до влизане в еврозоната при съществуващото равнище на фиксиран валутен курс на българския лев налага реалистична оценка на перспективата за ограничаване на инфлацията и намаляването ѝ до конвергентното равнище като важно условие за парична и ценова стабилност в България. Това ще повлияе решаващо и върху избора на момента за въвеждане на еврото.

При подготовката си за включване в еврозоната България ще продължи хармонизацията с протичащата реформа на Европейското финансово пространство, като подобрява международната специализация на реалния и финансов сектор. Предстоят по-нататъшни промени в българския финансов сектор и развитието на небанковите и институционалните посредници за участие в капиталовата либерализация и по-нататъшната тенденция към консолидация и концентрация на собствеността на пан-европейско ниво във финансовата индустрия на равнище на ЕС.

Структурните изменения, които ще настъпват с въвеждането на еврото в България са фактор на промени в конкретни области, например развитието на платежно-кредитните отношения, диверсифицирането на валутните резерви, поддържането на паричната дисциплина в съответствие с изискванията на общата парична политика на ЕЦБ. Поло-

жително могат да се оценят перспективите за подобряване на финансово-кредитните и инвестиционни възможности, както и ограничаването на системния риск във връзка с постигане на цялостна европеизация.

Интеграцията на България в Единното финансово пространство на ЕС протича чрез участие в изпълнението на Плана за действие от 2004 г., известен като реформата „Ламфалоси“. Основните насоки на интеграцията на българския финансов пазар в Единното финансово пространство на ЕС включват постигане на хармонизация с правото на ЕС в областта на:

- Корпоративно управление, капиталов пазар и капиталонатрупване, рисково-базиран капитал, застраховане и банково дело;
- Единна платежна зона от 2005 г.

В България влезе в сила Нова законова рамка за банковия сектор, която включва следните нови регулации в съответствие с правото на ЕС:

- Закон за кредитните институции (ДВ бр. 59 от 21.07.2006 г., (в действие на основа на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз (1 Януари 2007 г.); Закон за финансовите инструменти, закон за финансовите конгломерати;
- въвеждането на т.нар. Единен банков паспорт и съответствие с изискванията на Европейското финансово пространство за услугите на едро и на дребно.;
- въвеждане на понятието „кредитна институция“, (банка и/или дружество за електронни пари) и нови възможности за развитието на „частните пари“;
- съответствие с изискванията на Базел II (например нова Наредба за капиталова адекватност на банките и др.)

Интеграцията в Европейското финансово пространство води до засилване на зависимостта от пазарен риск в банковото и небанково посредничество. Възможни са нови сливания и придобивания във финансовия сектор при това с разширяващото се участие на европейски компании.

Въздействието на Европейското финансово простран-

ство върху макроикономическата конвергенция на България с ЕС включва както възможности, така и заплахи във връзка с приемането на еврото:

Към възможностите, които се създават с подготовката за приемане на еврото могат да се посочат:

- Поддържането на парична дисциплина, която се подкрепя от консервативна бюджетна политика;
- Получаване на външна подкрепа за влизане във ВКМII;
- Утвърждаване на ясна и устойчива регулативна рамка на финансово посредничество;
- Подобрени възможности за парично-кредитни и капиталово-инвестиционни услуги;
- Технологическо обновление на трансграничните финансови услуги в подкрепа на бизнеса

Влизането в ВКМ II ще стимулира разплащанията и спестяванията в евро, както и прехода към прилагане на паричната политика на Европейската централна банка. Присъединяването на България към еврозоната ще стимулира разплащания, капиталонабиране и международна капиталова мобилност

Заплахите в процеса на адаптацията за приемане на еврото могат да бъдат очертани в следните направления:

- Основен проблем остава наличието на инфлационен потенциал в икономиката и необходимостта да се даде възможност и за инфлацията, подготвяща растежа на доходите с оглед на ценовите равнища в ЕС при приемане на еврото.
- Нараства външния дълг на частния сектор вкл. трансграничното заемане на банкови кредити и корпоративни облигационни заеми съответно за сметка на по-голяма кредитна външна експозиция на частния сектор, което крие опасности от „зараза“ с финансово парична криза.
- Силното евро намалява конкурентоспособността на износа.
- Увеличава се трансграничната и вътрешнообщност-

на конкуренция в реалния сектор и възникването на нови малки и средни предприятия при приемането на еврото ще бъде лимитирано поради ценовата конкуренция и конкурентния натиск на свободната мобилност на стоки и капитали.

- Засилва се „естествения подбор“ на фирмите заематели, което ще ограничава достъпа до кредити на по-слабите стопански субекти.

На микроикономическо равнище икономическият обмен все по-силно ще зависи от съвременни финансови услуги, международни операции на банки и небанкови посредници. Възможно е и да се повиши цената на финансовите услуги – тяхното регулиране, контрол и издръжката им ще се интернационализира и това ще променя значително бизнес средата в България.

Заклучение

Номиналното макроикономическо сближаване с ЕС е достижима цел в средносрочна перспектива при условие, че борбата с инфлацията позволи успешно да се постигне конвергентното равнище с еврозоната в средносрочна перспектива. Въпросът е да се постигне устойчивост на разглежданите процеси за интегриране с еврозоната чрез напредък и в реалната конвергенция, защото тя не може да бъде отделен процес от номиналното сближаване, а протича едновременно. Бюджетната политика на РБългария и участието в бюджета на ЕС ще имат важно значение за поддържане на фискалната консолидация, за по-ускорено развитие на реалната макроикономическа конвергенция със страните от еврозоната. С повишаването на стопанската активност и конкурентоспособността на българската икономика реалната конвергенция означава пълноценно участие в Европейския вътрешен пазар и развитието на конкурентоустойчиви икономически субекти. При такива условия приемането на

еврото ще гарантира стабилност на цените и нови възможности за реалната конвергенция на микроравнище като желана и дългосрочна перспектива на устойчивото стопанско развитие в ЕС. Приемането на еврото ще позволи и по-нататъшна институционална и функционална интеграция в Европейското финансово пространство. Макроикономическото сближаване с ИВС ще протича в условията на засилващо се въздействие на регулативните практики на ЕС и на присъщите за страните от ЕС тенденции в развитието на съвременния постиндустриален регулативен капитализъм.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Татяна Хубенова

Безспорно е значението на интеграцията в ЕС посредством нейното половин вековно развитие и с приносната ѝ роля за установяването на политическа стабилност, икономически напредък и обществено благоденствие на участващите европейски страни.

За България привлекателността на модела на развитие на Европейските общности и утвърждаването на ЕС като най-динамично развиваща се интеграционна общност в съвременния свят обуславят силната заинтересованост от включването в интеграционния процес и участие в по-нататъшното му задълбочаване. Процесите на задълбочаване на интеграцията в ЕС протичат в полза на подобряване на конкурентоспособността на европейската икономика и утвърждаването на ЕС като глобална икономическа сила. Реформите в ЕС, които са на дневен ред несъмнено ще следва да подобрят потенциала за взаимодопълняемост на страните-членки и да водят до подобряване на международната конкурентоспособност на Съюза.

С приемането на България за член на ЕС от 1 януари 2007 г. продължи подготовката ѝ за изпълнение на Маастрихтските критерии за присъединяване към Икономическия и валутен съюз на ЕС. Въвеждането на еврото е безспорно най-мощният финансов проект на ХХ-ти век и това е логично следствие от развитието на европейската интеграция. За последното десетилетие в общественото възприемане ИВС създава на страните-участници увереност, че ползите от икономическата интеграция ще са по-големи, когато е въведена обща валута. За България приемането на еврото е трудна, но изпълнима задача, за чието осъществяване се изисква макроикономическа стабилност и постепенно изравняване

на равнищата на инфлация с еврозоната. Трудността в преходния период на адаптация към Единния вътрешен пазар е, че ценовата адаптация протича в условията на по-голямо отваряне на българската икономика към икономиката на ЕС и продължавашо реструктуриране на икономиката. Международната конюнктура на съвременния етап при това оказва неблагоприятно влияние поради наличието на значителен инфлационен натиск в глобален мащаб. При тези условия предизвикателство за българската икономика е запазването на макроикономическата стабилност успоредно с продължаването на структурната реформа и ограничаването на инфлацията в изпълнение на изискванията на Договора за ЕС до допустимото равнище от гледна точка постигане на критериите за макроикономическото сближаване със страните от Икономическия и валутен съюз на ЕС.

Както се очерта в първата част на Конференцията, управленческият капацитет и институционалното изграждане в условията на членство в ЕС могат да бъдат резултат от двата най-важни взаимодопълващи се процеса в развитието на европейската интеграция през петдесетгодишната ѝ история – усъвършенствването на Общностните политики, механизми и инструменти на интеграция, от една страна и модернизацията на националните системи за управление, от друга страна. Институционалната рамка на ЕС в икономическата област на съвременния етап се развива в полза на постигане на значими обществени приоритети, например чрез реализацията на Лисабонската стратегия за изграждане на общество, базирано на знанието. При това реализацията на тази стратегия усъвършенствува координацията на националните политики. Тъй като интеграцията в ЕС насърчава прилагането на най-добрите практики, тя ускорява и процеса на реформиране и развитие на по-добри политики и институции на национално равнище. Най-важните промени в страните от ЕС през последните петдесет години на съществуване на евроинтеграцията са свързани със засилване интегрирането на пазарите и по-тесни връзки между националните институ-

ции за целите на защита на конкуренцията и на потребителя. Европейският опит показва, че добре функциониращата система на управление в ЕС се основава на стабилни и последователно разработени политики, насоки и добри правила и подходящия инструментариум и механизми.

От изложеното може да се направи изводът, че България встъпи в членство в ЕС в период на динамично изменяща се външна и вътрешна среда на ЕС. Новите страни-членки смятат, че влизането им в еврозоната ще ускори структурните реформи и ще увеличи икономическия потенциал за растеж. Същевременно постиженията на интеграционния процес налагат приемането в еврозоната да бъде обвързано със задължителни критерии и показатели за постигане на номинално и реално сближаване с еврозоната.

Подготовката на България за присъединяване към ИВС като най-висша достигната степен на икономическа интеграция на основа на Европейските общности се основава на становището, че добре функциониращата финансова система е обусловена от стабилна рамка на макроикономическата политика, базирана на независимостта на централната банка и строгите правила за бюджетна дисциплина. През годините след въвеждане на валутния борд икономическата политика, провеждана от българските власти, има за цел ценова стабилност, разумно управление на държавните финанси и постигане на устойчив баланс по текущата сметка. Макроикономическата стабилност се поддържа чрез инструментите на валутния борд, здрава фискална политика, приватизация и реструктуриране.

За страни като България с валутен борд и курс на националната валута, фиксиран към еврото, изискванията за макроикономическата политика и държавните финанси са като към страните-членки на ЕС и ИВС. Единодушните оценки на ЕК и международните финансови институции сочат, че България е постигнала висока степен на макроикономическа стабилност, подкрепена от строга фискална политика и напредък в структурните реформи.

Досегашният ход на реформата и стабилните показатели на икономическо развитие през годините след въвеждането на валутния борд дават основание да се смята, че България може да се присъедини към ИВС в средносрочен план – в непродължителен период след влизането си в ЕС.

ЗА АВТОРИТЕ (по азбучен ред)

ГАЛИНА ЗАХАРИЕВА, доктор, главен асистент в катедра „Международни икономически отношения“ на Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

ГЕОРГИ ГЕРГАНОВ, доцент, доктор, Декан на факултет „Производствено-търговски бизнес“ / катедра „Аграрна икономика“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

ГЕОРГИ МАРИНОВ, доктор, преподавател в катедра „Международни икономически отношения“ в Икономическия университет – Варна, член на БЕКСА

ЕВГЕНИЯ КОЛДАНОВА, Заместник Министър на външните работи на Република България

ИВАН СПИРИДОНОВ, доцент, доктор, преподавател в катедра „Международни икономически отношения“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов; Директор на Колеж по икономика и управление – Свищов

КАЛОЯН СИМЕОНОВ, доктор, Началник отдел в Дирекция „Координация по въпросите на ЕС и МФИ“ в Министерския съвет, член на Управителния съвет на БЕКСА

КАМЕН КАМЕНОВ, професор, доктор на икономическите науки, катедра „Мениджмънт“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов, член на Икономическата комисия на ВАК

ТАТЯНА ХУБЕНОВА, доцент, доктор, старши научен сътрудник в Икономическия институт на Българска академия на науките, член на Управителния съвет на БЕКСА

**СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„ДИМИТЪР ЦЕНОВ“
КАТЕДРА „МЕЖДУНАРОДНИ
ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ“**

и

**БЪЛГАРСКА АСОЦИАЦИЯ
ЗА ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ
(БЕКСА)**

организируют дискуссионен форум

Приобщаване на България към икономиката на Европейския съюз

Свищов, 22 май 2007 г. (вторник) от 13:00 ч.
в конферентната зала на Учебен корпус „Юг“
на Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

* * *

Проявата се организира като част от инициативата на Министъра на външните работи за отбелязване 50-годишнината от подписване на Римските договори за създаване на ЕС.

ПРОГРАМА

13:00 – 13:30 ч.

Регистрация на участниците

Модератор

Проф. д-р ик. н. АТАНАС ДАМЯНОВ, ръководител на катедра „Международни икономически отношения“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

Приветствие за откриване

Доц. д-р НЕНО НЕНОВ, Ректор на Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

За форума и инициативата

Г-н КРАСИМИР НИКОЛОВ, Главен секретар на БЕКСА, Жан Моне лектор по европейска интеграция във Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

13:30 – 14:00 ч.

Слово

Г-жа ЕВГЕНИЯ КОЛДАНОВА, Заместник Министър на външните работи на Република България
„ПРИОБЩАВАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИКОНОМИКАТА НА ЕС – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА“

14:00 – 14:15 ч.

Официално обръщение

Н. Пр. Г-н МАЙКЪЛ ХЪМФРИС, Посланик, Ръководител на Постоянното представителство на Европейската комисия в София

14:15 – 14:30 ч.

Въпроси и отговори

Модератор

Доц. д-р ТАТЯНА ХУБЕНОВА, Ст.н.с. в Икономическия

институт на Българска академия на науките, член на Управителния съвет на БЕКСА

14:30 – 15:00 ч. **Панел I:**
ПРОБЛЕМИ НА ОБЩИЯ ПАЗАР

Доц. д-р ГЕОРГИ ГЕРГАНОВ, Декан на факултет „Производствено-търговски бизнес“ / катедра „Аграрна икономика“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов
„Аграрната политика на България в рамките на ЕС“

Д-р ГЕОРГИ МАРИНОВ, преподавател в катедра „Международни икономически отношения“ в Икономическия университет – Варна, член на БЕКСА
„Отражение на членството на България в ЕС върху кредити, инфлация и пазар на недвижими имоти“

15:00 – 15:30 ч. **Дискусия**

15:30 – 16:00 ч. **Кафе пауза**

Модератор

Доц. д-р ТАНЯ ГОРЧЕВА, катедра „Международни икономически отношения“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

16:00 – 17:00 ч. **Панел II:**
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ
ПРОБЛЕМИ

Проф. д.ик.н. КАМЕН КАМЕНОВ, катедра „Мениджмънт“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов, член на Икономическата комисия на ВАК
„Асиметрии на икономическото управление в ЕС“

Доц. д-р ЛЮБЕН КИРЕВ, **доц. д-р ЙОРДАН ВАСИЛЕВ**, катедра „Обща теория на икономиката“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов
„Лисабонската стратегия – седем години по-късно и приоритетите на България“

Доц. д-р ИВАН СПИРИДОНОВ, Директор на Колеж по икономика и управление – Свищов, преподавател в катедра „Международни икономически отношения“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов
„Конкурентоспособност на българската икономика в ЕС“

Доц. д-р ТАТЯНА ХУБЕНОВА, Ст.н.с. в Икономическия институт на Българска академия на науките, член на Управителния съвет на БЕКСА
„Българското участие в приходната и разходната част на европейския бюджет“

Доц. д-р АНДРЕЙ ЗАХАРИЕВ, Директор на Центъра за магистърско и дистанционно обучение, преподавател в катедра „Финанси“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов; Председател на Общинския съвет – Свищов
„България и Европейският валутен съюз – сценарии за конвергенция“

17:00 – 17:30 ч. **Дискусия**

17:30 ч. **Закриване**

Обобщения

Проф. д-р ик. н. АТАНАС ДАМЯНОВ, ръководител на катедра „Международни икономически отношения“ в Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов

18:00 ч. **Коктейл**

ИЗБРАНИ ПУБЛИКАЦИИ НА БЕКСА (в ретроспективен хронологичен ред на езика на публикуване)

От Римските договори към бъдещето на ЕС: конституция, гражданско участие, идентичности, (под ред. на Юлия Захариева и Красимир Й. Николов), доклади от конференция, БЕКСА, София, 2007 г.

Приобщаване на България към икономиката на ЕС, (под ред. на Татяна Хубенова), доклади от конференция, БЕКСА, София, 2007 г.

Europe on the Black Sea Shore: Opportunities and Challenges for Bulgaria, (ed. by Krassimir Y. Nikolov), BECSA, Sofia, 2007

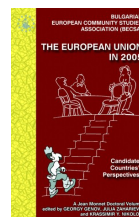
Adapting to Integration in an Enlarged EU, (ed. by Krassimir Y. Nikolov), conference papers, BECSA, Sofia, 2007

Европейска външна политика: тематични и регионални аспекти, Жан Моне сборник под редакцията на Красимир Й. Николов, БЕКСА, София, 2007 г.

Транснационални изследователски проекти по европейска интеграция от Рамковите програми на ЕС, информационна брошура на бълг. и англ. ез., БЕКСА, София, 2007 г.

The EU in 2005: Candidate Countries' Perspectives, (ed. by Georgy Genov, Julia Zaharieva & Krassimir Y. Nikolov), Jean Monnet Doctoral Volume, BECSA, Sofia, 2005

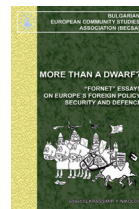
One Enlargement Is Not Enough: South-East European Debates on EU Integration, (ed. by Evgeny Tanchev & Krassimir Y. Nikolov), BECSA, Sofia, 2005

Поглед отвън: ЕС между конституция и парламентарни избори, (под ред. на Красимир Й. Николов), доклади от конференция – двуезичен сборник на бълг. и англ. ез., БЕКСА, София, юни-септември 2004 г.

ЕС след 1 май 2004 г. – има ли шок от разширяването? Последници за Югоизточна Европа и за разширения Съюз, (под ред. на Красимир Й. Николов), доклади от конференция – двуезичен сборник на бълг. и англ. ез., БЕКСА, София, юни-декември 2004 г.

More Than a Dwarf? „Fornet“ Essays on Europe's Foreign Policy, Security and Defence, (ed. by Krassimir Y. Nikolov), BECSA, Sofia, December 2004

Shikova, Ingrid, and Krassimir Nikolov, **The Political Economy of the Eastern Enlargement of the EU: Case Study on Bulgaria**, BECSA, Sofia, 1999

Европейската политика на малките и средни предприятия и българският преход, (под ред. на проф. д-р ик.н. Бистра Димова), БЕКСА, София, 1997

Сигурност чрез партньорство и интеграция – България, НАТО и европейската архитектура на сигурността, (под ред. на Валери Рачев), БЕКСА, София, 1996 г.

Сътрудничеството с ЕС и приоритетите на международната културна политика, доклади от конференция по съвместен проект с Министерството на културата, БЕКСА, София, 1996 г.

Близнашки, Георги, **Парламентарните комисии: сравнителен преглед на страните от ЕС**, БЕКСА, 1995 г.

Дюпа, Ален, Пол Кауа, Оливие Шабор и Жан-Пиер Блок, **Комисиите на Националното събрание във Франция (в две части)**, БЕКСА, 1995 г.

ABOUT THE AUTHORS

(in alphabetical order)

EVGENIA KOLDANOVA, Deputy Minister of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria

GALINA ZAHARIEVA, Ph.D., Senior Assistant Professor at the Department „International Economic Relations“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov

GEORGI GERGANOV, Associate Professor, Ph.D., Dean of the Faculty of Production and Trade Business / Department „Agricultural Economics“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov

GEORGI MARINOV, Ph.D., Lecturer at the Department „International Economic Relations“ – University of Economics – Varna, BECSA member

IVAN SPIRIDONOV, Associate Professor, Ph.D., Lecturer in the Department „International Economic Relations“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov; Director of the College of Economics and Management – Svishtov

KALOYAN SIMEONOV, Ph.D., Acting Head of Unit in the Directorate „Coordination on EU and IFI Issues“ in the Council of Ministers, BECSA Board member

KAMEN KAMENOV, Professor, Dr. Habil in Economics, Department „Management“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov; member of the Economic Commission of the Higher Commission of Attestation

TATIANA HOUBENOVA, Ph.D., Senior Research Fellow at the Institute of Economics of the Bulgarian Academy of Sciences, BECSA Managing Board Member

**„D. A. TSENOV“ ACADEMY
OF ECONOMICS – SVISHTOV**
DEPARTMENT
„INTERNATIONAL ECONOMIC
RELATIONS“

and the

BULGARIAN
EUROPEAN COMMUNITY STUDIES
ASSOCIATION

organise a discussion forum

Integrating Bulgaria in the EU Economy

Svishtov, 22nd May 2007 (Tuesday) from 13:00 h.
in the conference hall of Building „Yug“ (South)
of the Academy of Economics „Dimitar Tsenov“ – Svishtov

* * *

The forum is organized as part of the initiative of the Minister of Foreign Affairs for commemorating the 50th anniversary of the signature of the Rome Treaties for the creation of the EC.

PROGRAMME

13:00 – 13:30 *Registration of the participants*

Moderator

Prof. Dr. Habil. ATANAS DAMIANOV, Head of Department „International Economic Relations“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov

Welcome address

Assoc. Prof. Dr. NENO NENOV, Rector of „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov

About the forum and the initiative

Mr. KRASSIMIR NIKOLOV, Secretary General of BECSA, Jean Monnet chair holder in European Integration at Varna Free University „Chernorizets Hrabar“

13:30 – 14:00 *Speech*

Ms. EVGENIA KOLDANOVA, Deputy Minister of Foreign Affairs of the Republic of Bulgaria

„INCORPORATING BULGARIA IN THE EU ECONOMY – POSSIBILITIES AND CHALLENGES“

14:00 – 14:15 *Official Address*

H. Ex. Mr. MICHAEL HUMPHREYS, Ambassador, Head of the Permanent Representation of the European Commission in Sofia

14:15 – 14:30 *Questions and Answers*

Moderator

Assoc. Prof. Dr. TATIANA HOUBENOVA, Senior Research Fellow at the Institute of Economics of the Bulgarian

Academy of Sciences, BECSA Managing Board Member

14:30 – 15:00 **Panel I:**

INTERNAL MARKET ISSUES

Assoc. Prof. Dr. GEORGI GERGANOV, Dean of the Faculty of Production and Trade Business / Department „Agricultural Economics“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov

„Bulgaria’s Agricultural Policy within the EU“

Dr. GEORGI MARINOV, Lecturer at the Department „International Economic Relations“ – University of Economics – Varna, BECSA member

„The Impact of Bulgaria’s EU membership on credits, inflation and the real estate market“

15:00 – 15:30 **Discussion**

15:30 – 16:00 **Coffee Break**

Moderator

Assoc. Prof. Dr. TANYA GORCHEVA, Department „International Economic Relations“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov

16:00 – 17:00 **Panel II:**

MACROECONOMIC ISSUES

Prof. Dr. Habil. KAMEN KAMENOV, lecturer at Department „Management“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov; member of the Economic Commission of the Higher Commission of Attestation

„Economic Governance Asymmetries in the EU“

Assoc. Prof. Dr. LYUBEN KIREV, Assoc. Prof. Dr. YORDAN VASSILEV, Department „General Economic Theory“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov
„The Lisbon strategy – seven years later and the priorities of Bulgaria“

Assoc. Prof. Dr. IVAN SPIRIDONOV, Director of the College of Economics and Management – Svishtov, Lecturer in the Department „International Economic Relations“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov
„The competitiveness of Bulgaria’s Economy within the EU“

Assoc. Prof. Dr. TATIANA HOUBENOVA, Senior Research Fellow at the Institute of Economics of the Bulgarian Academy of Sciences, BECSA Managing Board Member
„Bulgaria’s participation in the revenue and expenditure parts of the EU budget“

Assoc. Prof. Dr. ANDREY ZAHARIEV, Director of the Centre for Master and Distance Education / lecturer at Department „Finances“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov; Chairman of the Municipal Council – Svishtov
„Bulgaria and the European Monetary Union – convergence scenarios“

17:00 – 17:30 **Discussion**

17:30 **Closure**

Conclusions

Prof. Dr. Habil. ATANAS DAMIANOV, Head of Department „International Economic Relations“ at „Dimitar Tsenov“ Academy of Economics – Svishtov

18:00 **Cocktail**

SELECTED BECSA PUBLICATIONS

(in retrospective chronological order)

From the Rome Treaties to the Future of the EU: Constitution, Citizen Participation, Identities, (ed. by Julia Zaharieva & Krassimir Y. Nikolov), BECSA, Sofia, 2007 (in Bulgarian)

Incorporating Bulgaria in EU Economy, (ed. by Tatiana Houbenova), BECSA, Sofia, 2007 (in Bulgarian)

Europe on the Black Sea Shore: Opportunities and Challenges for Bulgaria, (ed. by Krassimir Y. Nikolov), BECSA, Sofia, 2007 (in English)

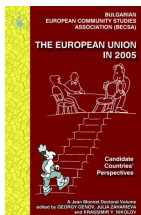
Adapting to Integration in an Enlarged EU, (ed. by Krassimir Y. Nikolov), conference papers – bi-lingual volume in Bulgarian and English, BECSA, Sofia, 2007 (in English)

European Foreign Policy: Thematic and Regional Aspects, Jean Monnet volume ed. by Krassimir Y. Nikolov, BECSA, Sofia, 2007 (in Bulgarian)

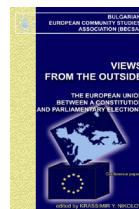
Transnational Research Projects in European Integration Studies within the EU Framework Programmes, Information brochure in Bulgarian and in English, BECSA, Sofia, May 2007

The EU in 2005: Candidate Countries' Perspectives, (ed. by Georgy Genov, Julia Zaharieva & Krassimir Y. Nikolov), Jean Monnet Doctoral Volume, BECSA, Sofia, 2005, 440 pages (in English)

One Enlargement Is Not Enough: South-East European Debates on EU Integration, (ed. by Evgeny Tanchev & Krassimir Y. Nikolov), BECSA, Sofia, 2005, 248 pages (in English)

Views From the Outside: The EU between a Constitution and Parliamentary elections, (ed. by Krassimir Y. Nikolov), conference papers – bi-lingual volume in Bulgarian and English, BECSA, Sofia, June-September 2004, 208 pages

The EU after 1 May 2004: Is There a Shock from Enlargement? Implications for South Eastern Europe and for the Enlarged Union, (ed. by Krassimir Y. Nikolov), conference papers – bi-lingual volume in Bulgarian and English, BECSA, Sofia, June-December 2004, 640 pages

More Than a Dwarf? „Fornet“ Essays on Europe's Foreign Policy, Security and Defence, (ed. by Krassimir Y. Nikolov), BECSA, Sofia, December 2004, 296 pages (in English)

Shikova, Ingrid, and Krassimir Y. Nikolov, **The Political Economy of the Eastern Enlargement of the EU: Case Study on Bulgaria**, BECSA, Sofia, 1999 (in English)

The European Policy for Small and Medium-Sized Enterprises and Transition in Bulgaria, (ed. by Prof. Dr. Bistra Dimova), BECSA, Sofia, 1997 (in Bulgarian)

Security Through Partnership and Integration – Bulgaria, NATO and the European Security Architecture, (ed. by Valeri Ratchev), BECSA, Sofia, 1996 (in Bulgarian)

Cooperation with the EU and the Priorities of International Cultural Policy, conference papers under a joint project with the Ministry of Culture, BECSA, Sofia, 1996 (in Bulgarian)

Bliznashki, Georgi, **Comparative Survey of Parliamentary Committees in EU Member States**, BECSA, 1995 (in Bulgarian)

Dupas, Alain, Paul Caouas, Olivier Chabor and Jean-Pierre Bloc, **The Parliamentary Committees of the French National Assembly (in two parts)**, BECSA, 1995 (in Bulgarian)